

Holdning til norsk EU-medlemskap

En analyse av strukturelle skillelinjers og ideologiske dimensjoners betydning for nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap, fra folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009.

Ida Thommessen Austad

Masteroppgave i statsvitenskap

Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

© Forfatter: Ida Thommessen Austad

År: 2011

Tittel: Holdning til norsk EU-medlemskap.

Forfatter: Ida Thommessen Austad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har til tider vært utfordrende, men mest av alt har det vært en spennende og lærerik tid. Det å kunne bruke tid til å sette seg inn i et tema som i stor grad interesserer meg har vært et privilegium. Jeg hadde imidlertid ikke klart det uten hjelp.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Ottar Hellevik for nyttige tilbakemeldinger, gode løsningsforslag og interessante samtaler. Jeg er også veldig takknemlig for at jeg fikk tilgang til datamaterialet fra Norsk Monitor. Knut-Andreas Christophersen fortjener en takk for gode svar på spørsmål om bruk av SPSS.

Videre fortjener familie og venner en stor takk, spesielt for å ha holdt ut med min evinnelige skravling om nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap, men også for støtte og oppmuntring gjennom hele skriveprosessen. En ekstra takk går til min mor, Bente Thommessen, for korrekturlesing.

Til slutt vil jeg presisere at alle eventuelle feil eller mangler utelukkende er mitt ansvar.

Oslo, mai 2011

Ida Thommessen Austad

Antall ord: 31.504

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Innholdsfortegnelse	iv
Figurer, diagrammer og tabeller	vii
1 Innledning	1
1.1 Tema og problemstilling.....	1
1.2 Oppgavens videre gang.	3
2 Viktige begreper og teorier.....	5
2.1.1 Skillelinjer.....	5
2.1.2 Verdier og holdninger.....	6
2.2 Teori om strukturelle skillelinjer.	8
2.2.1 Lipset og Rokkans skillelinjemodell.....	8
2.2.2 Rokkan og Valens skillelinjemodell.	9
2.2.3 Galtungs sentrum – periferimodell.....	10
2.2.4 Strukturelle skillelinjer/variabler.	11
2.3 Nypolitikkteori.	12
2.3.1 Inglehart og den stille revolusjonen.	13
2.3.2 Andre perspektiver og kritikk av Inglehart.....	14
2.3.3 Ideologiske dimensjoner.	15
3 Tidligere forskning - etablering av et norsk mønster.	18
3.1 Tradisjonelle skillelinjer.....	18
3.2 Andre strukturelle skillelinjer (sosiale bakgrunnsvariabler).	20
3.3 Ideologiske dimensjoner og verdimotsetninger.....	23
4 Hypoteser.	28
5 Forskningsdesign og metode.	32
5.1 Valg av datamateriale.	32
5.2 Operasjonalisering av avhengig variabel.....	32
5.3 Operasjonalisering av strukturelle og sosiale bakgrunnsvariabler til bruk i de bivariate analysene.	34
5.4 Operasjonalisering av ideologiske dimensjoner til bruk i de bivariate analysene.	38
5.4.1 Verdioversikt i Norsk Monitor.....	38

5.4.2	<i>Ideologiske dimensjoner.</i>	39
5.5	Variierende gruppestørrelse.	42
5.6	Metode	43
6	Resultater av de bivarierte analysene.	45
6.1	Tradisjonelle og strukturelle skillelinjer	45
6.1.1	<i>Kjønn.</i>	45
6.1.2	<i>Alder.</i>	46
6.1.3	<i>Utdanning.</i>	47
6.1.4	<i>Husstandsinnkomst.</i>	48
6.1.5	<i>Region.</i>	50
6.1.6	<i>Bosted.</i>	51
6.1.7	<i>Næring.</i>	53
6.1.8	<i>Sektor.</i>	54
6.1.9	<i>Stilling.</i>	55
6.1.10	<i>Målsak.</i>	56
6.1.11	<i>Religiøs legmannsbevegelse.</i>	57
6.1.12	<i>Avholdssak.</i>	59
6.1.13	<i>Kulturvariablene og næring.</i>	60
6.2	Ideologiske dimensjoner	61
6.2.1	<i>Nasjonal/internasjonalt-orientering.</i>	61
6.2.2	<i>Moral/religion.</i>	62
6.2.3	<i>Sentrum/periferi.</i>	62
6.2.4	<i>Venstre/høyre.</i>	62
6.2.5	<i>Miljøvern/industrivekst.</i>	63
6.2.6	<i>Innvandring/solidaritet.</i>	63
6.3	Hypotese 2	63
6.4	Hypotese 3	64
7	Multivariat regresjonsanalyse.	65
7.1	Valg av analysemetode	65
7.1.1	<i>Hvorfor OLS?</i>	66
7.2	Operasjonalisering av uavhengige variabler til bruk i de multivariate analysene.	67
7.2.1	<i>Strukturelle skillelinjer.</i>	68
7.2.2	<i>Ideologiske dimensjoner.</i>	70

7.3 Resultatene av de multivariate regresjonsanalysene.	71
7.3.1 <i>Kjønn</i>	73
7.3.2 <i>Alder</i>	74
7.3.3 <i>Utdanning</i>	76
7.3.4 <i>Inntekt</i>	77
7.3.5 <i>Region</i>	78
7.3.6 <i>Bosted</i>	79
7.3.7 <i>Næring</i>	80
7.3.8 <i>Sektor</i>	81
7.3.9 <i>Stilling</i>	81
7.3.10 <i>Målsak</i>	82
7.3.11 <i>Religiøs legmannsbevegelse</i>	82
7.3.12 <i>Avholdssak</i>	83
7.3.13 <i>Ideologiske dimensjoner</i>	84
7.4 Hypotese 3- Polarisering?.....	85
7.5 Forklart varians.....	89
7.5.1 <i>Forklart varians for hele analysen</i>	93
8 Konklusjon	95
9 Litteraturliste	99

Figurer, diagrammer og tabeller

Figur 2 Forklaringsmodell for atferd.....	8
Tabell 3 Oppsummering av tidligere forskning.	27
Figur 4 Modell for analysen.	31
Tabell 5.1 Frekvensfordeling for avhengig variabel.	33
Tabell 5.2 Krysstabel for kjønn, 1991.....	43
Tabell 5.3 Resultatene av krysstabel for kjønn alle årene.	44
Diagram 6.1 Bivariat analyse av kjønn og holdning til norsk EU-medlemskap.....	45
Diagram 6.2 Differansediagram for kjønn.	45
Diagram 6.3 Bivariat analyse av alder (3-delt) og holdning til norsk EU-medlemskap.....	46
Diagram 6.4 Bivariat analyse av utdanning og holdning til norsk EU-medlemskap.....	47
Diagram 6.5 Differansediagram for utdanning.	47
Diagram 6.6 Bivariat analyse av husstandsinntekt og holdning til norsk EU medlemskap.	48
Diagram 6.7 Differansediagram for husstandsinntekt.....	48
Diagram 6.8 Bivariat analyse av region og holdning til norsk EU-medlemskap.....	50
Diagram 6.9 Differansediagram for region.	50
Diagram 6.10 Bivariat analyse av bosted og holdning til norsk EU-medlemskap.....	51
Diagram 6.11 Differansediagram for bosted.....	52
Diagram 6.12 Bivariat analyse av næring og holdning til norsk EU-medlemskap.....	53
Diagram 6.13 Differansediagram for næring.	53
Diagram 6.14 Bivariat analyse av sektor og holdning til norsk EU-medlemskap.....	54
Diagram 6.15 Differansediagram for sektor.	54

Diagram 6.16 Bivariat analyse av stilling og holdning til norsk EU-medlemskap.	55
Diagram 6.17 Differansediagram for stilling.	55
Diagram 6.18 Bivariat analyse av målsak og holdning til norsk EU-medlemskap.	56
Diagram 6.19 Differansediagram for målsak.	56
Diagram 6.20 Bivariat analyse av legmannskristendom og holdning til norsk EU-medlemskap.	58
Diagram 6.21 Differansediagram for legmannskristendom.	58
Diagram 6.22 Bivariat analyse av alkoholkonsum og holdning til norsk EU-medlemskap.	59
Diagram 6.23 Differansediagram for alkoholkonsum.	59
Diagram 6.24 Differansediagram for de seks ideologiske dimensjonene.	61
Tabell 7.1 Operasjonalisering av de strukturelle skillelinjene.	70
Tabell 7.2 Multivariat regresjonsanalyse for 1993/1995 og 2007/2009.	72
Figur 7.1 Kausalmodell for alder og holdning til norsk EU-medlemskap.	75
Tabell 7.3 Frekvensfordeling for husstandsinntekt for 1993/1995 og 2007/2009.	78
Tabell 7.4 Multivariat regresjonsanalyse for 1991, 1993/1995 og 1997.	87
Figur 7.2 Forklart varians og korrelasjon.	90
Diagram 7.1 Justert R^2	91
Diagram 7.2 Justert R^2 for hele analysen.	94

1 Innledning.

1.1 Tema og problemstilling.

Oppgavens tema er nordmenns holdninger til norsk EU-medlemskap fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009. Norsk EU-medlemskap har vært et stridstema i Norge i årtier. Helt siden 1961 hvor forslaget om norsk medlemskap i Fellesmarkedet kom opp for første gang og frem til i dag har Norges forhold til det europeiske samarbeidet vært et av de viktigste spørsmålene i norsk politikk. Spørsmålet om norsk EF/EU-medlemskap har vært oppe til folkeavstemning ved to anledninger, i 1972 og 1994. Spørsmålet har skapt friksjoner mellom ledere og velgere, og bidratt til regjeringsskriser i 1971, 1972 og 1990. Det var et særdeles viktig tema ved valgene i 1973 og 1993, men har også ligget latent i bakgrunnen både før, i mellom og etter de to folkeavstemningene.

Folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994 ga et nesten identisk resultat som folkeavstemningen om EF-medlemskap i 1972, selv om det var 22 år mellom dem. Forskere har vist at nordmenns holdningsmønster i forhold til EF/EU- saken har holdt seg relativt stabilt i tiden mellom folkeavstemningene. En måte å forklare denne likheten i resultatene på er å se på de grunnleggende økonomiske, sosiale og kulturelle strukturene i Norge. Rokkan og Valens skillelinjemodell er den mest kjente modellen som tar utgangspunkt i grunnleggende strukturelle forhold for å forklare motsetninger i norsk politikk. Det er kanskje mindre kjent at nettopp inntrykkene fra debatten om norsk EEC-medlemskap i 1962-63 inspirerte Rokkan da modellen ble utformet. Striden om medlemskap i EEC ble for Rokkan og Valen en viktig illustrasjon av skillelinjemodellens relevans, i tillegg til at denne striden gav ideer og impulser til modellens utforming. Det er blitt hevdet at man med utgangspunkt i skillelinjemodellen kan se den norske EU- motstanden som en videreføring av gamle skillelinjer og konfliktstrukturer (Bjørklund 2001: 32; Jenssen m.fl. 1995:144).

Selv om spørsmålet om norsk EU-medlemskap har medført stor debatt, så var debatten spesielt stor i tiden rundt de to folkeavstemningene. Det er nå 17 år siden forrige folkeavstemning, og Norge er tettere knyttet til EU enn noen gang før. EU-debatten har imidlertid ikke vært så fremtredende de seneste årene. De rødgrønne regjeringspartiene har i stor grad latt EU-debatten være en "ikke-sak". Regjeringspartiene er splittet i synet på norsk

EU-medlemskap, og det vil dermed være fare for at regjeringen bestående av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet kan gå i oppløsning dersom en stor debatt om EU-tilknytningen kommer på agendaen. På den annen side har Regjeringen oppnevnt et utvalg, Europautredningen, som skal foreta en gjennomgang av EØS-avtalen og øvrige avtaler Norge har med EU. Europautredningen i samarbeid med Institusjonen Fritt ord har arrangert en rekke debattmøter, slik at man i den seneste tiden har opplevd en større offentlig debatt i mediene om Norges forhold til EU. Europautredningen har ikke som mål å få i gang en debatt om ja eller nei til norsk EU-medlemskap, men heller en debatt om hva slags forhold Norge per i dag har til EU (Sverdrup 2011). Imidlertid kan en slik debatt til en viss grad sette spørsmålet om Norges tilknytning til EU på agendaen igjen. Siden forrige gang det var en bred EU-debatt i Norge, har mye endret seg. EU er blitt utvidet både politisk og geografisk, og mye har skjedd i Norge siden starten av 1990-tallet. Valen og Aardal (1995:69) har hevdet at den avtagende sammenhengen mellom folks partipreferanse og deres sosiale bakgrunn er et av etterkrigstidens viktigste utviklingstrekk, men mønsteret når det kommer til holdning til norsk EU-medlemskap har derimot vært relativt stabilt i tiden mellom 1972 og 1994. Det vil si at forholdet mellom standpunkt til spørsmålet om EU-medlemskap og skillelinjer i det norske samfunnet i stor grad var uforandret frem til 1994. Hagen og Sverdrup (2003:18) hevdet at det i 2003 var tegn til at et historisk fastfrosset norsk mønster var i ferd med å tine. Nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap var svakere knyttet til kjennetegn som bosted og sosial status. Med unntak av Hagen og Sverdrups artikkel, er det ikke forsket mye på hvordan dette mønsteret har vært etter folkeavstemningen i 1994. I denne oppgaven vil ulike strukturelle skillelinjer og ideologiske dimensjoners sammenheng med holdning til norsk EU-medlemskap bli undersøkt, og på den måten avdekke om et slikt historisk fastfrosset norsk mønster eksisterte i etterkant av folkeavstemningen i 1994, eller om det var forekommet markante endringer i sammenhengene. Oppgavens problemstilling er:

Har de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap endret seg markant fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009?

Med utgangspunkt i problemstillingen, er det dannet tre hypoteser. Oppgavens første hypotese tar utgangspunkt i at stabiliteten i ulike skillelinjer og dimensjoners betydning for holdning til norsk EU-medlemskap har vedvart i etterkant av folkeavstemningen og frem til 2009. Oppgavens andre hypotese legger vekt på endring, ved at de verdibaserte ideologiske

dimensjoner har fått en økt betydning på bekostning av de strukturelle skillelinjenes betydning, i tiden etter folkeavstemningen. Dermed fremsetter hypotesen påstand om en bestemt type endring. Oppgavens siste hypotese tar utgangspunkt i at det har forekommet endringer i skillelinjene og dimensjonenes betydning i etterkant av folkeavstemningen, fordi betydningen var spesielt stor i tiden rundt folkeavstemningen, men ble redusert i etterkant. Med andre ord var det en kortvarig endring i tiden rundt folkeavstemningen, som følge av at saken var på agendaen. Ved å undersøke disse tre hypotesene vil oppgavens problemstilling bli besvart.

1.2 Oppgavens videre gang.

Oppgavens andre kapittel omhandler viktige begreper og teorier. Det vil først bli redegjort for begreper som står sentralt i oppgaven, henholdsvis skillelinje, verdier og holdning. Deretter vil noen viktige teorier for å forklare skillelinjer i norsk politikk bli presentert. Først vil det bli redegjort for teori om strukturelle skillelinjer med vekt på Rokkan og Valens skillelinjemodell og Galtungs sentrum – periferimodell. Dernest vil teori om nye verdibaserte skillelinjer, såkalte ideologiske dimensjoner, med bakgrunn i nypolitikkteori bli gjennomgått.

Kapittel tre gjør rede for tidligere forskning. Hvilke strukturelle skillelinjer og ideologiske dimensjoner har vært av betydning for nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap i tiden frem til folkeavstemningen i 1994? Tidligere forskning vil danne basis for hvilke variabler som skal inkluderes i analysene. Teoridelen og tidligere forskning vil også danne premisser for hypoteseutledningen som følger i kapittel fire.

Kapittel fem omhandler forskningsdesign og metode. Først vil datamaterialet fra Norsk Monitor bli gjennomgått, deretter blir det redegjort for operasjonaliseringer som må gjøres før de bivariate analysen kan bli utført. Før operasjonaliseringen av de ideologiske dimensjonene blir redegjort for, vil verdioversikten i Norsk Monitor- undersøkelsen bli presentert. Til slutt vil metode diskuteres, inklusiv hvordan hypotesene kan undersøkes ved bruk av bivariate analyser. Kapittel seks inneholder bivariate analyser mellom de uavhengige variablene og den avhengige variabelen, fra 1991 og annethvert år frem til 2009. Dermed kan man si noe om den deskriptive sammenhengen mellom de uavhengige variablene og holdning til norsk EU-medlemskap i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, for på den måten å kunne teste hypotesene.

Oppgavens problemstilling og hypoteser blir også undersøkt ved bruk av multivariate regresjonsanalyser i kapittel syv. Først vil valg av analysemetode og operasjonaliseringer i forkant av den multivariate analysen bli redegjort for. Multivariate analyser vil bidra til å gi et klarere bilde av hva de enkelte uavhengige variablene i seg selv betyr for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden rundt folkeavstemningen, og i etterkant, samt hvorvidt betydningen var spesielt stor i tiden rundt folkeavstemningen. For å undersøke spesielt oppgavens andre hypotese blir det undersøkt hvor mye av variansen til holdning til norsk EU-medlemskap, de strukturelle skillelinjene på den ene siden og de ideologiske dimensjonene på den andre siden står for, ved alle undersøkelsens år. Dermed vil man kunne få et svar på om de strukturelle skillelinjene var blitt mindre betydningsfulle når det gjelder å forklare nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994, og de ideologiske dimensjonene hadde fått en større betydning, slik påstand er i den andre hypotesen.

Kapittel åtte er oppgavens konklusjonskapittel hvor resultatene fra analysedelene blir oppsummert for å besvare hvorvidt man finner støtte til oppgavens tre hypoteser, og dermed svar på problemstillingen om hvorvidt det har forekommet markante endringer av de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonenes betydning for holdningen til norsk EU-medlemskap fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009.

2 Viktige begreper og teorier.

Oppgaven tar opp ulike strukturelle skillelinjer og ideologiske dimensjoners betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Tidligere forskning har vist at det har vært en stor grad av stabilitet i hvilke forklaringsfaktorer som har vært av betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden frem til folkeavstemningen i 1994. Imidlertid er det teorier som har hevdet at strukturelle skillelinjers betydning for holdninger, da i hovedsak vedrørende valg av parti, er blitt redusert, mens verdier har fått en større betydning. I oppgaven er det tre sentrale begreper som utpeker seg, nemlig skillelinjer, verdier og holdninger. Ettersom begrepene kan sees på som relativt vide, er det viktig å definere og redegjøre for dem slik at det er klart hva som menes når de blir benyttet i denne oppgaven.

2.1.1 Skillelinjer.

Skillelinje er et begrep som i utgangspunktet knyttes til den historisk-sosiologiske modellen til Lipset og Rokkan. Lipset og Rokkan kom derimot ikke med noen definisjon på hva en skillelinje er, hvilket har medført en debatt om hva begrepet egentlig inkluderer. Aardal (1994:218) viser til at begrepet har blitt omtalt som blant annet "cleavage", konfliktlinje, skillelinje, kløft, opposisjon, dimensjon, syndrom, frontlinje og motsetning. Videre har skillelinjer blitt delt inn i ulike oppdelinger som sosial, politisk, strukturell, ideologisk, kulturell, segmentell og askriptiv. Aardal viser at de ulike begrepene har blitt brukt om hverandre som synonyme, samt for å skille mellom ulike forskjeller og kjennetegn ved de respektive skillelinjene. Med andre ord kan det virke som om enkelte oppfatter begrepet skillelinje til kun å uttrykke statistisk utsagnskraftige sammenhenger på et gitt tidspunkt, mens andre mener at så å si enhver forskjell i velgergruppers holdninger til et samfunnsspørsmål kan utgjøre en skillelinje (Aardal 1994:219). Gallagher m.fl. (2006:264-265) hevder derimot at det er tre kriterier som må være oppfylt dersom det skal være meningsfylt å snakke om en skillelinje. For det første skal en skillelinje springe ut av en sosial motsetning som skiller folk fra hverandre ved sosialstrukturelle karakteristikk. Det vil si at en skillelinje ikke kan eksistere utelukkende på det politiske plan, uttrykt ved forskjeller i holdninger eller standpunkter. For det andre må det være tilstede en kollektiv identitet på det aktuelle feltet, og man må være villig til å handle på bakgrunn av deres felles identitet for å virkeliggjøre sine politiske målsetninger. For det tredje må en skillelinje ha et organisatorisk uttrykk. Det vil si at det må ha foregått en formell institusjonalisering når det kommer til det aktuelle saksfeltet.

Knutsen (1985:38) hevder at en skillelinje innebærer en spesiell type oppdeling av befolkningen. Denne oppdelingen forutsettes å ha en viss varighet. Skillelinjer tenderer mot å polarisere befolkningen slik at ulike befolkningsgrupper står mot hverandre. Politiske skillelinjer er de oppdelingene av befolkningen som kommer klart til syne ved at motsetningene gjøres til gjenstand for politisk kamp og diskusjon. Politiske skillelinjer kan således defineres som relativt varige og stabile karakteristika eller variable som fører til motsetninger eller polarisering i den politiske sfære, det vil si forskjellige politiske identifikasjoner, holdninger og preferanser. Disse polariseringsskapende variablene har således betydning for folks oppfatninger av motsetninger i samfunnet, for deres bedømmelser av politiske objekter og for deres politiske handlinger (Knutsen 1985:38). Den tradisjonelle modellen for politiske skillelinjer har søkt etter forankringer for slike motsetninger i sosial og økonomisk struktur. Denne tilnæringsmåten kan intellektuelt føres tilbake til Marx og Weber og tar utgangspunkt i at sosial stratifisering og statusforskjeller, først og fremst representert ved sosial klasse, fører til politiske polariseringsmønstre. Innenfor statsvitenskapelig skillelinjelitteratur ble denne strukturelle modellen videreutviklet og utvidet av Lipset og Rokkan, som det vil bli gjort rede for i kapittel 2.2.1.

2.1.2 Verdier og holdninger.

Verdier kan defineres som de grunnleggende mål et individ ønsker å realisere, og de midler det mener er riktig å bruke for å nå dem (Hellevik 1996:51). Verdier kan sees på som oppfatninger av hva individer ser på som ettertraktelsesverdige, men som man ikke kan iakttas direkte, det er heller latente egenskaper. Derimot kan man anta at verdiene vil påvirke individets atferd (Hellevik 2002a:2). En verdi kan være direkte omstridt, det kan være en konflikt mellom motsatte idealer, hver med sine tilhengere. Clydes Kluckhohn (1951:395) hevder at en verdi er en oppfatning, eksplisitt eller implisitt for et individ eller en gruppe, om det ønskelige som påvirker valg av mulige handlingsmåter og mål. Verdier er ikke bare et valg av noe framfor noe annet, det er et valg som er følt eller betraktet som riktig av individet eller gruppen selv. Valg av handlinger og målsettinger kan man dermed hevde at blir influert av en persons verdier (Knutsen 1985:3). Rokeach (1969:550) har en noe annen, men ikke veldig avvikende definisjon av verdi, som går ut på at en verdi er en varig tro på at et spesifikt adferdsmønster eller en endelig tilstand, er personlig eller sosialt å foretrekke framfor motsatte eller andre adferdsmønstre eller endelige tilstander Når en verdi blir internalisert, blir

den bevisst eller ubevisst en standard eller et kriterium for handling, for utvikling og opprettholdelse av holdninger til relevante objekter og situasjoner, og for å bedømme andres holdninger og handlinger. Holdninger anser Rokeach for å være en relativt varig organisasjon av flere overbevisninger fokusert på et spesielt objekt eller en situasjon som predisponerer en til å svare på bestemte måter.

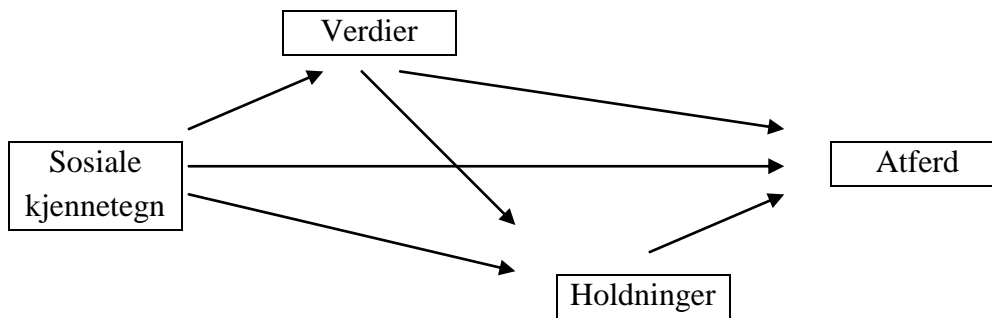
Oddbjørn Knutsen (1985:9-10) beskriver noen vesentlige forskjeller mellom verdier og holdninger. En viktig forskjell er at holdninger er knyttet til spesifikke objekter og situasjoner, mens verdier er hevet over både objekter og situasjoner. Det kan hevdes at verdier styrer bedømmelse og adferd på tvers av ulike situasjoner. Videre kan det hevdes at verdier i motsetning til holdninger er standarder. Det vil si at positive eller negative bedømminger av ulike objekter og spørsmål, gjerne er basert på et relativt lite antall verdier som fungerer som standarder for vurdering. En verdi er en standard eller et kriterium som individet relaterer sine holdninger til, når det blir stilt ovenfor en situasjon eller et objekt. Man kan forenklet si at *verdier forteller individet hvilke holdninger det bør ha.*

Knutsen hevder også at verdier kan være vesentlige for en persons vurdering av seg selv og andre, for bedømming og rettferdiggjøring av egne og andres handlinger. Verdier tjener dermed viktige funksjoner for personligheten; for egoforsvar, tilpasning, kunnskaper og selvaktualisering, mens holdninger derimot ikke gjør det så direkte (Knutsen 1985:9-10).

En verdi kan være en preferanse for spesifikke adferdsmønstre og endelige tilstander, mens en holdning heller er knyttet til et objekt eller en situasjon. Dermed kan en person ha så mange verdier som han eller hun har internaliserte overbevisninger om ønskelige fremgangsmåter og ønskelige tilstander, mens han eller hun har så mange holdninger som de har ”møtt” situasjoner eller objekter. Dette innebærer at en person kan ha et relativt lite antall verdier, gjerne noen dusin, mens antall holdninger kan komme opp i tusener (Knutsen 1985:9-10).

Hellevik (2002a:2) hevder at verdier befinner seg mellom sosiale kjennetegn og holdninger i en kausalmodell for å forklare atferd. Det vil si at sosiale kjennetegn påvirker verdier, med andre ord, hva slags verdioppfatninger en person utvikler vil være påvirket av oppvekstforholdene, som varierer med plasseringen i den sosiale strukturen. Deretter påvirker verdier hva slags holdninger man har. Verdier blir en slags målestokk eller et idealbilde som konkrete objekter vurderes i forhold til.

Dermed er holdning til norsk EU-medlemskap en holdning som kan ha blitt dannet på bakgrunn av sosiale kjennetegn, samt verdier. Som man kan se i figuren nedenfor, vil verdier være mellomliggende variabler mellom sosiale kjennetegn og holdning til norsk EU-medlemskap. Det vil si at sosiale kjennetegn antas å påvirke både holdning til norsk EU-medlemskap direkte, samt at sosiale bakgrunnsvariabler kan påvirke verdier, som igjen påvirker holdning til norsk EU-medlemskap.

Figur 2 Forklaringsmodell for atferd. Hellevik 2002a:2

2.2 Teori om strukturelle skillelinjer.

I det følgende vil det bli redegjort for ulike teoretiske bidrag med relevans for oppgaven. Først vil teorier som vektlegger sosiale kjennetegnens betydning for holdningsdannelse bli presentert, det vil si teorier hvor strukturelle skillelinjer er i fokus. Deretter vil teori som har nedtonet de sosiale kjennetegnernes betydning, men fremhevet betydningen av verdier og stridsspørsmål for holdningsdannelse bli redegjort for. De ulike teoriene går i all hovedsak ut på å forklare hvordan velgere danner standpunkt, med andre ord er det knyttet til valg av parti. Det kan imidlertid hevdes at disse teoriene også kan ha stor forklaringskraft når det kommer til hvordan standpunkt til norsk EU-medlemskap dannes.

2.2.1 Lipset og Rokkans skillelinjemodell.

Lipset og Rokkan har i sin bok fra 1967, "Party Systems and Voter Alignments", forsøkt å forklare variasjoner i politiske skillelinjer og partisystemer i en rekke, hovedsakelig vestlige land. Lipset og Rokkan ser på skillelinjer som gruppekonflikter, hvor grupper gjennom kulturelt fellesskap og definering av felles interesser blir oppmerksomme på motsetningene til andre grupper. Gruppekonfliktene blir politisert ved konfrontasjon med andre grupper i den

politiske sfære, og over tid gir det grunnlag for dannelsen av partier som representerer disse interessene (Knutsen 1985:38-39). Lipset og Rokkan så de politiske skillelinjene som strukturert langs to akser, den territorielle og funksjonelle dimensjonen, samt at skillelinjene var et direkte produkt av to revolusjoner, den nasjonale og den industrielle. To skillelinjer var et produkt av den nasjonale revolusjonen. Den første var en konflikt mellom den sentrale nasjonsbyggingskultur og den økende motstanden fra etnisk, språklig eller religiøst distinkte undertrykte befolkningsgrupper i provinsene og periferiene. Den andre var en konflikt mellom en sekulær stat og kirken, med den sentraliserende, standardiserende og mobiliserende nasjonalstat på den ene siden og de historiske etablerte korporative privilegier til kirken på den andre siden. To skillelinjer kom fra den industrielle revolusjonen. Den første var konflikten mellom landinteressene og den fremvoksende klasse av industriherrer, mens den andre var konflikten mellom eiere og arbeidsgivere på den ene siden og tjenestefolk og arbeidere på den andre siden (Lipset og Rokkan 1967:10-14). Dermed utløste den nasjonale revolusjonen motsetninger med karakter av å være kulturmotsetninger, mens den industrielle revolusjonen fikk frem økonomiske motsetninger (Bjørklund 2001:33).

Et viktig aspekt ved Lipset og Rokkans arbeid er fastfrysningstesens. Lipset og Rokkan fant at oppslutningen om de politiske partiene varierte i liten grad fra valg til valg fra 1920-tallet og frem til 1960-tallet. "The party systems of the 1960's reflect, with few but significant exceptions, the cleavage structures of the 1920's" (Lipset og Rokkan 1967:50). Man kunne hevde at sosialiseringsmønstrene, institusjonaliseringen og partiidentifiseringen opprettholdt det eksisterende partisystemet, samt velgernes tilslutning til dette systemet. Med andre ord var det en stor grad av tilknytning, såkalt alignment, mellom sosiale grupper og partipreferanse som bidro til at man fikk fastfrossete konfliktstrukturer (Knutsen 1988:156).

2.2.2 Rokkan og Valens skillelinjemodell.

Stein Rokkan og Henry Valens (1964:166) skillelinjemodell fokuserer i større grad på Norge, og hevder at det har vært tilstede fem ulike konfliktdimensjoner i norsk politikk. Valen beskriver senere modellen som bestående av seks ulike typer av konflikter eller motsetninger i det norske politiske system.

Det var en territoriell skillelinje som bygget på motsetningen mellom sentrum og periferi, det vil si mellom de sentrale delene av landet og utkantstrøkene. De sentrale delene betyr noe

forenklet østlandsområdet, mens utkantstrøkene består av to periferier, henholdsvis Sør-Vestlandet og Nord-Norge. Videre var det tre ulike kulturelle skillelinjer, som alle var motsetninger mellom såkalt motkultur og bykultur. For det første var det en sosiokulturell skillelinje som omhandlet språkpolitikken, det vil si mellom forsvarere av riksmål og forkjemperne for nynorsk. For det andre var det en moralsk skillelinje som omhandlet kontrollen over salg og produksjon av alkohol. For det tredje var det en religiøs skillelinje som omhandlet kontroll over statskirken, hvor tilhengerne av den religiøse legmannsbevegelsen stod på den ene siden og det store flertallet av religiøst passive stod på den andre siden. Dermed bestod motkulturene av henholdsvis nynorsktilhengere, avholdsbevegelsen samt den religiøse legmannsbevegelsen, mens bykulturen bestod av riksmålstilhengere, de med et mer liberalt syn på alkohol og religiøst passive. Skillelinjen i varemarkedet er en økonomisk konfliktlinje og var opprinnelig mellom produsentene og kjøperne av fisk og landbruksprodukter. Med andre ord har konflikten vært mellom primærnæringene, henholdsvis jordbruk, skogbruk og fiske på den ene siden og bynæringenes interesser om kontroll over priser og subsidier på forbruksvarer på den andre siden. Rokkan og Valen hevdet at skillelinjen i arbeidsmarkedet opprinnelig var mellom arbeidsgivere og lønnstakere, hvor stridsspørsmålet var fordeling av økonomiske goder, de ansattes rettigheter og sosial sikkerhet (Valen 1995:63-64). Senere har konflikten blitt institusjonalisert til å dreie seg om Arbeiderpartiet og LO på den ene siden og Høyre og NHO på den andre siden (Jenssen m.fl. 1995:146; Ryghaug og Jenssen 1999:37).

2.2.3 Galtungs sentrum–periferi– modell.

Galtungs sentrum–periferi- modell går ikke så mye på geografi, men er egentlig en modell om kommunikasjon og informasjonsspredning. Modellen er basert på at innbyggere har ulik ”avstand” til det besluttende sentra i samfunnet. Galtung delte samfunnet inn i tre konsentriske sirkler: en besluttende kjerne omgitt av den sosiale strukturens sentrum som igjen er omgitt av periferien. Individenes sosiale posisjon er det som avgjør ”avstanden” innbyggerne har til samfunnets besluttende sentra. Det sosiale sentrum består av posisjoner som er sosialt belønnet, mens periferien består av posisjoner som blir ansett som ”dårligere” (Galtung 1964:207-208). Galtung operasjonaliserte sentrum–periferi- dimensjonen med en indeks bestående av åtte ulike karakteristikk. Geografisk avstand er et av aspektene og blir målt etter bostedsregion, det vil si Oslo og Østlandet versus resten, samt urbaniseringsgrad, det vil si by/tettsted versus spredtbygde strøk. Videre inneholder indeksen egenskaper som

omhandler individets sosiale status og bakgrunn, henholdsvis kjønn, alder, utdanning, inntekt, yrke og næring (Galtung 1964:217; Bjørklund 1999:167). Det er sentrum som i hovedsak kontrollerer samfunnet. Kommunikasjonsprosessen går hovedsakelig fra sentrum til periferien i og med at sentrum innehar adgang til kommunikasjonsmediene og har noe å kommunisere, samt både viten og vurdering. Det medfører at nye holdninger først dukker opp i sentrum, hvor man er åpen for nye ideer ofte importert fra utlandet, for så gradvis å bli overført til periferien, selv om dette ofte møter noe motstand i begynnelsen (Galtung 1964:208). Dermed kan det ut ifra Galtungs sentrum-periferimodell antas at sentrum i større grad vil ha hatt en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap enn periferien, men at forskjellen utjevnes over tid ettersom sentrums holdninger spres til periferien (Gleditsch og Hellevik 1977:262-264). Med andre ord kan man se at Galtung har en nokså ulik oppfatning av periferien enn hva Rokkan og Valen hadde. Hos Galtung blir periferien assosiert med avmakt og med tiden dømt til å tape for sentrum. Hos Rokkan og Valen derimot knyttes periferien til en historisk tradisjon, og den norske periferien har erobret sentrum ved viktige skilleveier. Rokkan sammenlignet EF-motstandens allianse med bønder og byradikalere med den mektige grupperingen som bar Venstre frem til seier på 1880-tallet, og gjorde partiet til et redskap for parlamentarismens gjennombrudd og innføring av allmenn stemmerett (Bjørklund 1993:51).

2.2.4 Strukturelle skillelinjer/variabler.

Dermed omfatter de strukturelle skillelinjene også andre variabler enn sosial stratifisering og klasse. Konfliktmodellen innebærer også variabler som språk, religion, territorielle motsetninger, alder og kjønn, samt oppnådde sosiale statusvariabler som yrke, utdanning og inntekt (Knutsen 1985:39). Ottar Hellevik (2002b:239) ser på slike egenskaper ved individer, som for eksempel alder, kjønn, bosted, utdanning og yrke, som sosiale bakgrunnsvariabler. Dette er egenskaper som er relativt permanente (ofte fastlagt ved fødselen) og offentlige (sosialt definert som noe andre personer kjenner til eller kan ha krav på å kjenne til).

Teoriene som det er redegjort for så langt vektlegger sosiale kjennetegn eller strukturelle skillelinjer for holdningsdannelse. I det følgende vil teori som vektlegger verdier og nye stridsspørsmål bli gjennomgått.

2.3 Nypolitikkteori.

Ironisk nok kunne man på slutten av 1960-tallet, i det Lipset og Rokkan utga sin bok, se antydninger til oppbrudd i sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg som Lipset og Rokkan skisserte. Anders Todal Jenssen (1993:10) skisserer tre observasjoner av endringer i den politiske opinionen i vestlige, høyt utviklede samfunn som har vært fremtredende i etterkant av 1960-årene. For det første har individers plassering i den sosiale strukturen stadig mindre betydning for hvilke politiske preferanser individene har. For det andre har de sentrale stridsspørsmålene i industrisamfunnets politiske kultur i stor grad blitt fortrent av nye stridsspørsmål. For det tredje er det visse tegn til ustabilitet i partisystemene med lavere valgdeltakelse og større velgervandring mellom partiene.

Political cleavages are relatively stable patterns of polarization, in which given groups support given policies or parties, while other groups support opposing policies or parties. For almost a generation, the nature of (1) the groups and (2) the policy issues aligned with Left and Right have been changing (Inglehart 1984:25).

Det finnes en rekke nypolitikk- teoretikere, og det som samler denne tradisjonen er i hovedsak tesen om at det skjer en overgang fra politisk strid mellom grupper basert på klasse og statusforskjeller, til politisk konflikt mellom grupper med ulike grunnleggende verdier, og den underliggende premissen for denne tesen er hypotesen om en grunnleggende endring i verdier i avanserte industrisamfunn (Jenssen 1993:12). Nypolitikk-teoretikere har ikke alltid vært enige om hvordan den eller de nye verdikonfliktene i befolkningen bør beskrives, men det har imidlertid vært nærmest konsensus når det kommer til hvordan nypolitikkdimensjonen framtrer. Hvilke politiske partier, organisasjoner og saker, samt hvilken politisk stil som tilhører denne dimensjonen har ulike forskere i stor grad vært enige om. Den nye radikale polen har bestått av kvinnebevegelsen, fredsbevegelsen og den moderne miljøbevegelsen. Etter hvert har det utkrystallisert seg en tradisjonell og konservativ motpol til den nye radikalismen. Denne motpolen støtter opp om en mer tradisjonell familiepolitikk, som i stor grad er basert på et religiøst moralsyn. Både fra arbeiderklassen, spesielt den ufaglærte, som tradisjonelt har støttet venstresiden, og fra den gamle middelklassen har denne tradisjonelle og konservative nye høyresiden fått støtte (Jenssen 1993:45-46). Det har dermed vært relativt stor enighet om denne nye konfliktdimensjonen kalt nypolitikkdimensjonen, samt dens ytterpunkter kalt "new left" og "new right". Det har derimot vært stor

uenighet mellom nypolitikk- teoretikere om betydningen av denne konfliktdimensjonen. Særlig hvorvidt denne dimensjonen har eller noen gang vil få en større betydning enn den tradisjonelle venstre/høyre- konflikten. Ifølge Jenssen (1993:46) kan man i hovedsak skille mellom tre posisjoner med hver sin fremtredende opphavsmann, henholdsvis Inglehart, Flanagan og Knutsen.

2.3.1 Inglehart og den stille revolusjonen.

Ronald Ingleharts (1977) teori om ”den stille revolusjonen” blir av mange betraktet som et nytt paradigme i studier av politisk kultur. Resultatet av fremveksten av avanserte industrisamfunn ville, ifølge Inglehart, være vesentlige endringer i de ulike partisystemstrukturene, videre ville ikke de nye sosiale bevegelsene kunne slutte seg til partisystemene uten at det medførte en endring av den opprinnelige konfliktstrukturen (Dalton mfl. 1984:455-456).

Ingleharts teori går, i likhet med Lipset og Rokkans (1967) antakelser, ut på å forsøke å forklare velgeratferd ved å fokusere på en tilstedeværelse av visse skillelinjer som medfører at velgerne splittes mellom de ulike partiene. Lipset og Rokkan vektla stabile, faste konfliktmønstre og såkalt alignment mellom sosiale grupper og partipreferanser. Inglehart (1977; 1984:68) derimot viste til at stabiliteten, som Lipset og Rokkan vektla, berøres av en samfunnsmessig omveltning som kan medføre verdiendringer og svakere partiidentitet og lojalitet (såkalt dealignment), som igjen kunne føre til nye tilknytninger (realignment). Inglehart karakteriserer en slik verdiendringsprosess som en ”stille revolusjon”, som går ut på at det forekommer en endring fra materialistiske til postmaterialistiske verdier. Det å beholde samfunnsorden som allerede eksisterer og sikre økonomiske mål vil være materialistiske verdier, mens postmaterialistiske verdier i større grad vektlegger individuell utfoldelse og et mindre hierarkisk samfunn hvor innbyggere i samfunnet i større grad selv kan delta (Inglehart 1977:179).

En av Ingleharts hovedforklaringer på at en verdiendringsprosess vil finne sted er den høye økonomiske veksten i de mest utviklede samfunnene, samt fraværet av krig. Dette har endret oppvekstvilkårene for de nye generasjonene, som igjen har medført at de prioriterer andre verdier enn hva forutgående generasjoner har gjort. Yngre generasjoner vokser opp i et samfunn hvor velstandsnivået er høyt og med en økonomisk trygghet, i motsetning til hva

tilfellet var for tidligere generasjoner. Det har medført at stadig færre i de oppvoksende generasjonene har prioritert materiell velstand og fysisk sikkerhet høyest. I stedet har man prioritert såkalte postmaterialistiske verdier som er knyttet til behovene for tilhørighet, intellektuell selvrealisering og estetisk tilfredsstillelse. Ved stadig generasjonsutskiftninger endres etter hvert verdiprioriteringene i hele befolkningen (Inglehart 1990:103; Jenssen 1993:28). Inglehart (1977:182) hevder at konsekvensene av en slik verdiendingsprosess vil være at politikken i postindustrielle samfunn i større grad vil være motivert av individuelle livstilspreferanser og verdier, mens sosiale klassebaserte konfliktlinjer ikke vil være så sentrale. Inglehart legger dermed stor vekt på betydningen av den nye konfliktdimensjonen og hevder at stadig flere orienterer seg etter nypolitikk- dimensjonen når de velger parti, og at nypolitikk- dimensjonen dermed er i ferd med å erstatte den tradisjonelle venstre/høyre-konflikten som den sentrale politiske konfliktdimensjonen.

2.3.2 Andre perspektiver og kritikk av Inglehart.

Motsetningen mellom det politiske høyre og det politiske venstre har alltid hatt en økonomisk side og ikke et ikke-materielt eller verdikonfliktaspekt ifølge Scott Flanagan. Mens det tradisjonelt har vært høyresiden som har trukket inn moralske og religiøse verdispørsmål, fordi de har hatt mest å vinne på det, så har venstresiden også i de siste tiårene kommet med en rekke egne saker i denne konfliktdimensjonen. Den politiske sfæren er ifølge Flanagan strukturert i tre ulike dimensjoner. Den første dimensjonen skiller de som orienterer seg etter tradisjonelle økonomiske konfliktspørsmål fra dem som orienterer seg etter nypolitikk-spørsmål. Dette ser Flanagan på som et prioriteringsspørsmål, hvor man enten er mest opptatt av økonomiske stridsspørsmål eller av verdikonflikter. Konflikten mellom det gamle venstre og det gamle høyre er derimot en strid mellom materialister, det vil si mellom grupper som er mest opptatt av økonomiske stridsspørsmål. Konflikten mellom det nye venstre og det nye høyre er på den annen side en konflikt mellom ikke-materialister (Jenssen 1993:47-48).

Flanagan hevder at Ingleharts materialisme-postmaterialisme- indeks blander sammen to distinkte dimensjoner som har ulike årsaker og effekter og av den grunn burde vært holdt fra hverandre, henholdsvis autoritær-frihetlig og materialisme- ikke-materialisme (Flanagan 1982a:415; Flanagan 1982b:101). Dermed hevder Flanagan at Ingleharts ene dimensjon ikke på en god måte måler de verdiendringene som har forekommet i avanserte industrisamfunn. Flanagan mener at hans egen dimensjon autoritær- frihetlig er den mest relevante når man

skal se på de verdiendringene som har forekommet, i og med at det har skjedd en stor nedgang i det han anser som autoritære verdier på grunn av en generasjonseffekt (Flanagan 1982a:418/434).

Oddbjørn Knutsen presenterer et interessant alternativ til både Ingleharts og Flanagans perspektiver. Knutsen (1985:426) tar utgangspunkt i at nypolitikk-teoretikerne ikke har dokumentert at verdikonflikter har blitt viktigere enn før, kun at tendensen til klassestemmegivningen har blitt svakere. Knutsen hevder derimot at den tradisjonelle venstre/høyre- konflikten fortsatt er tilstede som en verdikonflikt. Den politiske venstre/høyre- konflikten er selvstendiggjort i forhold til de sosiale og økonomiske motsetningene som en gang skapte den. Selv om Knutsen tillegger verdikonflikten mellom materialisme og postmaterialisme noe betydning, så er verdikonflikten som favner om alle venstre/høyre- konfliktens klassiske stridsspørsmål den klart viktigste (Knutsen 1989:501/525; Jenssen 1993:48).

2.3.3 Ideologiske dimensjoner (Valen og Aardal).

Henry Valen lanserte begrepet ideologiske skillelinjer for å skille mellom mer subjektivt betingede motsetninger knyttet til synet på stridsspørsmål fra skillelinjer som er forankret i sosialstrukturelle forhold (Aardal og Valen 1995:76). Det kan derimot rettes kritikk mot å karakterisere slike ideologiske dimensjoner som skillelinjer dersom man ser på for eksempel Gallagher m.fl. (2006:264-265) sin definisjon av hva som må være tilstede for at man skal kunne snakke om en skillelinje. Aardal og Valen (1995:77) har også argumentert for at det er problematisk å karakterisere de ideologiske dimensjonene som skillelinjer, og de hevder at ideologiske dimensjoner i første omgang er holdninger som korrelerer med hverandre, og først etter at det har gått en tid kan man slå fast om disse holdningsdimensjonene er i ferd til å utvikles til selvstendige skillelinjer. Videre kan det også argumenteres for at ideologiske skillelinjer ikke er en form for skillelinjer, men heller er subjektivt oppfattende motsetninger som i mindre grad enn de tradisjonelle skillelinjene har en klar sosial forankring (Aardal 1999:66).

På grunn av svekkelsen av sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg er det blitt hevdet, spesielt av Valen og Aardal (1995:70), at betydningen av politiske stridsspørsmål har økt. Strid om stridsspørsmål er ikke noe nytt, men frem til 1970-årene var de fleste

stridsspørsmålene nært knyttet til skillelinjer som sprang ut av sosialstrukturelle motsetninger. På grunn av svekkelsen av de tradisjonelle båndene mellom parti og sosioøkonomisk struktur, kan det hevdes at stridsspørsmål i økende grad kan spille en selvstendig rolle. Over tid er det mange ulike stridsspørsmål som er oppe til debatt, men Aardal og Valen (1995:76) har vist at det finnes visse grunnmønstre, som kommer til uttrykk ved fire relativt adskilte ideologiske dimensjoner. Den første ideologiske dimensjonen kan karakteriseres ved synet på statlig styring versus markedsstyring, med andre ord offentlig versus privat (venstre-høyre). Videre kan den andre ideologiske dimensjonen karakteriseres ved moralsk-religiøst verdisyn, som kommer særlig til uttrykk ved synet på abort. Den tredje dimensjonen er en motsetning i synet på velferdsstaten og solidaritet med vanskeligstilte grupper. Selv om det kan hevdes at denne dimensjonen er knyttet til synet på vanskeligstilte grupper og synet på sentrale prinsipper for velferdsstaten, så omhandler den i hovedsak syn på innvandring mer spesielt, og dimensjonen blir dermed kalt solidaritet -innvandring- dimensjonen. Til slutt har man en motsetning i synet på økonomisk vekst kontra vern av miljø og natur (Aardal og Valen 1995:76; Aardal 1995:170). Videre har Aardal (1995:173-176) kommet frem til to andre ideologiske motsetninger som kan knyttes til EU-standpunkt. Den første er motsetningen mellom sentrum og periferi, men ikke basert på geografi. Aardal legger i sentrum - periferimotsetningen folks subjektive oppfatning av hva denne motsetningen egentlig innebærer. Den andre er en motsetning som har med nasjonal orientering og stolthet å gjøre, altså en motsetning mellom de som er nasjonalt orienterte og verdsetter nasjonal stolthet høyt versus de mer internasjonalt orienterte.

Det kan hevdes at spesielt de ideologiske dimensjonene offentlig-privat, moralsk-religiøs og sentrum-periferi til en viss grad bygger på Rokkans og Valens skillelinjemodell. Mens de andre ideologiske dimensjonen i større grad kan knyttes til nypolitikk og i hovedsak Ingleharts teorier om postmaterialistiske verdikonflikter. Med andre ord er det ikke nødvendigvis et helt klart skille mellom strukturelle skillelinjer og de verdibaserte ideologiske dimensjonene. Derimot blir det lagt til grunn i denne oppgaven at det er en viss forskjell, som innebærer at de ideologiske dimensjonene i større grad fanger opp verdimotsetninger.

Analysene i denne oppgaven vil gå ut på å se på betydningen av en rekke strukturelle skillelinjer, samt noen nye ideologiske og verdibaserte skillelinjer, som vil bli karakterisert som ideologiske dimensjoner, for nordmenns holdning til EU-medlemskap. Teoretiske bidrag fra nypolitikkteoretikere er av relevans for oppgaven, fordi disse bidragene vektlegger at

verdiendringsprosessen som skal ha forekommet, kan ha bidratt til at politikken i det postindustrielle samfunn er motivert av individuelle livstilpreferanser og verdier, og ikke i så stor grad ved de strukturelle og tradisjonelle skillelinjene. Med andre ord kan det i så fall forventes at betydningen av de ideologiske dimensjonene generelt er blitt større, mens de strukturelle skillelinjenes betydning er blitt svekket. Oddbjørn Knutsen hevder imidlertid at verdikonflikter ikke nødvendigvis har blitt viktigere enn tidligere og at de strukturelle skillelinjene kanskje har fått en noe mindre betydning, men at de fortsatt er aktuelle. Dermed er det ikke enighet blant forskere om hvordan en eventuell verdiendringsprosess har forandret ulike skillelinjers betydning generelt. Det kan hevdes at nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap er et spesielt tilfelle, og at det derfor vil være interessant å se hvorvidt skillelinjenes betydning har endret seg på nettopp dette området. For å undersøke dette vil det være behov for en gjennomgang av tidligere forskning på feltet.

3 Tidligere forskning – etablering av et norsk mønster.

Det er utført relativt mye forskning omkring hvordan standpunkt til norsk EU-medlemskap har blitt dannet frem til tiden rundt folkeavstemningen i 1994, spesielt for tiden rundt de to folkeavstemningene. Først vil det bli sett nærmere på tidligere forskning som kan knyttes opp til Rokkan og Valens skillelinjemodell, det vil si hvordan betydningen av det man kan kalle tradisjonelle skillelinjer har vært for holdning til norsk EU-medlemskap frem til 1994.

Deretter blir det sett på forskning som er gjort om andre strukturelle skillelinjers betydning, som i større grad kan knyttes til Galtungs sentrum-periferimodell. Til slutt vil tidligere forskning om de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap bli presentert.

3.1 Tradisjonelle skillelinjer.

Henry Valen (1973) utførte i etterkant av folkeavstemningen i 1972 en undersøkelse av såkalte tradisjonelle, strukturelle skillelinjers betydning for nordmenns holdninger til norsk EF-medlemskap. Nils Petter Gleditsch og Ottar Hellevik (1977) utførte en lignende undersøkelse noen år senere hvor de studerte perioden fra EEC/EF-saken for første gang ble reist i Stortinget i 1961 og fram til etter folkeavstemningen i 1972. Valen (1973:216) fant at det eksisterte et skille i holdning til norsk EF-medlemskap mellom innbyggere fra ulike regioner. Innbyggere i Oslo og områdene rundt Oslofjorden var i langt større grad positive til norsk EF-medlemskap enn det innbyggere i andre deler av landet, spesielt i periferien langs kysten på Vest- og Nordlandet var. Det var med andre ord et skille langs den territorielle sentrum–periferi–aksen. Det samme mønsteret fant Gleditsch og Hellevik (1977:96) hvor innbyggere i sentrale områder var mer positive til EF-medlemskap enn de som var bosatt i utkantstrøk. Valen, samt Gleditsch og Hellevik fant i tillegg at grad av urbanisering spilte en rolle for holdning til EF-medlemskap. Jo mer urbant man bodde jo mer positiv var man til norsk EF-medlemskap, hvilket gjaldt i alle regioner av landet, slik at det var et skille langs en urban-rural-akse (Valen 1973:216; Gleditsch og Hellevik 1977:96). Urban–rural skillet karakteriserer Valen som en konflikt mellom produsenter og konsumenter av landbruksvarer, det tilsvarer skillelinjen i varemarkedet etter Rokkan og Valens skillelinjemodell. Valen (1973:217) fant at de ansatt i urbane yrker i større grad enn de som jobbet i primærnæringen var positive til norsk EF-medlemskap. Valen undersøkte videre hvorvidt innbyggere som

hevdet at bønder og fiskere burde få mer penger for sine produkter, i større grad var negative til norsk medlemskap i EF, enn de med motsatt holdning. Valen fant sterk støtte for denne hypotesen, som støtter opp om at skillelinjen i varemarkedet var tilstede ved folkeavstemningen i 1972 (Valen 1973:216-218). Gleditsch og Hellevik (1977:96) fant et tilsvarende mønster når det kom til næring, som det Valen fant. Gleditsch og Hellvik (1977:97) undersøkte også hvorvidt det var et skille mellom de med de karakteriserte som lav og høy stilling. De fant at de med såkalte høye stillinger i større grad var positive til norsk EF-medlemskap, enn hva de med lave stillinger var.

Med henhold til de kulturelle skillelinjene fant Valen at alle tre motkulturene, det vil si nynorsktilhengere, avholdsbevegelsen samt den religiøse legmannsbevegelsen, mobiliserte motstand mot norsk EF-medlemskap, i større grad enn bykulturen. Den religiøse motkulturen var den som ga svakest effekt, men det var allikevel et skille på 10 prosent mellom medlemmer av religiøse organisasjoner og de som ikke var medlemmer, i holdning til norsk medlemskap i EF. Skillet var enda større mellom avholdsfolk og ikke avholdsfolk, samt mellom nynorsktilhengere og riksmålstilhengere (Valen 1973:219).

Forskere som har fokusert på den andre folkeavstemningen viste at Rokkan og Valens tradisjonelle skillelinjer fortsatt var av betydning for stemmegivningen i 1994. Betydningen av region var fortsatt tilstede, ettersom innbyggere i Osloområdet i større grad var positive til norsk EU-medlemskap, enn innbyggere i utkantstrøk, spesielt på Vest- og Nordlandet (Jenssen m.fl. 1995:149; Aardal og Valen 1995:115-116; Berglund 1997:25; Ringdal og Valen 1998:186-187; Bjørklund 1999:172). Videre var innbyggere bosatt i byer fortsatt i større grad positive til norsk EU-medlemskap, enn det bosatte på landet var (Jenssen m.fl. 1995:157; Aardal og Valen 1995:128; Berglund 1997:25; Ringdal og Valen 1998:187). Næring var fortsatt en skillelinje av betydning, ettersom ansatte i bynæringer i større grad var positive til norsk EU-medlemskap enn ansatte i primærnæringen i 1994 (Jenssen m.fl. 1995:157; Aardal og Valen 1995:128; Bjørklund 1999:172). Det var fortsatt i 1994 forskjeller mellom dem som hadde det man kunne karakterisere som høy og lav stilling, det vil si hovedsak si mellom funksjonærer og arbeidere, hvor de i høye stillinger i større grad enn de i lave stillinger var positive til norsk EU-medlemskap (Vogt 1993:17-18; Aardal og Valen 1995:120; Berglund 1997:22; Ringdal og Valen 1998:183). Motstanden mot norsk EU-medlemskap var også sterkere blant tilhengere av motkulturene i 1994, det vil si

nynorsktilhengere, religiøst aktive og avholdsfolk, enn blant tilhengere av bykulturene (Jenssen m.fl. 1995:157; Aardal og Valen 1995:122; Bjørklund 1999:172).

Det forekom strukturelle endringer i det norske samfunnet fra 1972 og frem til 1994, som medførte svekkelser av noen av de viktigste sidene ved den tradisjonelle skillelinjemodellen som skapte motstand mot EF i 1972. Det var en befolkningsvekst i områdene rundt Oslofjorden, som hadde vært et område med ja-flertall ved folkeavstemningen i 1972. Andelen sysselsatte i primærnæringen sank, mens andelen sysselsatt i servicesektoren økte. Norge utviklet seg til å bli et oljeeksporterende land, hvilket medførte større avhengighet av internasjonal handel og tilgang til utenlandske markeder. Etter 1972 forekom det en modernisering av den norske økonomien, samt en nedgang i de jordbruksbaserte motkulturene (Jenssen m.fl. 1995:148). Med andre ord skulle man tro at disse strukturelle endringer ville medføre en redusert andel som var imot EU-medlemskap og en økt andel som var for, i 1994. Imidlertid kan de spesifikke strukturelle endringene ha blitt motvirket av andre tendenser, og Jenssen m.fl.(1995:148) hevder at en slik prediksjon ikke tar nye skiller i betraktning. Bjørklund (2001:56) hevder at EU- avstemningen i 1994 viste at skillelinjemodellen til Rokkan og Valen fortsatt hadde en relevans, men også at den hadde svakheter, ved at det var kommet nye trekk i valgfaterden som ikke inngikk i modellen. Henholdsvis kjønn og sektor vektlegger Bjørklund som nye skiller som ikke var med i den tradisjonelle skillelinjemodellen til Rokkan og Valen, men som var skillelinjer av betydning i 1994.

3.2 Andre strukturelle skillelinjer (Sosiale bakgrunnsvariabler).

Kjønn.

Kjønn er en av de faktorene som er blitt drøftet som en mulig ny skillelinje i politikken, selv om det kan diskuteres om kjønn i likhet med enkelte andre nye skillelinjer oppfyller kravene til en skillelinje (Ringdal og Valen 1998:171). Kjønn var imidlertid med i Galtungs sentrum–periferimodell, hvor det ble antatt at mann var sentrumsverdier, mens kvinne var periferiverdier. Galtungs modell tok utgangspunkt i at sentrumsverdier i større grad enn periferiverdier medførte positive holdninger til endring og nye ideer, noe som kunne tolkes dit hen at sentrum i større grad medførte positiv holdning til norsk EU-medlemskap, enn periferien (Rygghaug og Jenssen 1999:38-39/63). Dermed kan det antas at menn hadde en mer

positiv holdning til norsk EU-medlemskap enn kvinner, spesielt i den første tiden EF-medlemskap var på agendaen, men at skillet kanskje har jevnet seg ut med tiden ettersom sentrums holdninger vil kunne spre seg til periferien. Ifølge Vogt (1993:20-21) har kjønnsprofilen endret seg mye fra folkeavstemningen i 1972 og frem til starten av 1990-tallet. I motsetning til hva man skulle tro ut ifra Galtungs modell fant Vogt at det i 1972 ikke var noen forskjell mellom menn og kvinners holdning til norsk medlemskap i EF, mens det var et klart skille tjue år senere. Hos mennene var holdningene uendret, mens kvinner i stor grad var blitt mer negative. Gleditsch og Hellevik (1977:97), samt Jenssen m.fl. (1995:162) hevdet derimot at kvinner allerede i 1972 var mer negative til norsk EF-medlemskap enn menn. Blant forskere som har analysert stemmegivningen i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 var det derimot ingen uenighet om hvorvidt det var et skille, den gjennomgående konklusjonen var at kvinner i større grad enn menn var motstander av norsk EU-medlemskap (Jenssen m.fl. 1995:157; Aardal og Valen 1995:124-215; Berglund 1997:19; Ringdal og Valen 1998:177; Bjørklund 1999:176-177; Ryghaug og Jenssen 1999:45).

Det er i hovedsak lansert tre forskjellige tolkninger for å forklare hvorfor kvinner i mindre grad enn menn var positive til norsk EU-medlemskap. Den første antagelsen går ut på at kvinner var mer negative enn menn ut ifra et kvinneperspektiv. Norge var kommet lenger enn de fleste andre medlemsland i EU med likestilling mellom kjønnene. Man kunne frykte at norsk EU-medlemskap ville medføre et tilbakeslag for likestilling i Norge. Det kunne også være en reaksjon mot mannsdominansen i EU-systemet generelt. Den andre tolkningen gikk ut på at kvinners negative holdning til norsk EU-medlemskap var et sosialstrukturelt fenomen. Fordi en større andel kvinner enn menn var ansatt i det offentlige, og det har blitt hevdet at offentlig ansatte i større grad var negative til norsk EU-medlemskap enn ansatte i det private. Den tredje forklaringen dreier seg om mulige forskjeller i kvinner og menns verdier og ideologiske orienteringer. Kvinner har i større grad vist tilhørighet til venstresiden på den tradisjonelle høyre- venstredimensjonen, og har hatt en større orientering mot periferien og en mer restriktiv moraloppfatning. Det har blitt hevdet at disse tre verdi- og ideologiske orienteringene taler for større motstand mot EU-medlemskap (Ryghaug og Jenssen 1999:42).

Alder.

Galtungs modell tok utgangspunkt i at middelaldrende var på toppen av sin yrkeskarriere og andre sosiale hierarkier. Dermed ville middelaldrende støtte den politikken som ble ført av elitene. De yngre og eldre derimot tilhører ”den sosiale periferien”, og har av den grunn oftere

et syn som går på tvers av den politikken som blir ført av eliten. Ved at EF/EU kan sees på som et samarbeid mellom eliter, kan det hevdes at Galtungs modell predikerer en kurvelineær sammenheng mellom alder og støtte til norsk EF/EU-medlemskap, som går ut på at middelaldrende i større grad enn unge og eldre vil være positive til norsk EF/EU-medlemskap (Jenssen m.fl. 1995:147). Gleditsch og Hellevik (1977 97-99) utførte en analyse som omhandlet spesielt tiden rundt folkeavstemningen i 1972, hvor de undersøkte variablene som utgjør Galtungs indeks. De kom frem til at middelaldrende oftere enn unge og eldre var EF-tilhengere, noe som samsvarte med Galtungs modell, men de fant også at resultatene hverken var entydige eller klare, resultatene viste også at tidvis var eldre i større grad positive enn resten. Vogt (1993:18) derimot hevdet at det var klare aldersforskjeller i synet på EF-medlemskap i 1972, hvor de unge i større grad var motstandere, mens det var flest tilhengere blant dem over 60 år. Det samme mønsteret fant Bjørklund (1999:170) i sine analyser av folkeavstemningen i 1972. Videre hevdet Vogt at det forekom en utjevning mellom generasjonene i tiden mellom de to folkeavstemningene. Vogt viser at det i tiden før folkeavstemningen i 1994 var flest tilhengere blant unge og middelaldrende, mens det var lavest oppslutning blant de eldre. Jenssen m.fl. (1995:157-158) hevdet imidlertid ut ifra resultater fra sine undersøkelser basert på individdata fra 1972 og 1994, at den yngste generasjonen var signifikant mer tilbøyelig til å stemme nei enn eldre velgere. Ringdal og Valen (1998:181) på den annen side hevdet at det i 1994 fortsatt var til stede, om enn ikke en sterk tendens, et skille hvor middelaldrende var mest positive til EU-medlemskap, mens unge og eldre i større grad var motstandere.

Med andre ord har aldersbetydningen i forhold til holdning til norsk EU-medlemskap vært noe usikker. Flere forskere kom frem til ulike resultater, og en del forskere vurderte sammenhengen mellom alder og holdning til EU-medlemskap som uklar. Aardal og Valen (1995:125-126) for eksempel hevdet at i 1993 var forskjellen mellom aldersgruppene liten og uten klar tendens, hvilket samsvarer med Berglunds (1997:20) funn for tiden rundt folkeavstemningen i 1994.

Utdanning.

Gleditsch og Hellevik (1977:96) fant at det var et skille i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de med ulik utdanningsgrad ved den første folkeavstemningen i 1972. Blant dem med høy utdanning var det en større andel EF-tilhengere enn blant dem med lav utdanning. Det virker å være en nokså uttalt enighet blant forskere om at et slikt skille også var tilstede i tiden

rundt folkeavstemningen i 1994 (Bjørklund 1993:50; Vogt 1993:28; Jenssen m.fl. 1995:158; Valen og Aardal 1995:133; Berglund 1997:21; Ringdal og Valen 1998:182). Det kan være flere ulike forklaringsmodeller for at det har vært en positiv, nærmest lineær sammenheng mellom positiv holdning til EU-medlemskap og antall år med utdanning. En forklaring kan være Galtungs sentrum-periferi-modell, hvor økt utdanning fører til høyere sosial status og mer ressurser. Videre kan økt utdanning medføre kunnskap, for eksempel ved større forståelse om hvordan politiske institusjoner fungerer, mens de med lav utdanning i større grad kan ha en frykt for det ukjente (Ringdal og Valen 1998:182).

Inntekt.

Gleditsch og Hellevik (1977:96) fant et tilsvarende skille for inntekt som den de fant ved utdanning. De med høy inntekt var i større grad positive til norsk EF-medlemskap i 1972, enn de med lav inntekt. Dette skillet var fortsatt tilstede i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 (Bjørklund 1993:39/48; Bjørklund 1999:167; Berglund 1997:24; Ringdal og Valen 1998:185). I likhet med utdanning, kan økt inntekt medføre økt sosial status og ressurser, og man er nærmere sentrum ifølge Galtungs sentrum-periferimodell.

Sektor.

Jenssen m.fl. ser på yrkesssektor som en mulig ny skillelinje, det vil si et skille mellom ansatte i offentlig og privat sektor. Ansatte i offentlig sektor var i større grad negative til EU-medlemskap ved folkeavstemningen i 1994, enn ansatte i privat sektor (Jenssen m.fl. 1995:162; Aardal og Valen 1995:135; Ringdal og Valen 1998:183; Bjørklund 1999:176). Ifølge Bjørklund (1999:158) fryktet offentlige ansatte at norsk EU-medlemskap ville bety nedskjæringer av den offentlige sektoren, fordi en EU-harmonisering kunne truet den skandinaviske velferdsstatsmodellen. Dermed kunne man forvente at offentlige ansatte i større grad ville være negative til norsk EU-medlemskap ut ifra egne økonomiske interesser. Ansatte i privat sektor ville imidlertid stille seg mer positive til medlemskap, fordi idealet for privat sektor var markedsøkonomi. Medlemskap i EU ville medføre et større marked og dermed føre til nye muligheter for privat sektor.

3.3 Ideologiske dimensjoner og verdimotsetninger.

På grunn av svekkelsen mellom sosial struktur og partivalg er det blitt hevdet, spesielt av Valen og Aardal (1983; 1989; 1995), at betydningen av politiske stridsspørsmål har økt.

Valen og Aardal har vist at det finnes visse grunnmønstre, som kommer til uttrykk ved ulike ideologiske dimensjoner. De ideologiske dimensjonene skiller seg dermed fra de strukturelle skillelinjene ved at de i større grad er koblet til verdier. Hvordan man stiller seg til en rekke politiske stridsspørsmål sier noe om hva slags verdiorientering man har, i motsetning til hva de strukturelle skillelinjene gjør.

Venstre/høyre.

Offentlig styring på den ene siden og privat virksomhet på den annen side har vært en motsetning som har stått sentralt i det politiske konfliktsystemet i Norge. Konflikten kan hevdes å være knyttet til den offentlige sektors størrelse, men også til spørsmålet om økonomisk omfordeling. Motsetningene mellom offentlig og privat faller i stor grad sammen med venstre–høyremotsetningen, det vil si folks selv plassering på den tradisjonelle venstre–høyredimensjonen (Aardal 1995:167). Spørsmålet om norsk EU-medlemskap har satt den tradisjonelle politiske venstre–høyredimensjonen litt på hodet. Høyre og Arbeiderpartiet som tradisjonelt befinner seg på hver sin side av dimensjonen og kan karakteriseres som hovedmotstandere, befinner seg på samme side i synet på norsk EU-medlemskap. Både Høyre og Arbeiderpartiet har tradisjonelt vært for norsk EU-medlemskap, mens SP har vært det store ”nei til EU”-partiet sammen med SV. Allikevel har det tradisjonelt vært et faktum at velgere som definerer seg som venstreorienterte i større grad har vært negative til norsk EU-medlemskap, enn de som karakteriserer seg som høyreorienterte, hvilket Aardal (1995:168) og andre forskere (Aardal og Valen 1995:121; Aardal m.fl. 1998:243; Ryghaug og Jensen 1999:48) har bekreftet i undersøkelser om venstre–høyredimensjonens betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden rundt folkeavstemningen i 1994.

Moral/religion.

Den moralsk–religiøse- motsetningen har lange historiske linjer i norsk politikk. Tidligere var avholdssaken et uttrykk for denne motkulturelle strømmingen, mens det i senere tid i større grad har vært abortsaken. De moralsk–religiøse argumentene har ikke tradisjonelt vært de mest sentrale for folk flest i Norge, men det har allikevel blitt hevdet at det har vært en tendens til at de har blitt trukket inn for å underbygge et nei til EU-medlemskap. Aardal (1995:169) finner at det var en klar tendens i 1994 til at liberalt orienterte på den moralsk–religiøse- motsetningen i større grad var EU-tilhengere, enn de som hadde et mer restriktivt verdisyn. Her kan man tydelig se at denne dimensjonen henger sammen med de kulturelle variablene som inngikk i Rokkan og Valens teori, men denne dimensjonen fanger noe

bredere, ettersom det kan hevdes at man kan inneha en restriktiv verdi langs den moralsk-religiøse dimensjonen selv om man ikke tilhører motkulturene. Den moralsk-religiøse motsetningen fanger i større grad opp verdioppfatninger enn hva de tradisjonelle kulturelle skillelinjene gjør.

Innvandring/solidaritet.

Noen har fryktet at EU-medlemskap og åpne grenser kunne medføre en stor økning i antall innvandrere. På den annen side har det også blitt argumentert for at norsk EU-medlemskap kunne medføre mindre fokus på land i den tredje verden, samt diskriminering av fjernkulturelle innvandrere. Dermed kan det virke som om denne motsetningen ikke har en klar for og imot side. Imidlertid har det vært en vanlig oppfatning at nordmenn med en sterkere innvandringsmotstand i større grad har vært imot EU-medlemskap enn de med et mer positivt syn på innvandring (Aardal 1995:170). Aardal (1995:171; Aardal m.fl. 1998:249) finner derimot at det i 1994 ikke var noen klar forskjell i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de med positivt og negativt syn på innvandring og u-hjelp.

Miljøvern/industrivekst.

EU har i stor grad blitt ansett som en union hvor økonomiske spørsmål har vært i fokus, som kan ha tiltrukket dem som anser økonomisk vekst som viktig, selv om det kanskje kunne gå på bekostning av miljøet. Miljøvernorganisasjoner har i stor grad vært negative til norsk EU-medlemskap. Det kan dermed tenkes at de som er opptatt av økonomisk vekst i større grad har vært positive til norsk EU-medlemskap, enn de som er opptatt av miljøvern. Imidlertid har begge sider benyttet miljøvernargumenter for å legitimere sin posisjon (Aardal m.fl. 1998:244). Aardal (1995:171; Aardal m.fl. 1998:244-245) fant at det i 1994 var en klar, men ikke særlig sterk tendens til at miljøvernorienterte i større grad var EU-motstandere enn det industrivekstorienterte var.

Sentrum/periferi.

EF-striden i 1970-årene og debatten om EU-medlemskap i tiden før 1994 bidro til å revitalisere sentrum–periferi– motsetningen. Sentrum ble ikke identifisert med Oslo, men heller med Brussel når det kom til EU-debatten. Aardal anser sentrum–periferi – motsetningen ikke kun som en geografisk motsetning, men fokuserer heller på folks subjektive oppfatning av hva denne motsetningen egentlig innebærer. Aardal finner at antakelsen om at periferiorienterte i større grad var EU-motstandere og sentrumsorienterte i større grad var EU-

tilhengere blir bekreftet i forhold til subjektivt oppfattede motsetninger i 1994. Det kan derimot settes spørsmålstejn om hvorvidt dette er en orientering som eksisterer uavhengig av geografisk tilhørighet (Aardal 1995:173-175).

Nasjonal/internasjonalt orientering.

Det kan være en motsetning mellom nasjonal orientering/identitet/stolthet på den ene siden og en internasjonal orientering på den andre siden. For eksempel hevdet Terje Osmundsen i en kronikk i Aftenposten den 23. januar 1995 at ”bak skepsisen [til EU] fornemmer vi en voksende norsk selvgodhet og nedvurdering av det som ikke er ’ekte norsk’”(sitert i Aardal 1995:175). Dermed kan man anta at de som vektla nasjonal stolthet og hadde en nasjonal orientering i større grad ville ha en negativ holdning til norsk EU-medlemskap, enn de med en mer internasjonal orientering. Aardal (1995:176) viser at det i 1994 var en tendens til at de som vektla nasjonale verdier og nasjonal stolthet i noe større grad var motstander av norsk EU-medlemskap, enn de med en mer internasjonal orientering, men sammenhengen var ikke spesielt sterk. Ryghaug og Jenssen (1999:44/47) hevdet at det var et noe uklart skille mellom de med nasjonal og internasjonal orientering når det kom til syn på norsk EU-medlemskap i 1994.

Oppsummering av tidligere forskning.		
Uavhengig variabel	Positiv til norsk EU-medlemskap	Negativ til norsk EU-medlemskap
Kjønn	Mann	Kvinne
Alder	Uklart skille	
Utdanning	Høy	Lav
Inntekt	Høy	Lav
Region	Oslo og Østlandet	Resten (Nord og Vestlandet)
Bosted	By	Land
Sektor	Privat	Offentlig
Næring	Bynæring	Primærnæring
Stilling	Høy	Lav
Kultur	Bykultur	Motkultur
Venstre – høyre	Høyre	Venstre
Moral – religion	Liberal	Restriktiv
Solidaritet – innvandring	Ingen klar forskjell	
Miljøvern – økonomisk vekst	Økonomisk vekst	Miljøvern
Sentrum – periferi (subjektiv oppfatning)	Sentrum	Periferi
Nasjonale orientering – internasjonal orientering	Internasjonal orientering	Nasjonale orientering

Tabell 3 Oppsummering av tidligere forskning.

Teori og tidligere forskning har dannet basis for hvilke variabler som inkluderes i analysen, og for hypoteseutledningen som følger.

4 Hypoteser.

Tidligere forskning har vist at variablene som kan karakteriseres for tradisjonelle skillelinjer i henhold til Rokkan og Valens skillelinjemodell, henholdsvis region, bosted, næring, stilling, samt de tre kulturvariablene har hatt en relativt stor og stabil betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, fra 1972 til 1994. Det fremgår også av tidligere forskning at utdanning og inntekt har hatt en stabil betydning i denne perioden for holdning til norsk EU-medlemskap, mens kjønn og sektor blir sett på som nye skillelinjer, men hadde en klar betydning i 1994. Sammenhengen mellom alder og holdning til norsk EU-medlemskap har det imidlertid vært noe mer uenighet om.

Den avtakende sammenhengen mellom partipreferanse og velgeres sosiale bakgrunn representerer ifølge Valen og Aardal (1995:69) et av etterkrigstidens viktigste utviklingstrekk. Samtidig har man sett en tendens til at standpunkt til politiske stridsspørsmål betyr mer for valg av parti enn sosial bakgrunn. Det kan tenkes at det samme gjelder for holdning til norsk EU-medlemskap. Det ble i tiden rundt 1994 funnet tegn til at såkalte ideologiske dimensjoner hadde en betydning for holdning til norsk EU-medlemskap. Det var verdibaserte dimensjoner, som ble dannet på bakgrunn av stridsspørsmål, noe som skiller dem fra de variablene som kan karakteriseres som strukturelle variabler, eller sosiale bakgrunnsvariabler. I hovedsak var det sentrum/periferi, miljøvern/industrivekst, moral/religion og venstre/høyre- dimensjonene som hadde betydning for hva slags holdning man hadde til norsk EU-medlemskap.

Mye har skjedd i tiden etter den andre folkeavstemningen, både i Norge og i EU, som kan tenkes at har påvirket holdningsmønstrene i Norge. Kåre Hagen og Ulf Sverdrup utførte en analyse i 2003 hvor de hevdet at ”det norske mønsteret er i ferd med å tine opp” (Hagen og Sverdrup 2003:15). De geografiske skillelinjene, som hadde vært svært stabile, fant Hagen og Sverdrup klare indikasjoner på at var i ferd med å endres. Først og fremst ved at ja-oppslutningen økte mest i regioner hvor nei-siden sto sterkest ved folkeavstemningen i 1994. Det var ifølge Hagen og Sverdrup et flertall for EU-medlemskap i alle landsdeler i 2003 (Hagen og Sverdrup 2003:17). Hagen og Sverdrup hevdet at også andre skillelinjer var blitt svekket. Man kunne fortsatt finne en kjønnsforskjell, men betydningen av de andre sosiale skillelinjene var mindre. De fant små forskjeller i oppslutningen om norsk EU-medlemskap i de ulike inntektsgruppene, selv om det fortsatt var flere ja-velgere blant dem som hadde

høyest husstandsinntekt. Det var også flertall for medlemskap i alle utdanningsgrupper, men flertallet var størst i de gruppene som hadde lengst utdanning. De fant at det fortsatt var forskjell mellom ansatte i privat og offentlig sektor (Hagen og Sverdrup 2003:18). Det historiske holdningsmønsteret var med andre ord ikke helt borte, men samlet sett fant Hagen og Sverdrup en opinion som var preget av ett gjennomgående fenomen, nemlig at den enkeltes holdning til norsk EU-medlemskap var svakere knyttet til andre kjennetegn som bosted og sosial status. De konkluderte med at ”et historisk fastfrosset holdningsmønster synes å være under opptining” (Hagen og Sverdrup 2003:18).

Valen og Aardals forskning, sammen med Hagen og Sverdrups funn, tilsier at det kan ha forekommet endringer i de ulike skillelinjenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i etterkant av folkeavstemningen. Det vil være grunn til å anta at de ideologiske dimensjonene kan ha fått økt betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, hvilket kan ha gått på bekostning av de strukturelle skillelinjenes betydning, i tiden etter folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009.

Denne oppgaven har tre hypoteser, hvor de to første i stor grad er motstridene. Den første og oppgavens hovedhypotese går ut på at man vil finne et tilsvarende mønster frem til 2009, som det tidligere forskning har funnet at var tilstede i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, altså at det såkalte historisk fastfrossete norske mønsteret har holdt seg frem til 2009.

Hypotese 1:

Det forekom ingen markante endringer i de strukturelle skillelinjenes og de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009.

Oppgavens andre hypotese tar utgangspunkt i at endringer har forekommet, og at det stabile mønsteret når det kommer til ulike skillelinjers betydning for holdning til norsk EU-medlemskap er blitt rokket ved. Grunnen til endringene vil være at de verdibaserte ideologiske dimensjonene i større grad har dannet basis for standpunkt til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994, mens strukturelle skillelinjers betydning er blitt redusert.

Hypotese 2:

Betydningen av de ideologiske dimensjonene for holdning til norsk EU-medlemskap ble større på bekostning av betydningen til de strukturelle skillelinjene i tiden etter folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009.

Dersom de strukturelle skillelinjene har fått mindre betydning i tiden etter folkeavstemningen i 1994, og de ideologiske dimensjonene har fått en økt betydning, må hypotese 1 forkastes, ettersom det da har forekommet store endringer i de ulike skillelinjene og dimensjonenes betydning.

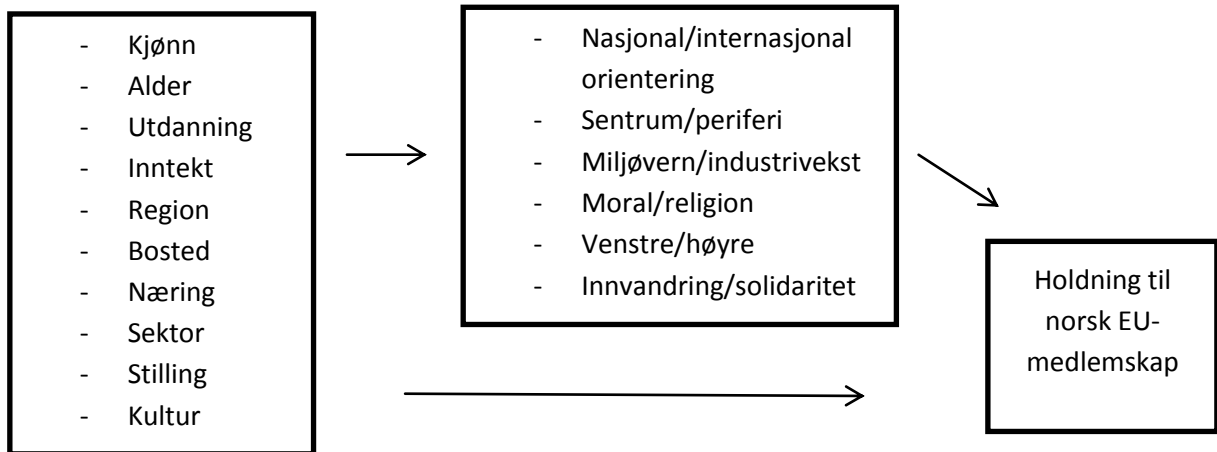
Som en tredje hypotese kan det tenkes at når EU-spørsmålet er spesielt på dagsorden, som i tiden rundt en folkeavstemning, vil det medføre en polarisering. Aardal og Valen (1995:147) hevdet at alle de underliggende strukturelle skillelinjene ble mobilisert for og imot EU-medlemskap i tiden rundt folkeavstemningene. Bjørklund (2001:37) hevdet at de to EF/EU avstemningene fikk regionale skiller til å blusse opp med stor styrke. Det vil si at de ulike variablene kanskje hadde en spesiell stor betydning i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, men at betydningen var mindre i tiden før og etter folkeavstemningen.

Hypotese 3:

Betydningen av ulike skillelinjer og dimensjoner for holdning til norsk EU-medlemskap var større i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, enn før og etter folkeavstemningen.

Dersom en økt polarisering var tilstede, og medførte at betydningen av de uavhengige variablene var større i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, tilsier det at skillelinjenes betydning ble endret i etterkant av folkeavstemningen, ved at betydningen ble redusert. Finner man støtte for hypotese tre, vil det kunne argumenteres for at det muligens kun var en kortvarig endring, som ikke påvirket variablenes betydning på lang sikt. Det kan da argumenteres for at hypotese 1 fortsatt kan være sann.

Figur 4 Modell for analysen.

Det kan være klargjørende å sette opp en figur som viser sammenhengen mellom de ulike strukturelle skillelinjene, ideologiske dimensjonene og holdning til norsk EU-medlemskap. Den første boksen viser de ulike strukturelle skillelinjene, mens den andre boksen viser de ideologiske dimensjonene. Man kan anta at de strukturelle skillelinjene påvirker både holdning til norsk EU-medlemskap direkte, samt indirekte via de ideologiske dimensjonene. De ideologiske dimensjonene antas å påvirke holdning til norsk EU-medlemskap direkte, samt at det er en spuriøs effekt av de strukturelle skillelinjene.

5 Forskningsdesign og metode.

Før analysene kan utføres, vil det være nødvendig å gå igjennom valg av datamaterialet som blir benyttet, samt redegjøre for operasjonalisering av de ulike variablene.

5.1 Valg av datamateriale.

Dataene som blir brukt i analysen er fra Norsk Monitor. Dataene er samlet inn av Synovate MMI (Markeds og mediainstituttet i Oslo), og undersøkelsen blir utført annethvert år, første gang var i 1985. Utvalgene er på cirka 3000-4000 personer per år, som er representative for den voksne, norske befolkningen, det vil si personer over femten år. Respondentene besvarer en omfattende spørreundersøkelse på cirka 3000 spørsmål, der de fleste er selvutfyllingsspørsmål. Mange av spørsmålene har vært med siden 1985, som medfører at datamaterialet inneholder en rekke tidsserier, som kan gi et bilde av utviklingstendenser. Imidlertid er det nye personer som blir intervjuet hver gang, så individuelle endringer kan ikke undersøkes (Hellevik 2001:31). Det er utviklet en vekt som tar hensyn til skjevheter i utvalget, ved å veie utvalget etter Statistisk Sentralbyrås befolkningsstatistikk for kjønn, alder og bosted. Når det benyttes en befolkningsvekt i gjennomføringen av de ulike analysene sikrer det at datagrunnlaget som blir brukt er representative for befolkningen i Norge fra 15 år og eldre når det kommer til kjønn, alder og bosted.

5.2 Operasjonalisering av avhengig variabel.

For å operasjonalisere den avhengige variabelen, holdning til norsk EU-medlemskap benyttes spørsmålet: Mener du at Norge bør bli medlem av EU, eller mener du at Norge ikke bør bli medlem, eller har du ikke noe standpunkt til dette?

Svaralternativene er:

- Bør bli medlem av EU
- Bør ikke bli medlem av EU
- Ikke tatt noe standpunkt.

Spørsmålet som benyttes er klart og uten store rom for feiltolkninger. Det er nøytralt og legger ikke føringer på hva respondenten bør svare. Det kan også anses som positivt at det blir spurt om hvorvidt Norge bør eller bør ikke bli medlem av EU i nåtid. Det vil si at det ikke blir spurt om for eksempel hva respondenten stemte ved folkeavstemningen i 1994. Dermed kan man utelukke en del målefeil, som at man for eksempel har glemt hva man stemte eller har endret standpunkt. Spørsmålet om holdning til norsk EU-medlemskap var første gang med i undersøkelsen i 1991, og siden har spørsmålet vært med i hver undersøkelse. Dette gjør at det er mulig å analysere holdning til norsk EU-medlemskap fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, som er undersøkelsens foreløpige siste år. Med andre ord kan det hevdes at begrepsvaliditeten er god, ettersom man lykkes i å operasjonalisere det man egentlig ønsker å måle på en adekvat og pålitelig måte (Skog 2004:89-90).

Frekvensfordelingen for de som har svart på spørsmålet for de ulike årene er som følger:

År	Bør bli medlem	Bør ikke bli medlem	Ikke tatt noe standpunkt.	År	Differanse mellom for og imot
1991	31,5	31,7	36,8	1991	-0,2
1993	25,2	42,1	32,7	1993	-16,9
1995	33,1	53,9	13,0	1995	-20,8
1997	25,5	56,4	18,1	1997	-30,9
1999	37,3	43,1	19,6	1999	-5,9
2001	33,6	43,1	23,2	2001	-9,5
2003	41,6	36,2	22,2	2003	5,4
2005	33,9	41,9	24,2	2005	-8,0
2007	33,1	43,7	23,3	2007	-10,6
2009	32,2	42,6	25,2	2009	-10,4

Tabell 5.1 Frekvensfordeling for avhengig variabel.

Av frekvensfordelingen kan man se at det ved samtlige år, med unntak av 2003, var et flertall som mente at Norge ikke burde bli medlem av EU, samt at det var en betydelig andel som ikke hadde tatt standpunkt til spørsmålet ved alle undersøkelsens år.

I denne oppgaven er fokuset på dem som var enten for eller imot norsk EU-medlemskap. Dermed kan man utelukke de som ikke hadde tatt standpunkt ved å karakterisere dem som missing. Dette kan være problematisk ved at man da utelukker en relativt stor andel av respondentene, samt at det kan være av interesse å ha med gruppen av respondenter som ikke hadde tatt standpunkt. Et annet alternativ ville vært å slå sammen gruppen som ikke har tatt standpunkt med gruppen som er imot eller gruppen som er for norsk EU-medlemskap. Dette er sannsynligvis en dårlig løsning for denne oppgaven, ettersom det ikke er grunn til å anta at de som ikke har tatt standpunkt hører sammen med hverken imot eller for gruppen. Isteden beregnes en balanse bestående av de som er *for* minus de som er *imot*. Dette tar hensyn til andelen som ikke har tatt standpunkt, ved at størrelsen på gruppen som ikke har tatt standpunkt vil påvirke balansen.

5.3 Operasjonalisering av strukturelle og sosiale bakgrunnsvariabler til bruk i de bivariante analysene.

Kjønn.

Kjønn er en dikotom variabel med verdiene mann og kvinne, og man trenger ikke å endre operasjonaliseringen av variabelen.

Alder.

Alder blir operasjonalisert i aldersgrupper, hvor lav alder er respondenter fra 15 til og med 30 år, mens middels alder består av respondenter fra 31 til og med 60 år og høy alder er respondenter over 60 år.

Utdanning.

Spørsmålet om utdanning har svaralternativene folkeskolenivå, ungdomsskole/realskolenivå, videregående skole/gymnasnivå og universitetsnivå, i tillegg er vet ikke et alternativ. Vet-ikke- gruppen er ikke av interesse for oppgaven, og vil ikke bli undersøkt. Videre blir de to laveste verdiene slått sammen, ettersom det er få som har utdanning på folkeskolenivå som høyeste utdanningsnivå. Dermed vil utdanningsvariabelen ha tre verdier hvor den laveste er folkeskole/ungdomsskole/realskolenivå, midtverdien er videregående/gymnasnivå og høy verdi er universitetsnivå.

Inntekt.

I Norsk Monitor er det spurt om personlig inntekt og husstandens samlede inntekt per år. Som et uttrykk for inntekt blir husstandsinnntekt benyttet, fordi den sier mer om en persons faktiske økonomiske situasjon. Det er ønskelig å måle relativ inntekt, og ikke absolutt inntekt, hvor inntektsgruppene i så stor grad som mulig består av like store andeler av respondentene ved alle årene, cirka en tredjedel i hver inntektsgruppe. Dermed vil operasjonaliseringen for 1991 til 1997 være slik at lav verdi består av respondenter med husstandsinnntekt under 200.000 kr., middels verdi vil være husstandsinnntekt mellom 200.000 kr. og 400.000 kr. og høy verdi vil være husstandsinnntekt over 400.000 kr.. For tiden mellom 1999 og 2003 vil lav verdi være husstandsinnntekt under 300.000 kr., mens middels verdi vil være husstandsinnntekt mellom 300.000 kr. og 500.000 kr. og høy verdi vil være husstandsinnntekt over 500.000 kr. For tidsperioden 2005 til 2009 vil lav verdi være husstandsinnntekt under 400.000 kr., middels verdi vil være husstandsinnntekt mellom 400.000 kr. og 600.000 kr. mens høy verdi vil være husstandsinnntekt over 600.000 kr. Selv om det er forsøkt å ha en nokså lik fordeling for de ulike årene, kan det hevdes at det ikke er en optimal fordeling. Når man skal undersøke utviklingen over tid, må det da tas hensyn til at operasjonaliseringen er noe ulik for de ulike årene.

Region.

For å operasjonalisere region blir spørsmål om hvilken landsdel man bor i benyttet. Alternativene er Oslo, Østlandet ellers, Vestlandet, Møre og Romsdal/Trøndelag og Nord-Norge.

Bosted.

Spørsmålet om hvorvidt man bor i tettsted, land eller by blir benyttet for å operasjonalisere bostedsvariabelen. Det kan tenkes at det er forskjellige holdninger til norsk EU-medlemskap mellom dem som bor i mindre byer og i storbyer, hvor det kan antas at de som bor i store byer i større grad enn de som bor i mindre byer er positive til norsk EU-medlemskap. Dermed har byer med et innbyggertall på over 50.000 blitt skilt ut og fått verdien storby. Videre er verdiene tettsted og småby slått sammen, hvilket medfører at variabelen bosted har tre verdier, henholdsvis land, tettsted/småby og storby.

Sektor.

For å operasjonalisere sektor benyttes spørsmålet: arbeider du i offentlig eller privat virksomhet? Svaralternativene var i perioden 1985 til 1997 henholdsvis offentlig, privat og annet svar, mens i tiden etter 1997 er offentlig delt opp i offentlig kommune og offentlig stat. For å kunne sammenligne alle årene fra 1991 frem til 2009 blir offentlig kommune og offentlig stat i perioden 1997 til 2009 slått sammen til offentlig sektor. Dermed vil det være tre verdier, offentlig sektor, privat sektor og annet svar. De som har svart annet svar vil ikke bli inkludert i den bivariante analysen, ettersom det er hvorvidt man arbeider i offentlig eller privat sektor som er av interesse.

Næring.

Spørsmålet om hvilken bransje man arbeider i, benyttes for å operasjonalisere næring. De ulike verdiene grupperes i enten primær, sekundær eller tertiær næring. Jordbruk/skogbruk får verdien primær næring. Industri/håndverk får verdien sekundær næring, mens de resterende, med unntak av intet yrke, får verdien tertiær næring. De uten yrke vil ikke bli undersøkt i den bivariante analysen.

Stilling.

For stilling er det av interesse å skille mellom de med en såkalt ”høy” stilling og de med en såkalt ”lav” stilling. I Norsk Monitor blir det spurt om hvilken type stilling har du? Svaralternativene er henholdsvis arbeider/operatør- ufaglært, arbeider/operatør- faglært, toppleder/daglig leder, funksjonær ledende stilling ellers, funksjonær ellers, selvstendig, elev/student/lærling, for tiden arbeidsløs, alderspensjonist, trygdet, gift uten eget betalt arbeid og tilslutt annet. Arbeider blir karakterisert som lav stilling og dermed blir ufaglært og faglært arbeider/operatør slått sammen, mens toppleder/daglig leder, funksjonærer med ledende stillinger, samt funksjonærer ellers får verdien høy stilling. De resterende verdiene er ikke av interesse og vil ikke bli undersøkt i den bivariante analysen. Det kan hevdes at også selvstendige bør inkluderes i verdien høy stilling. Derimot er det ikke et eget svaralternativ for bønder og fiskere, noe som kan bety at disse stillingene vil bli inkludert i gruppen selvstendige. Dersom så er tilfellet kan resultatene bli noe feilaktig. For det første kan det rettes kritikk mot å karakterisere bonde og fisker som høy stilling, og for det andre har tidligere forskning vist at bønder og fiskere i stor grad har vært negative til norsk EU-medlemskap, mens det motsatte har vært tilfellet for toppledere og funksjonærer.

Målsak.

For å operasjonalisere målsak benyttes spørsmålet: foretrekker du å lese bokmål/riksmål eller nynorsk/landsmål? De som foretrekker å lese nynorsk/landsmål får verdien motkultur når det kommer til målsak, mens de som foretrekker å lese bokmål/riksmål får verdien bykultur.

Legmannskristendom.

Den kulturelle konflikten mellom religiøs legmannsbevegelse og religiøst passive, kan være en konflikt som er noe vanskelig å operasjonalisere. Norsk Monitor har med spørsmål om hvorvidt man er personlig kristen, samt om man tror på Gud? Det kan hevdes at disse spørsmålene ikke på en god måte fanger opp religiøst aktive, og kanskje spesielt ikke de av interesse for denne undersøkelsen. Det kan hevdes at mange tror på en Gud, eller anser seg selv for å være personlig kristen, men som allikevel ikke er spesielt religiøst aktive.

Spørsmålene om hvorvidt og hvor ofte man er tilstede ved gudstjenester og andre religiøse møter kan i større grad fange opp hvorvidt man er religiøs aktiv eller passiv. Det kan hevdes at spørsmålet om hvorvidt man er tilstede ved religiøse møter, i størst grad fanger opp de respondentene av interesse for denne oppgaven, tilhørere av legmannsbevegelsen. Dersom man deltar på religiøse møter går man aktivt inn og deltar, man oppsøker andre religiøse møter kanskje for å dekke et behov utover gudstjenester, samt at man kanskje deltar i religiøse fora utenfor statskirken.

Dersom man har deltatt på 4 til 9, eller 10 eller flere religiøse møter i løpet av det foregående året, får man verdien motkultur. Dersom man deltok på religiøse møter 1 til 3 ganger, sjeldnere eller aldri i løpet av det foregående året blir man karakterisert som religiøs passiv og får verdien bykultur.

Alkoholkonsum.

Kulturvariabelen som omhandler alkoholkonsum operasjonaliseres ved hjelp av spørsmålet: vil du si du smaker alkohol ofte, av og til, sjeldent eller aldri? De som aldri smaker alkohol antas at tilhøre motkulturen og avholdsbevegelsen, mens de som smaker alkohol tilhører bykulturen.

Kanskje er operasjonaliseringene av kulturvariablene til en viss grad utilfredsstillende ettersom det ikke tas hensyn til engasjementet i kulturuttrykkene. For eksempel skiller ikke avholdsvariabelen mellom aktive og passive på avholdssiden. Videre trenger ikke

nødvendigvis det at man foretrekker å lese på nynorsk tilsa at saken har politisk relevans for respondenten, noe det å engasjere seg i språksaken gjør. Med andre ord kan engasjement i forhold til kulturuttrykkene fortelle noe om den politiske interessen for saken (Berglund 2003:114). Imidlertid er det ingen spørsmål i Norsk Monitors undersøkelse som gjør det mulig å skille respondentene etter engasjement i kulturuttrykkene. Selv om operasjonaliseringen ikke nødvendigvis er optimal fanger den opp mye av det man er ute etter å undersøke. Resultatene vil kanskje bli mer usikre enn hva tilfellet ville vært dersom engasjement i kulturuttrykkene ble tatt hensyn til, men en operasjonalisering slik det er gjort for denne analysen gir mulighet for i større grad å sammenligne resultatene med tidligere forskning, ettersom for eksempel Valen og Bjørklund har brukt en tilnærmet lik operasjonalisering (Berglund 2003:115).

5.4 Operasjonalisering av de ideologiske dimensjonene til bruk i bivariate analyser.

Operasjonaliseringen av de ideologiske dimensjonene byr kanskje på større utfordringer enn tilfellet var for de strukturelle skillelinjene. For det første kunne mange av de strukturelle skillelinjene operasjonaliseres på bakgrunn av et konkret spørsmål med klare alternativer, som for eksempel kjønn eller utdanning. For det andre har det vært forsket mye på de tradisjonelle og strukturelle skillelinjene, slik at det er liten tvil om hva man er ute etter å måle og hvordan den kan gjennomføres. Vedrørende de ideologiske dimensjonene kan det være en utfordring å sikre en høy grad av validitet, det vil si å sørge for at dataene er relevante for oppgavens problemstilling (Hellevik 2002b:183). For å operasjonalisere de ideologiske dimensjonene vil noen av Norsk Monitors verdidimensjoner benyttes, derfor blir disse dimensjonene først gjort rede for.

5.4.1 Verdioversikt i Norsk Monitor.

Det brukes en verdioversikt i Norsk Monitor hvor ambisjonen har vært å lage en mest mulig omfattende og variert liste over mål som er viktige for nordmenn i dag. De intervjuede har blitt presentert for påstander og spørsmål som gjerne beskriver konkrete, hverdagslige situasjoner, hvor svarene antas å avspeile bestemte verdioppfatninger. To eller flere av påstandene blir satt sammen for å danne en verdiindeks, ved at svarene gir poeng som skal

vise hvor personen befinner seg langs en skala mellom de to verdimotpolene som indeksen måler (Hellevik 1996:53-58). Med andre ord er det en indirekte måling, fordi verdiene ikke er listet opp slik at respondentene selv kan ta stilling til dem, verdioppfatningene er i stedet avledet fra svar på ulike stridsspørsmål om hva de foretrekker, mener eller gjør i ulike sammenhenger (Hellevik 2001:36). Reliabilitet omhandler nøyaktigheten ved målingene som blir utført (Hellevik 2002b:183). At indeksene blir dannet på bakgrunn av flere påstander, bedrer reliabiliteten, ved at tilfeldige målefeil utjevnes, samt forbedrer validiteten, ved at flere aspekter ved et fenomen kan fanges opp. Påstander som benyttes har svaralternativer langs en enig-uenig- skala, og påstander med motsatt tendens blir benyttet for å lage dimensjonene, som medfører at tendenser til ja-siing i stor grad nøytraliseres (Hellevik 2002a:11). Ja-siing går ut på at respondenter som ikke har en klar oppfatning sier seg enige, i stedet for å svare ”vet ikke”. Dermed vil man, hvis de ulike påstandene som benyttes for å danne en indeks har lik tendens, få en større andel som sier seg enige i påstandene, enn hva som er tilfellet i realiteten. Dersom man har kombinert påstander med motsatt tendens i en indeks, vil ”ja-sierne” havne på midten av skalaen sammen med de som svarer ”vet ikke” (Hellevik 2002a:12).

Fordelingen på en indeks sier ikke nødvendigvis så mye om det absolutte nivået for oppslutning om en verdi. Hvilke spørsmål som blir stilt vil i stor grad påvirke svarfordelingen. Rangeringen av individer kan imidlertid være mindre spørsmålsavhengige, det medfører at man i større grad kan si hvem som er minst og mest opptatt av en verdi. I materialet fra Norsk Monitor har den fjerdedelen av utvalget som har de mest ekstreme skårene på indeksen blitt karakterisert som innehavere av verdien (Hellevik 2002a:7). Verdimoetningene er dermed delt opp i verdipar, som består av de som befinner seg blant de 25 prosentene på hvert av ytterpunktene av verdimoetningen. Det er tatt utgangspunkt i fordelingen for 2009, som vil si at verdiparene tilsvarer så å si nøyaktig 25 prosent i 2009, og at samme inndeling av verdien er benyttet for de foregående årene.

5.4.2 Ideologiske dimensjoner.

Enkelte av verdimoetningene til Norsk Monitor overlapper tilsynelatende med noen av de seks ideologiske dimensjonene til Aardal og Valen. Aardal og Valens første dimensjon venstre- høyre finner vi igjen i Norsk Monitors verdimoetninger karakterisert som offentlig-privat. Denne verdimoetningen er dannet ved bruk av tre ulike påstander som tar sikte på å

skille mellom de som anser statlig kontroll og en utbredt offentlig sektor som ønskelig, fra dem som i større grad foretrekker økt privatisering og redusert statlig regulering. Disse tre påstandene blir supplert med spørsmålet om hvorvidt man anser private skoler eller sykehus, som positivt, ved at man da kan betale ekstra for å få bedre skole og helsestell. Norsk Monitors verdipar miljøvern–økonomisk vekst overlapper i stor grad med den ideologiske dimensjonen miljøvern-industrivekst. Verdiparet miljøvern–økonomisk vekst består av to påstander som omhandler hvorvidt man er villig til selv å gi avkall på varer og tjenester for å bevare naturressurser, samt hvorvidt man bør prioritere økonomisk vekst fremfor naturverninteresser. Videre kan det argumenteres for at Norsk Monitors verdimotsetning patriotisme-ikke patriotisme, i stor grad fanger opp den ideologiske dimensjonen nasjonal-internasjonalt-orientering. Det blir her benyttet tre spørsmål som går ut på hvorvidt man er stolt av å være norsk, om man foretrekker norske varer, samt en vurdering av hva det betyr at nasjonale særtrekk forsvinner. Norsk Monitors verdipar rural–urban kan til en viss grad fange opp respondentenes subjektive oppfatning av hva sentrum–periferi – motsetningen innebærer. Spørsmålene som inngår i denne verdimotsetningen er henholdsvis livet på landet er mer tilfredsstillende enn livet i byer, samt bylivets mange muligheter betyr mer enn natur.

Dermed vil disse fire verdiparene bli benyttet som operasjonalisering for Aardal og Valens fire ideologiske dimensjoner. Når det kommer til moral-religion motsetning, har Norsk Monitor med to verdidimensjoner som muligens fanger opp den ideologiske dimensjonen, henholdsvis religion–ikke religiøs og puritanisme–frigjorthet. Norsk Monitors verdimotsetning religion–ikke religiøs er det mindre sannsynlig at fanger opp stridsspørsmål i den forstand Aardal og Valen legger vekt på i moral–religion- dimensjonen. Verdidimensjonen religion–ikke religiøs måler i større grad hvorvidt man er religiøs/kristen, ettersom spørsmålene er hvorvidt man betrakter seg som personlig kristen, samt om man deltar på gudstjenester eller andre religiøse møter. Med andre ord vil det medføre lav begrepsvaliditet å benytte denne verdidimensjonen som operasjonalisering for den ideologiske dimensjonen, samt at spørsmålet om deltakelse på religiøse møter blir benyttet for å operasjonalisere legmannskristendomsvariabelen. Aardal og Valen legger stor vekt på abortspørsmålet i sin operasjonalisering av den ideologiske dimensjonen moral–religion (Aardal og Valen 1995:87). Det er dessverre ikke med noen spørsmål i materialet fra Norsk Monitor, som omhandler abort. Derimot kan det hevdes at puritanisme–frigjorthet dimensjonen til en viss grad fanger opp noe av det som ligger i Aardal og Valens ideologiske dimensjon. Spørsmålene som inngår i Norsk Monitors verdidimensjon puritanisme–frigjorthet

er henholdsvis hvorvidt man anser seksuelle erfaringer før ekteskapet som positivt, samt hvilken holdning man har til pornografi. Denne verdidimensjonen blir supplert med spørsmålet om hvordan man stiller seg til å foreta inngrep i dyrs naturlige arveanlegg, et spørsmål Aardal og Valen også benytter (Aardal og Valen 1995:87). Dermed operasjonaliseres den ideologiske dimensjonen moral-religion ved å lage en additiv indeks, som går fra liberal til restriktiv. Deretter grupperes denne indeksen slik at man får et verdipar, som i størst mulig grad samsvarer med oppdelingen som er gjort for verdiparene i Norsk Monitor.

Aardal og Valen benyttet fire spørsmål for å operasjonalisere en solidaritet- innvandring- dimensjon, som alle omhandlet innvandring og til en viss grad u-hjelp. Det er en rekke spørsmål som omhandler innvandring i materialet fra Norsk Monitor, men mange av dem er kommet med i etterkant av 1991. To spørsmål har vært med siden 1991, problemet her er at ja-siing kan forekomme, i og med at svaralternativene har lik retning. Det kom i 1993 med noen nye spørsmål som omhandlet innvandring og solidaritet, hvor svaralternativene går i motsatt retning. I denne oppgaven vil derfor tre spørsmål som har vært med siden 1993 bli benyttet. Det medfører at det ikke blir resultater for 1991, men fordelene med svaralternativer i ulik retning, muligheten til å benytte flere enn kun to spørsmål, samt at dimensjonen i større grad fanger opp det man er ute etter å undersøke, veier opp for denne svakheten og forbedrer validiteten. Spørsmålene som benyttes er som følger:

- 1- Hvilket av standpunktene nedenfor stemmer best med ditt syn på hvordan Norge bør stille seg til flyktninger? 1) Vi må strekke oss så langt som mulig for å ta imot flere flyktninger i Norge. 2) I stedet for å ta imot flyktninger i Norge bør vi bruke midler til å hjelpe dem i sitt eget land eller land som ligger nær deres eget. 3) Vi har ikke råd til å bruke så mye penger på å hjelpe flyktninger så lenge vi har mange uløste oppgaver her i Norge.
- 2- To personer diskuterer hvilke virkninger det kan få at det er kommet innvandrere fra fremmede kulturer til Norge. Hvem er du mest enig med, A eller B? A sier: Innvandrerne bidrar til at vi får et større kulturelt mangfold i Norge, med spennende ny mat, musikk, kunst, osv. B sier: Innvandrernes levemåte passer ikke inn i Norge. De fremmede skikkene er til ulempe for omgivelsene og kan bli en trussel mot norsk kultur.

- 3- Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B? A sier: Innvandrere ønsker å utnytte våre velferdsordninger og få del i goder de ikke selv har vært med på å skape. B sier: Innvandrere er dyktige og arbeidsomme mennesker som yter et verdifullt bidrag til norsk økonomi og arbeidsliv.

Det blir dannet en additiv indeks, som blir oppdelt i et verdipar, som i størst mulig grad samsvarer med oppdelingen som er gjort med verdiparene i Norsk Monitor.

5.5 Varierende gruppestørrelser.

Gruppestørrelsene til de uavhengige variablenes ulike verdier varierer noe fra år til år. Det kan kanskje være problematisk, ettersom eventuelle endringer i variablenes betydning kan skyldes endringer i gruppestørrelsene og ikke endringer innenfor gruppene. For de strukturelle skillelinjene gjelder dette spesielt for utdanning, hvor det har forekommet en økning i antall med høyere utdanning. Det er også store forskjeller i gruppestørrelse for inntekt, men ettersom det er relativ inntekt som måles, blir varierende gruppestørrelse til en viss grad tatt hensyn til. For de ideologiske dimensjonene er fordelingen fastsatt ut ifra fordelingen for 2009, noe som medfører at det forekommer variasjoner i gruppestørrelsene. Imidlertid er formålet med undersøkelsen å se på størrelsen på differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de ulike verdiene. Når variablenes gruppestørrelser ved de ulike årene blir undersøkt, viser det seg at dersom en verdi får en økt opplutning blir denne fulgt av en tilnærmet lik reduisering av den motsatte verdien. Dette kan være med på å redusere problemet med varierende gruppestørrelse i denne oppgaven. Videre utførte Sverre Molandsveen (2003:84) en studie av nordmenns holdninger til norsk EU-medlemskap i 1993/1995 og 2001/2003, hvor han undersøkte betydningen av mange av de samme forklaringsvariablene som er inkludert i denne oppgaven. I tillegg undersøkte han betydningen av endring i gruppestørrelse. Resultatene av Molandsveens studie viste at variasjoner i gruppestørrelse til en viss grad hadde betydning for endring av noen variablers betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, men dette gjaldt spesielt for enkelte verdivariabler som ikke er inkludert i min oppgave.

5.6 Metode.

Hensikten er å analysere nordmenns holdningsmønster i forhold til norsk EU-medlemskap fra 1991 til 2009. I første omgang blir bivariate analyser mellom de ulike uavhengige variablene og den avhengige variabelen utført, noe som medfører at det ikke blir kontrollert for andre variabler. De statistiske sammenhengene blir undersøkt for å få et mål på hvorvidt sammenhengen mellom de strukturelle skillelinjene, samt de ideologiske dimensjonene og holdning til norsk EU-medlemskap endret seg fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009. På denne måten vil man kunne se om det var et såkalt tradisjonelt norsk mønster tilstede, uten at man tar hensyn til hvorvidt dette mønsteret eventuelt var tilstede på grunn av spuriøse, eller indirekte effekter.

De bivariate analysene blir utført i form av krysstabeller. Krysstabeller er forholdsvis enkle, men de gir relativt mye informasjon. Balansen lages ved at prosentandelen som er for norsk EU-medlemskap trekkes fra prosentandelen som er imot. Dette gir overvekt *for* over *imot*, altså forovervekt for verdien. Dersom resultatet er null for en verdi, betyr det at like mange med verdien hadde en positiv som negativ holdning til norsk EU-medlemskap. Er balansen positiv var det et flertall som var for, mens negativ balanse betyr flertall imot norsk EU-medlemskap, blant innehavere av verdien. Alle analysene i denne oppgaven blir utført ved hjelp av SPSS, versjon 16.0.

Mener du at Norge bør bli medlem av EU, eller mener du at Norge ikke bør bli medlem, eller har du ikke noe standpunkt til dette?

År			Bør bli medlem av EU	Bør ikke bli medlem av EU	Ikke tatt noe standpunkt	Total	Balanse for over imot.
1991	Kjønn	Mann	693 41.3%	495 29.5%	491 29.2%	1679 100.0%	41.3 – 29.5 = 11.8
		Kvinne	383 22.0%	589 33.9%	765 44.0%	1737 100.0%	22.0 – 33.9 = -11.9
		Total	1074 31.5%	1084 31.7%	1256 36.8%	3416 100.0%	

Tabell 5.2 Krysstabell for kjønn, 1991.

Balanse for over imot med henhold til kjønn.										
	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Menn	11,8	-7,0	-11,2	-23,7	4,0	1,4	16,2	0,0	-1,6	-0,6
Kvinner	-11,9	-26,5	-30,2	-38,0	-15,2	-20,0	-5,1	-15,8	-19,4	-20,0
Differanse	23,7	19,5	19,0	14,3	19,2	21,4	21,3	15,8	17,8	19,4

Tabell 5.3 Resultatene av krysstabell for kjønn for alle årene.

Resultatene fra krysstabellene vil bli presentert ved bruk av diagrammer, som deretter blir analysert og diskutert for å undersøke hovedhypotesen. Ved å benytte diagrammer vil stabilitet eller endring være lett å oppdage. Dersom differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom respondenter med de ulike verdiene er stor, tilsier det at betydningen av variabelen er relativ stor for holdning til norsk EU-medlemskap. Videre har betydningen blitt endret dersom man ser tydelige tegn til at differansen mellom de ulike verdiene til en variabel har blitt større eller redusert. For at bildet skal bli enda klarere vil det også bli laget såkalte differansediagrammer, som viser hvor stor differansen har vært mellom de ulike verdiene. Det vil si differansen mellom forovervekten for den ene verdien og forovervekten for den andre verdien. Dersom differansen er null er det ingen forskjell, men dersom differansen er stor, betyr det at respondentene som har ulike verdier på den uavhengige variabelen også i stor grad har ulik holdning til norsk EU-medlemskap. Det gjør det enklere å se utviklingen av skillelinjenes betydning ved de ulike årene. Endringene bør være relativt markante, ettersom små endringer kan komme av tilfeldigheter.

Den andre hypotesen vil også bli vurdert, ved å undersøke om betydningen av de tradisjonelle og strukturelle skillelinjene var blitt markant mindre i tiden etter folkeavstemningen, og betydningen av de ideologiske dimensjonene markant større. Det vil si om differansen mellom verdiene til de strukturelle skillelinjene var blitt redusert i etterkant av folkeavstemningen, mens differansen mellom verdiene til de ideologiske dimensjonene var blitt større. Videre vil også den tredje hypotesen bli vurdert, ved å undersøke om differansene mellom verdiene til de uavhengige variablene var spesielt store i tiden rundt folkeavstemningen, i forhold til tiden før og etter.

6 Resultater av de bivariante analysene.

6.1 Tradisjonelle og strukturelle skillelinjer.

6.1.1 Kjønn.

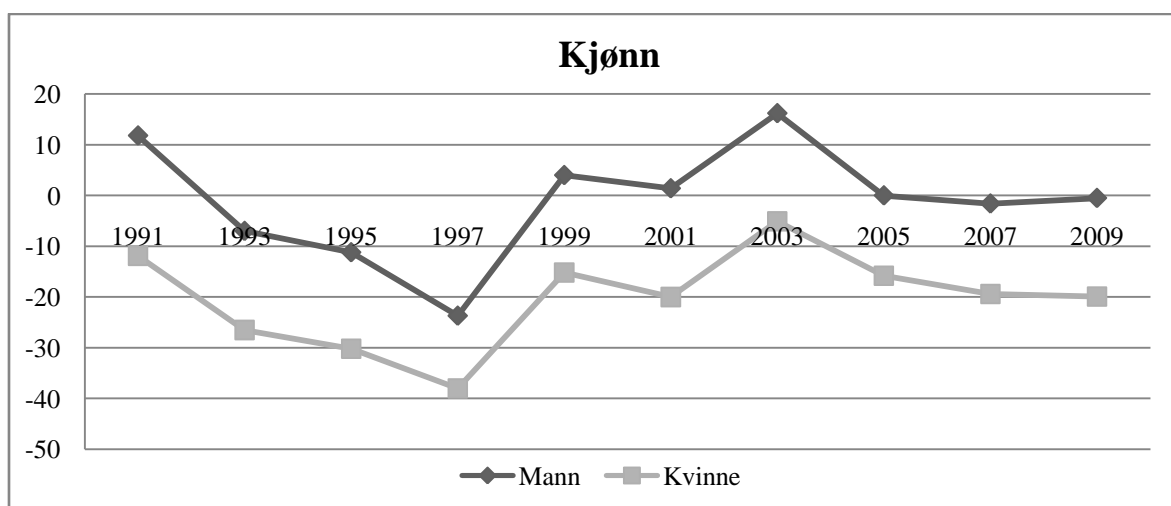

Diagram 6.1 Bivariat analyse av kjønn og holdning til norsk EU-medlemskap.

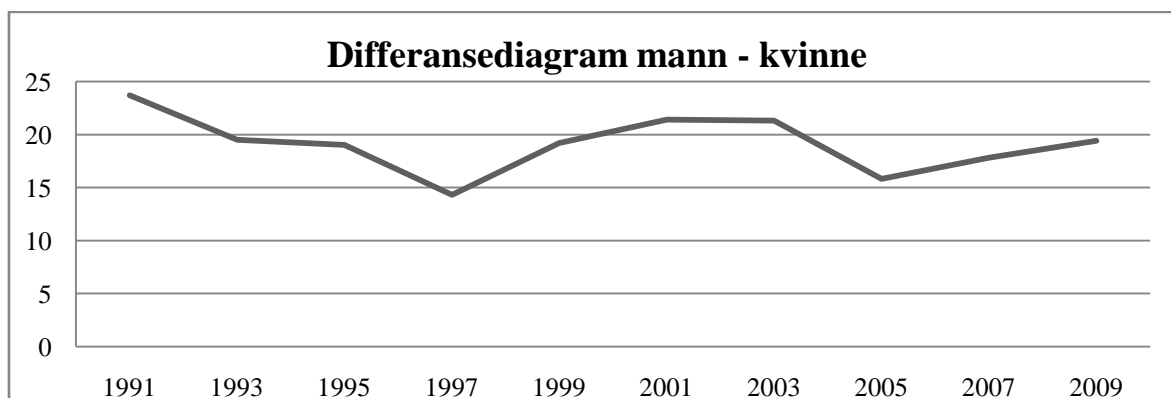

Diagram 6.2 Differansediagram for kjønn. Differansediagrammene viser forovervekt for høy (og eventuelt middels) verdi, minus forovervekt for lav verdi. I dette tilfellet, forovervekten for mann minus forovervekten for kvinner.

Mønsteret for kjønn har holdt seg relativt stabilt fra 1991 til 2009. Menn har hele tiden i større grad enn kvinner vært positive til norsk EU-medlemskap. Diagram 6.1 viser et stabilt mønster, hvor de to linjene følger hverandre med en avstand som ikke utjevnes eller øker i stor grad. Differansen mellom menn og kvinner når det kom til norsk EU-medlemskap var størst i 1991, på 24,3 prosentpoeng, mens differansen var minst i 1997, på 14,8 prosentpoeng. Med andre ord var det ved alle årene som undersøkelsen omfatter et markant skille, som har variert innenfor et område på cirka ti prosentpoeng, og differansen i 2009 var tilsvarende

differansen i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Resultatene gir i stor grad støtte for hypotesen om at det ikke har forekommet store endringer i kjønns betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, fordi et vedvarende og rimelig stabilt mønster, hvor menn i større grad enn kvinner var positive til norsk EU-medlemskap hele tiden har vært tilstede.

6.1.2 Alder.

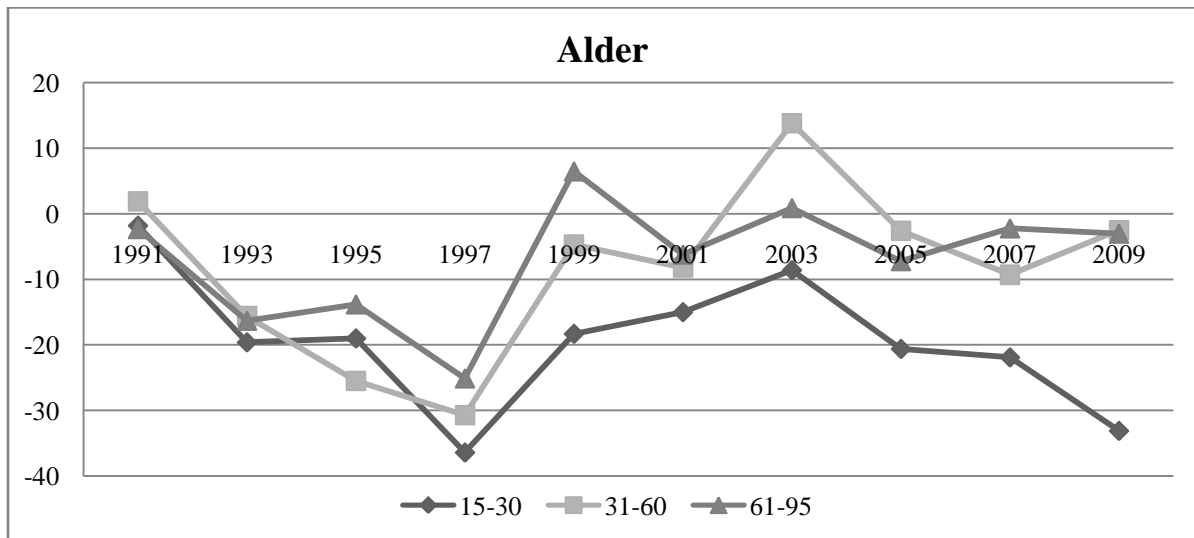

Diagram 6.3 Bivariat analyse av alder (3-delt) og holdning til norsk EU-medlemskap.

Som tidligere forskning antydte, er det et noe ”rotete” bilde i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Resultatene gir ikke et klart mønster med klare skiller mellom de ulike aldersgruppene syn på norsk EU-medlemskap. Det forekom imidlertid en interessant utvikling i tiden etter folkeavstemningen, ettersom det fra 1997 var de yngste som i størst grad var negative til norsk EU-medlemskap. Differansen økte frem til 2009 hvor differansen mellom eldre og middelaldrende på den ene siden og yngre på den andre siden var på cirka tretti prosentpoeng.

Dersom alder grupperes i grupper av ti år fremkommer det at det var de aller yngste som i størst grad var negative de seneste årene undersøkelsen omfatter. Aldersgruppen bestående av respondenter mellom 15 og 24 år hadde en negativ balanse på tretti prosentpoeng i 2005, økende til nesten førtifem prosentpoeng i 2009. Aldersgruppen mellom 25 og 34 år hadde også en negativ balanse, men den var relativt mye mindre enn for den yngste aldersgruppen. Med andre ord kan det virke som om de aller yngste, det vil si mellom 15 og 24 år, har vært klart mer negative til norsk EU-medlemskap enn de over 25 år de seneste årene, noe som ikke var tilfellet på 1990-tallet.

Det kan dermed virke som at det har oppstått et nytt skille, som går ut på at de yngste har vært mer negative til norsk EU-medlemskap, enn middelaldrende og eldre de seneste årene som undersøkelsen omfatter. Dette resultatet går imot hovedhypotesen, siden det sannsynligvis har tilkommet en endring i alders betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994.

6.1.3 Utdanning.

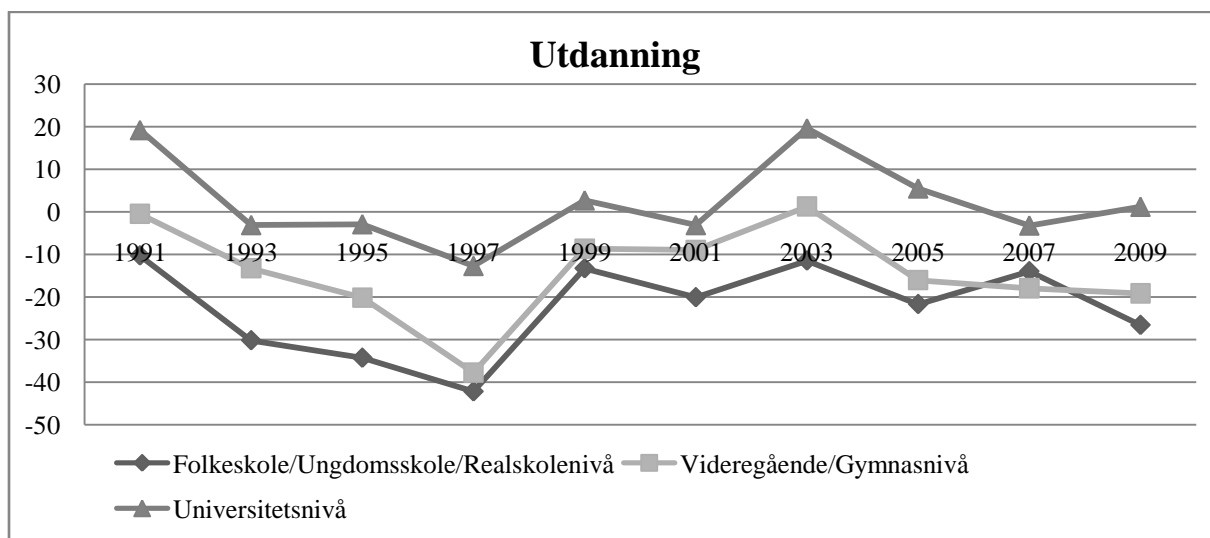

Diagram 6.4 Bivariat analyse av utdanning og holdning til norsk EU-medlemskap.

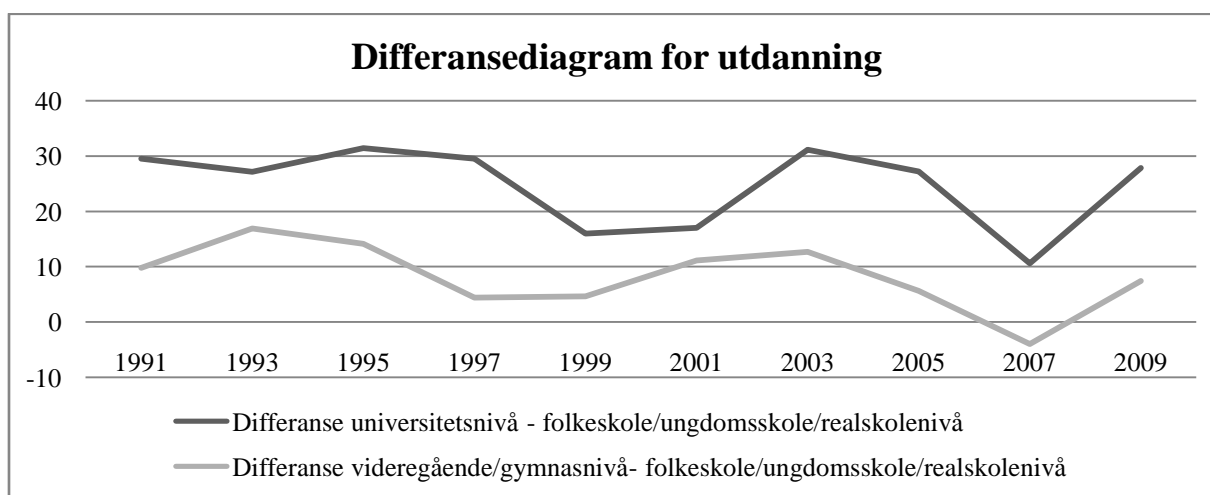

Diagram 6.5 Differansediagram for utdanning.

Resultatene av analysen viser at de med utdanning på universitetsnivå i større grad var positive til norsk EU-medlemskap, sammenlignet med de med utdanning på folkeskole, ungdomsskole og realskolenivå ved alle årene undersøkelsen omfatter. Respondenter med

middels utdannelsesnivå, gymnas/videregående, var til en viss grad gjennomgående mindre positive til norsk EU-medlemskap enn de med høy utdanning ved alle årene, men noe mer positive enn de med lav utdanning med unntak av i 2007. Diagram 6.5 viser at prosentdifferansene mellom høy/middels og lav utdanning varierte noe i størrelse ved de ulike årene, som kan tyde på at det har vært variasjon i utdannings betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Endringene var imidlertid ikke så markante at trenden man så i tidligere forskning, at økt utdanning predikerte en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap ble endret.

6.1.4 Husstandsinnpekt.

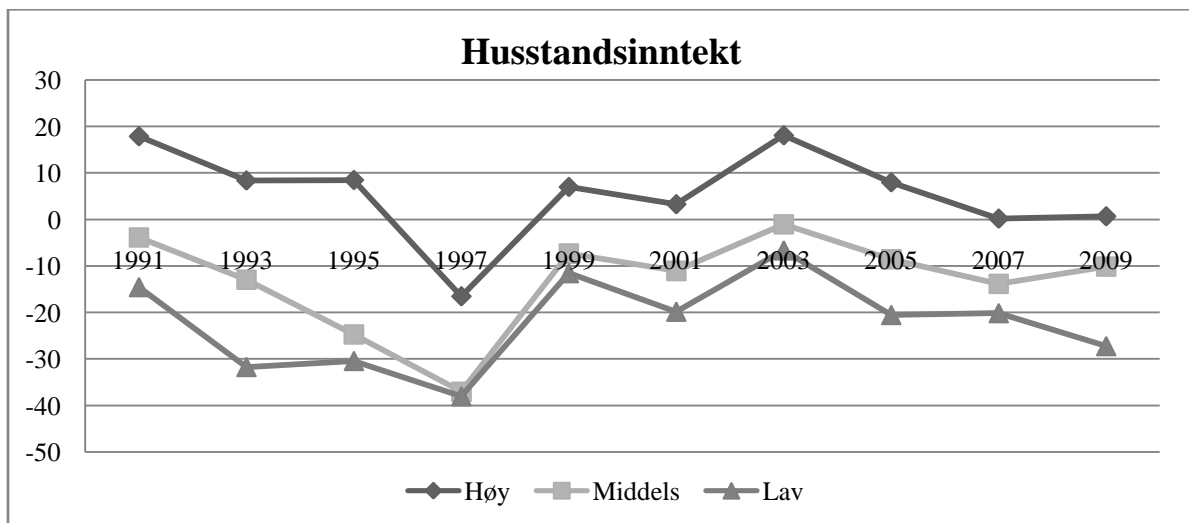

Diagram 6.6 Bivariat analyse av husstandsinnpekt og holdning til norsk EU-medlemskap.

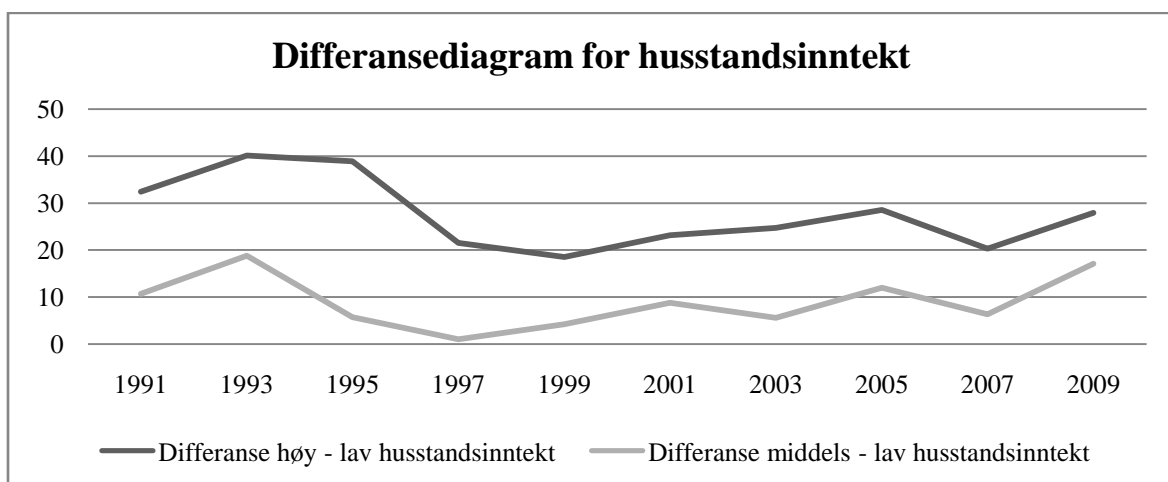

Diagram 6.7 Differansediagram for husstandsinnpekt.

Diagrammene 6.6 og 6.7 viser at differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de med høy og lav husstandsinntekt har vedvart. De med høy husstandsinntekt har i alle år i større grad vært positive til norsk EU-medlemskap, enn de med lav husstandsinntekt. Man kan også se at de med middels husstandsinntekt i mindre grad var positive til norsk EU-medlemskap enn de med høy husstandsinntekt, og til en viss grad mer positive enn de med lav husstandsinntekt. Størrelsen på differansene (diagram 6.7) varierer noe. I tiden rundt folkeavstemningen, henholdsvis i 1993 og i 1995, var differansene relativt store sammenlignet med tiden før og etter. Prosentdifferansen mellom høy og lav husstandsinntekt var på cirka førti prosentpoeng i tiden rundt folkeavstemningen, mens den var på cirka tjue prosentpoeng i etterkant av folkeavstemningen. Prosentdifferansen holdt seg fra tiden etter folkeavstemningen og frem til 2009 på et relativt stabilt nivå, mellom tjue og tretti prosentpoeng. Prosentdifferansen mellom middels og lav husstandsinntekt var på nesten tjue prosentpoeng i 1993, mens det ikke var noen særlig forskjell mellom respondenter med lav og middels husstandsinntekt i holdning til norsk EU-medlemskap rett i etterkant av folkeavstemningen i 1994. Fra 2001 kan man derimot se et skille mellom de med middels og lav husstandsinntekt, ved at prosentdifferansen var på cirka ti prosentpoeng. Videre kan man se at prosentdifferansen både mellom høy og lav, og middels og lav husstandsinntekt ble relativt stor i 2009, sannsynligvis på grunn av at de med lav husstandsinntekt i større grad var negative til norsk EU-medlemskap i 2009.

Med andre ord har skillene endret seg noe i etterkant av folkeavstemningen i 1994, ettersom differansene i holdning til norsk EU-medlemskap mellom høy og lav, og middels og lav husstandsinntekt var spesielt store i tiden rundt 1994, mens de til en viss grad stabiliserte seg på et lavere nivå i etterkant av folkeavstemningen. Det indikerer støtte for den tredje hypotesen, om polarisering, når det gjelder husstandsinntekt. Betydningen av husstandsinntekt for holdning til norsk EU-medlemskap var tilsynelatende spesielt stor i tiden rundt folkeavstemningen, for så å avta i årene etter.

6.1.5 Region.

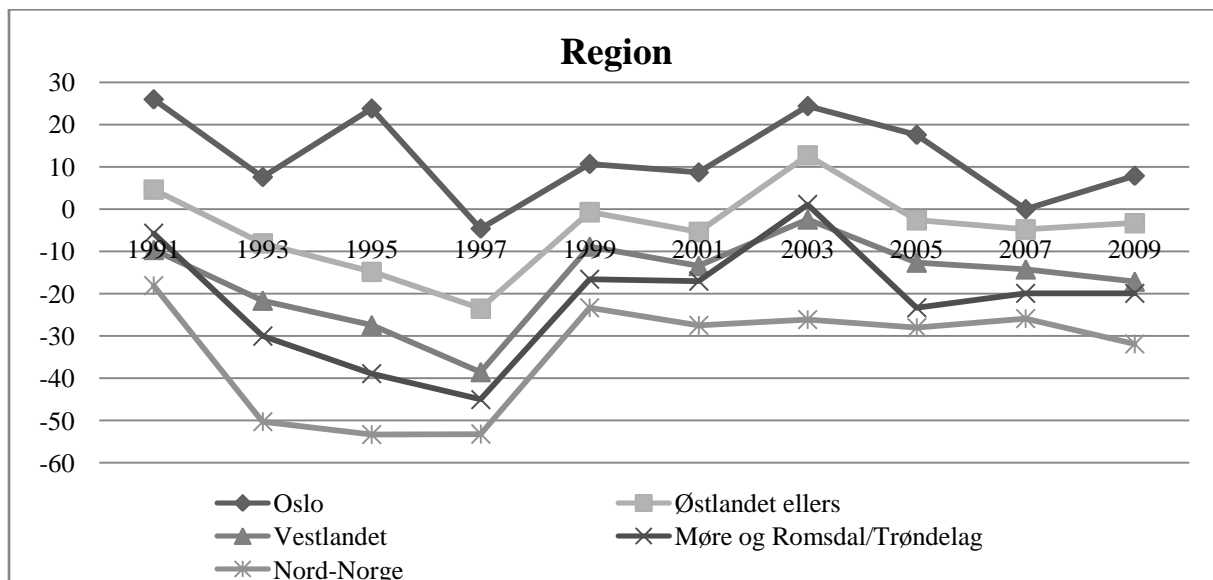

Diagram 6.8 Bivariat analyse for region og holdning til norsk EU-medlemskap.

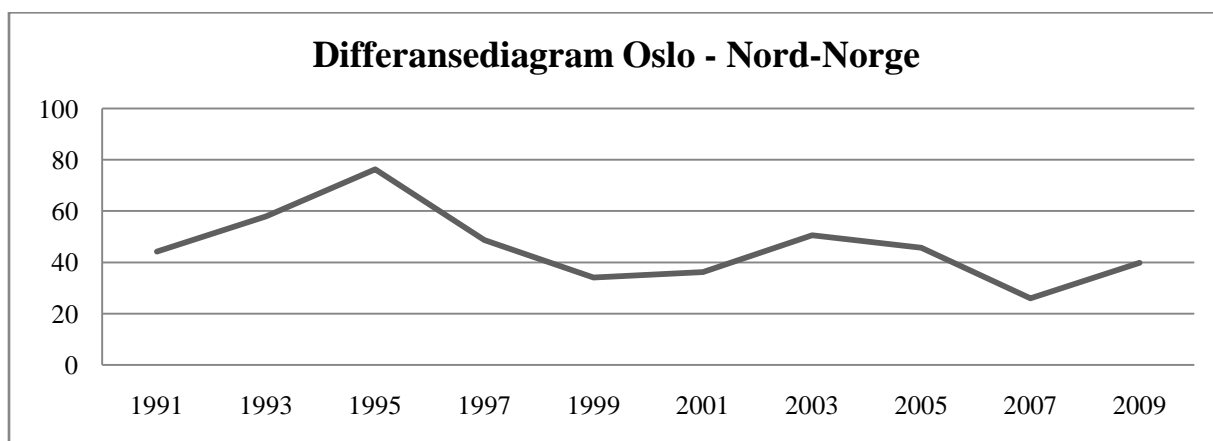

Diagram 6.9 Differansediagram for region.

Hovedhypotesen går ut på at det fortsatt var et skille mellom regionene, og at størrelsen på skillet holdt seg relativt stabilt i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Det kan klart hevdes at det har vært tilstede et skille mellom regionene også i tiden etter folkeavstemningen, ettersom innbyggere fra Oslo spesielt, men også innbyggere fra østlandsområdet generelt, i større grad var positive til norsk EU-medlemskap ved alle årene undersøkelsen omfatter sammenlignet med innbyggere fra de andre regionene, spesielt Nord-Norge. Differansen mellom regionene var spesielt store i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 for så å avta, hvorfor man kan hevde at det hadde skjedd en endring i regions betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen, ved at betydningen var blitt redusert. Bjørklund (2001:37) hevdet at de to EF/EU avstemningene fikk regionale skiller til å blusse opp med stor styrke,

noe man også finner støtte for i denne aktuelle analysen. Dermed kan det hevdes at region sannsynligvis hadde en spesielt stor betydning i tiden rundt folkeavstemningen, for deretter å stabilisere seg på et lavere nivå i tiden etter folkeavstemningen. Dette mønsteret gir støtte til den tredje hypotesen.

Hagen og Sverdrup (2003:17) hevdet at ja-oppslutningen i 2003 økte mest i regioner hvor nei-siden sto sterkest ved folkeavstemningen, og at dette medvirket til at det fastfrossete mønsteret var i ferd med å tine opp. Til en viss grad støttes dette utsagnet, ettersom man finner en markant økning i ja-oppslutningen blant de regionene hvor nei-siden stod sterkest, spesielt fra 1997 til 1999. Imidlertid fortsatte ikke denne tendensen i tiden etter 2003, som medførte at det fastfrossete mønsteret tidligere forskning avdekket for region, til en viss grad har vært tilstede frem til 2009.

6.1.6 Bosted.

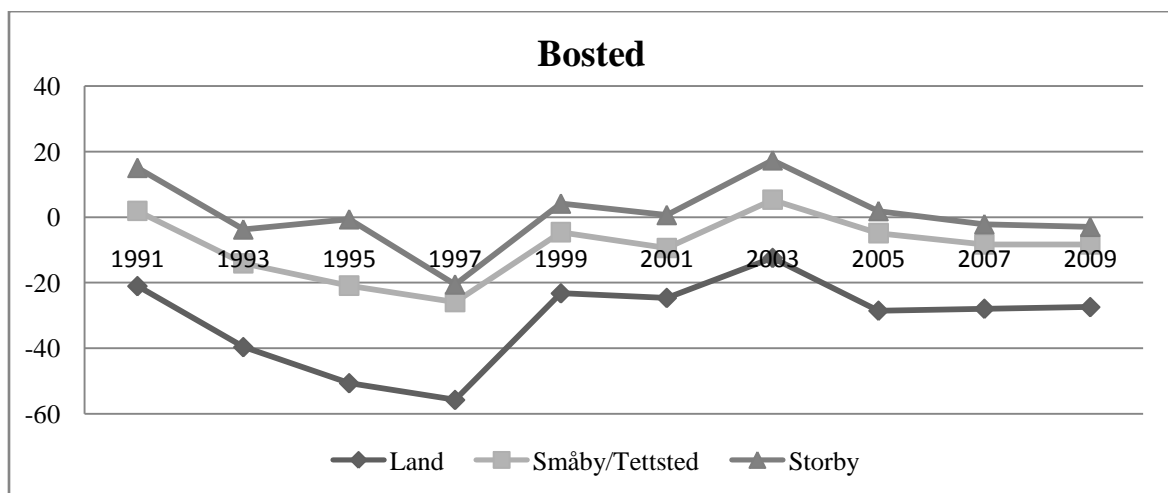

Diagram 6.10 Bivariat analyse av bosted og holdning til norsk EU-medlemskap.

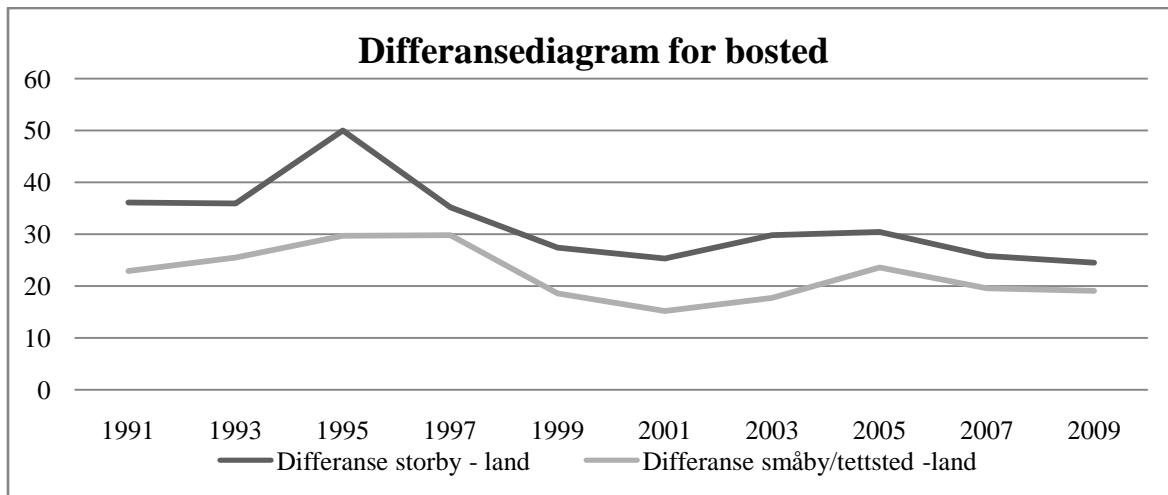

Diagram 6.11 Differansediagram for bosted.

De som bor i de store byene har hele tiden vært mest positive til norsk EU-medlemskap, mens de som bor i små byer/tettsteder var mer positive sammenlignet med de som bor på landet, som har vært mest negative. Diagram 6.11 viser imidlertid at prosentdifferansene ble noe mindre i etterkant av folkeavstemningen i 1994. Differansen mellom respondenter fra storbyer og land var spesielt stor i tiden rundt folkeavstemningen, på cirka femti prosentpoeng i 1995. Etter 1995 har prosentdifferansen mellom storby og land vært på cirka tretti prosentpoeng. Det var et tilsvarende mønster for differansen mellom småby/tettsted og land, ved at differansen var relativt stor i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, mens den stabiliserte seg på et lavere nivå, cirka tjue prosentpoeng, i etterkant av folkeavstemningen. Ut ifra analysene hadde bosted en relativt stor og stabil betydning alle årene, men betydningen var spesielt stor i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Dermed finner man til en viss grad støtte for den tredje hypotesen, særlig med hensyn til betydningen av å bo i storby.

6.1.7 Næring.

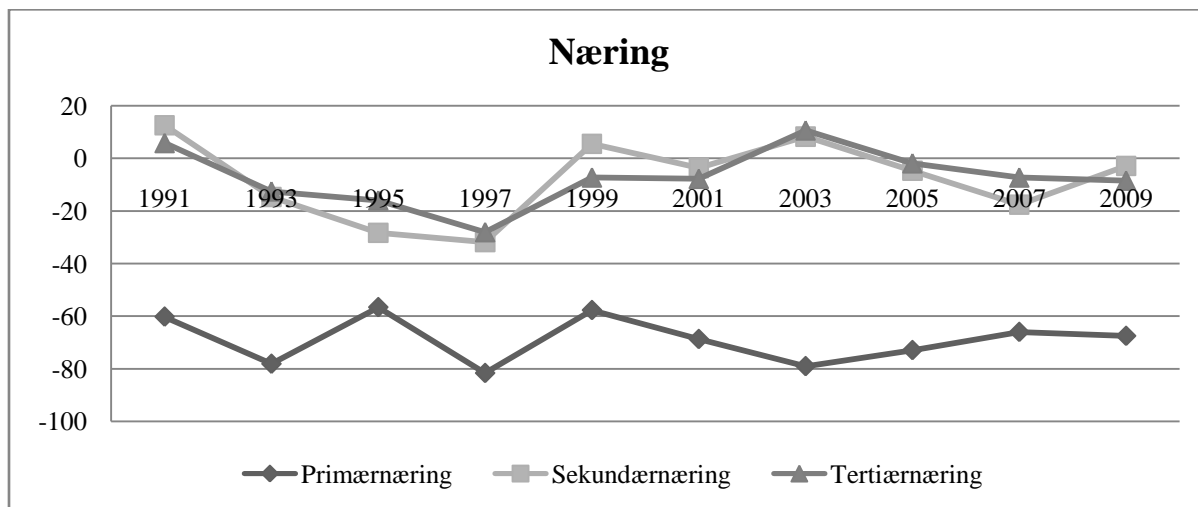

Diagram 6.12 Bivariat analyse av næring og holdning til norsk EU-medlemskap.

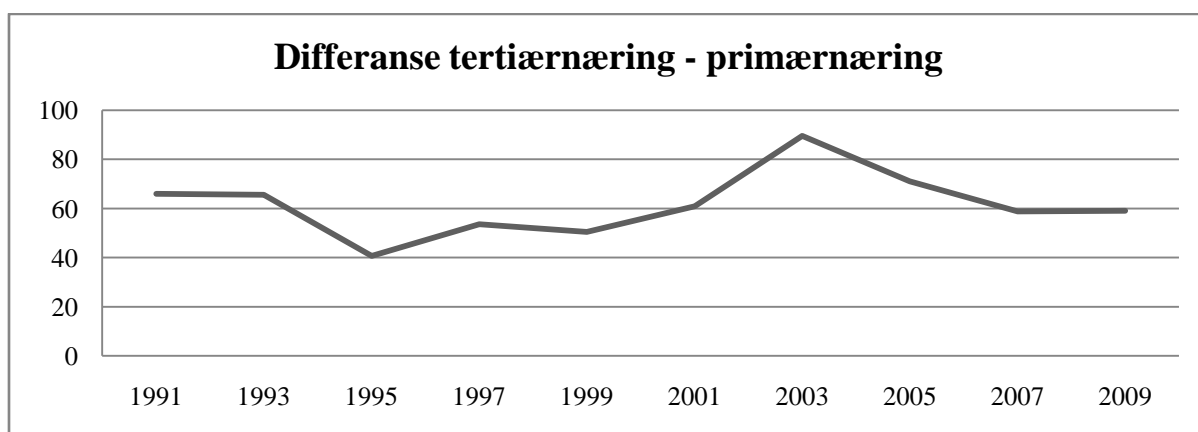

Diagram 6.13 Differansediagram for næring.

Diagram 6.12 viser at det så å si ikke fremkom noen forskjell mellom ansatte i sekundær og tertiærnæring, mens ansatte i primærnæringen i mye større grad var negative til norsk EU-medlemskap enn de øvrige. Et interessant aspekt er at i 1995, rett i etterkant av folkeavstemningen, var differansen mellom primærnæring på den ene siden og sekundær og tertiærnæring på den andre siden forholdsvis "lav", mens den i tiden etter holdt seg på mer enn femti prosentpoeng. En annen interessant observasjon er resultatene for 2003. Både ansatte i sekundær og tertiærnæringen ser ut til å være mer positive til norsk EU-medlemskap i 2003 enn årene før og etter, noe som også gjaldt for opinionen generelt. For ansatte i primærnæringen derimot var det ikke noen særlig endring, balansen var fortsatt veldig negativ. Dette medførte at differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom ansatte i

primærnæringer på den ene siden og sekundær og tertiærnæringer på den andre siden var veldig stor i 2003, på over åtti prosentpoeng.

Det kan virke som at betydningen av næring på holdning til norsk EU-medlemskap endret seg noe i etterkant av folkeavstemningen. Det er imidlertid viktig å huske at det er en relativt liten andel som arbeider i primærnærigen, og dermed består denne verdien av forholdsvis få enheter. Det kan medføre større grad av tilfeldige endringer fra år til år, som gjør det mer problematisk å sammenligne de ulike årene, og trekke sikre slutninger om endring. Likevel kan det hevdes at ansatte i primærnærigen tilsynelatende var mer negative til norsk EU-medlemskap, enn de øvrige, ved alle årene undersøkelsen omfatter.

6.1.8 Sektor.

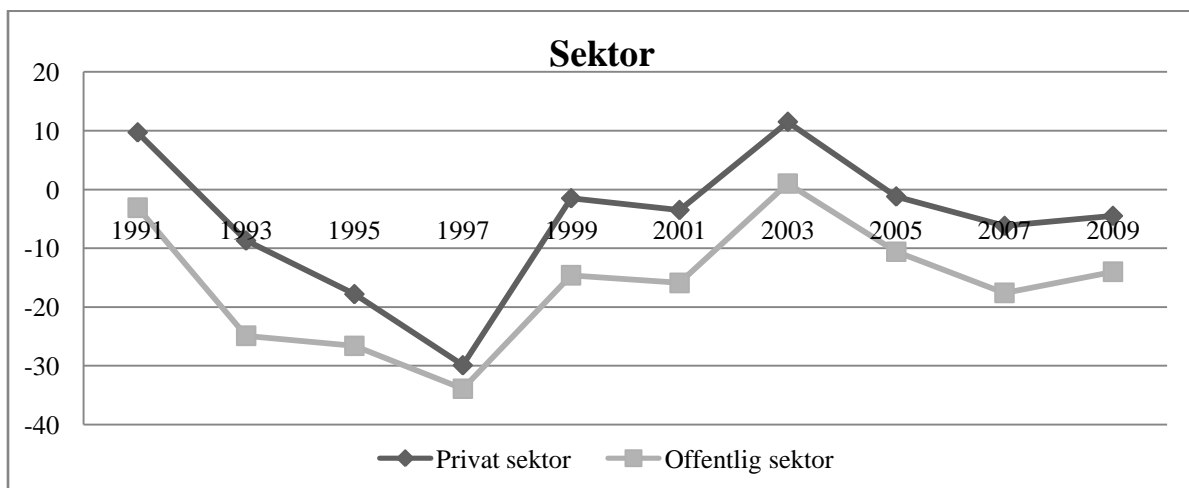

Diagram 6.14 Bivariat analyse av sektor og holdning til norsk EU-medlemskap.

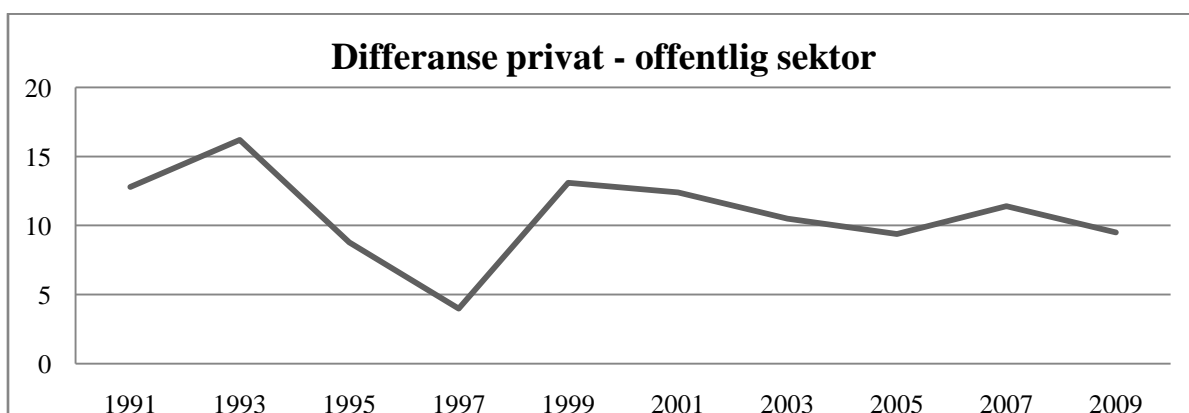

Diagram 6.15 Differansediagram for sektor.

I tråd med hypotesen om økt polarisering var det i tiden rundt folkeavstemningen en større differanse i holdning til norsk EU-medlemskap mellom ansatte i privat og offentlig sektor i 1993 enn det var i 1991, men skillet ble mindre i 1995 og enda mindre i 1997, før det økte og stabiliserte seg rundt ti prosentpoeng i tiden etter 1997, hvor de i privat sektor hele tiden var mest positive til EU-medlemskap. Med andre ord kan man se at det forekom endringer i størrelsen på differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom ansatte i privat og offentlig sektor i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, men det var imidlertid kortvarige endringer. Dermed var mønsteret tidligere forskning avdekket for sektors sammenheng med holdning til norsk EU-medlemskap fortsatt tilstede frem til 2009.

6.1.9 Stilling.

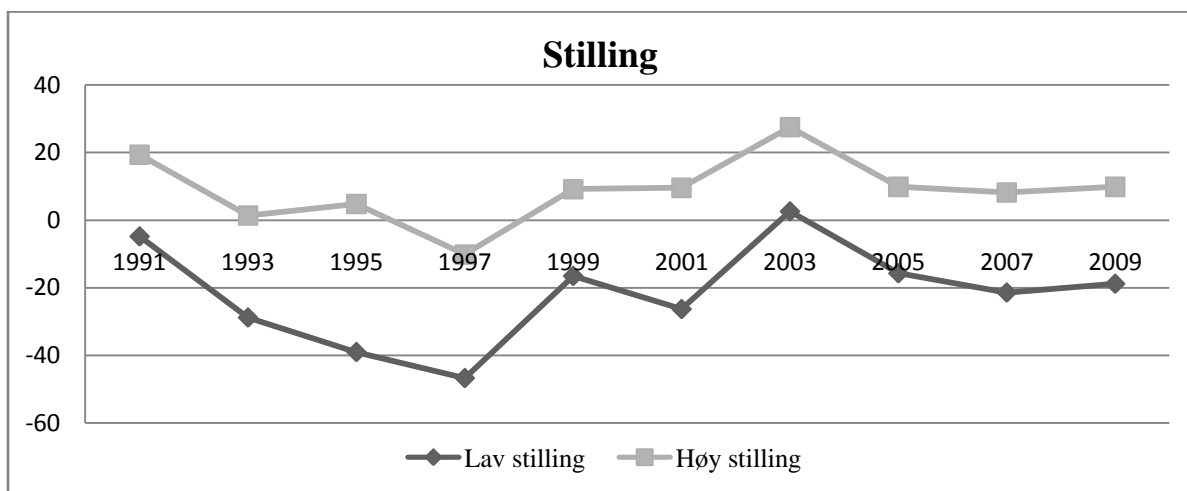

Diagram 6.16 Bivariat analyse av stilling og holdning til norsk EU-medlemskap.

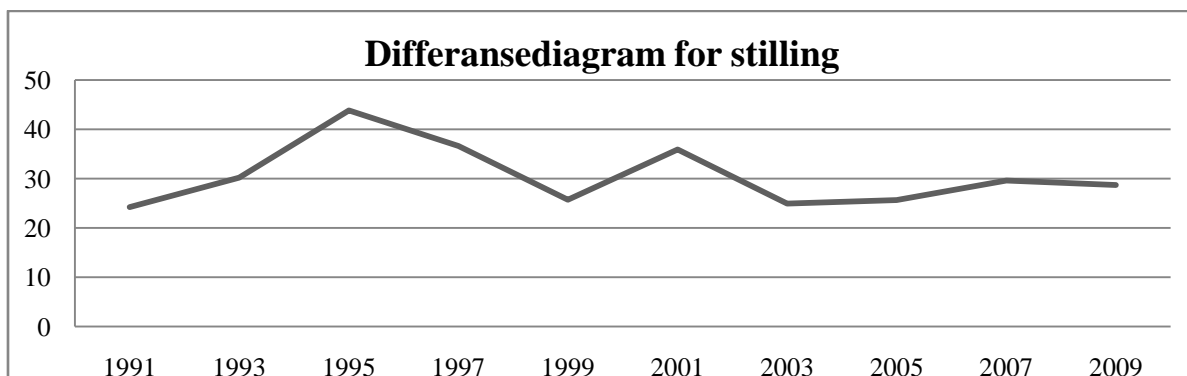

Diagram 6.17 Differansediagram for stilling.

I alle årene som denne aktuelle undersøkelsen omfatter var de med høy stilling mer positive til norsk EU-medlemskap, sammenlignet med de med lav stilling. Diagrammet 6.17 viser at differansen gjennomgående var ganske stor, men med et toppunkt i 1995, på over førti

prosentpoeng. Deretter har differansen med litt variasjon ligget rundt tretti prosentpoeng, hvilket den også var i 2009. Med andre ord eksisterte det et klart skille i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de med høy og lav stilling femten år etter folkeavstemningen i 1994.

Det forekom noen endringer av stillings betydning for holdning til norsk EU-medlemskap, som til en viss grad går imot hovedhypotesen. Derimot kan man hevde at det blir funnet støtte til den tredje hypotesen, ettersom stilling hadde en spesiell stor betydning i 1995, mens betydningen til en viss grad stabiliserte seg på et lavere nivå i etterkant av folkeavstemningen. Endringene var med andre ord ikke så uttalte at det svekket det såkalte fastfrossete mønsteret i stor grad, når det gjelder stilling.

6.1.10 Målsak.

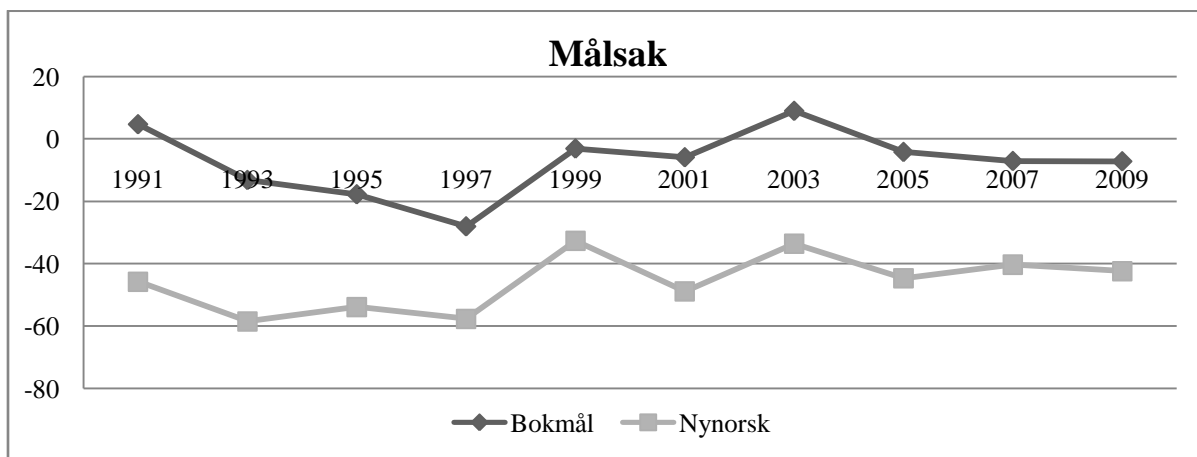

Diagram 6.18 Bivariat analyse av målsak og holdning til norsk EU-medlemskap.

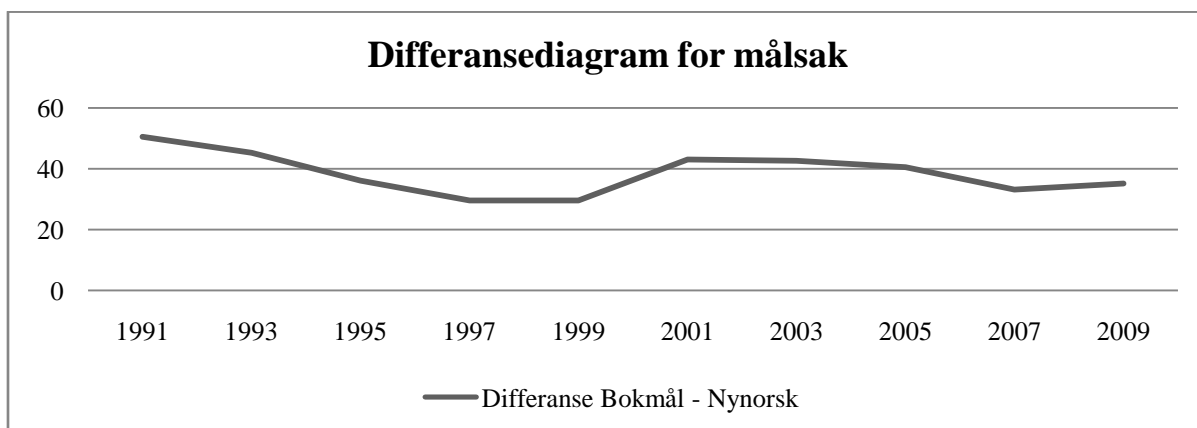

Diagram 6.19 Differansediagram for målsak.

Av diagram 6.19 fremkommer det at er en klar differanse, på over førti prosentpoeng, mellom nynorsktilhengere og bokmålstilhengere i holdning til norsk EU-medlemskap, i tiden før folkeavstemningen i 1994, hvor nynorsktilhengere i større grad var negative til norsk EU-medlemskap enn bokmålstilhengere. Differansen reduseres noe i etterkant av folkeavstemningen, men holdt seg relativt stabil på cirka trettifem-førti prosentpoeng i tiden etter 2001 og frem til 2009. Med andre ord kan det argumenteres for at man finner støtte til hovedhypotesen, fordi det har vært et vedvarende skille mellom nynorsk og bokmålstilhengere i holdningen til norsk EU-medlemskap, og dette skillet har til en viss grad vært stabilt høyt under hele perioden, selv om det var spesielt høyt for undersøkelsens første år.

6.1.11 Religiøs legmannsbevegelse.

Diskusjonen omkring operasjonaliseringen av den kulturelle konflikten mellom religiøs legmannsbevegelse og religiøs passive viste at det var ulike alternativer som kunne benyttes. Først hvorvidt personlig kristnes holdning til norsk EU-medlemskap var forskjellig fra holdningen til dem som ikke var personlig kristne. Når dette spørsmålet undersøkes, finner man et klart mønster der personlig kristne i større grad enn de som ikke anså seg selv som personlig kristne fremstod som motstandere av norsk EU-medlemskap. Differansen var relativt stabil på rundt tjue prosentpoeng. Når det gjelder spørsmålet om hvor ofte man har deltatt på gudstjenester i løpet av det foregående året, finner man i stor grad det samme mønsteret, hvor de som sjeldent var tilstede ved gudstjenester var markant mer positive til norsk EU-medlemskap, enn de som ofte var i gudstjenester. Prosentdifferansen var stor alle årene, cirka tjue-tretti prosentpoeng. Spørsmålet som man antok ville gi klare resultater og best beskrive den tradisjonelle religiøse motkulturen bestående av legmannsbevegelsen opp mot mer religiøst passive, det vil si representerer en bykultur var spørsmålet om hvor ofte man deltok på andre religiøse møter i det foregående året?

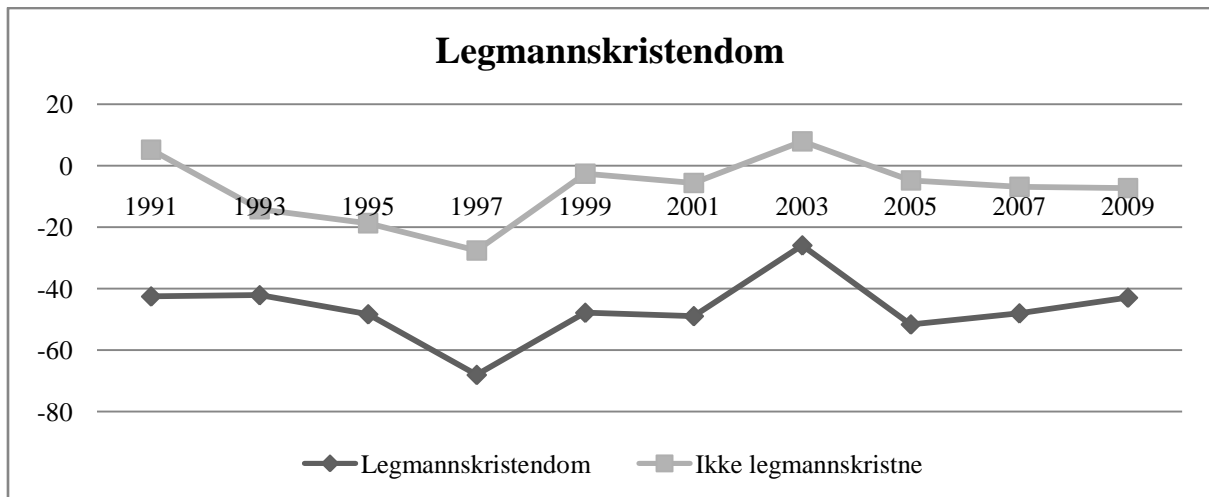

Diagram 6.20 Bivariat analyse av legmannskristendom og holdning til norsk EU-medlemskap.

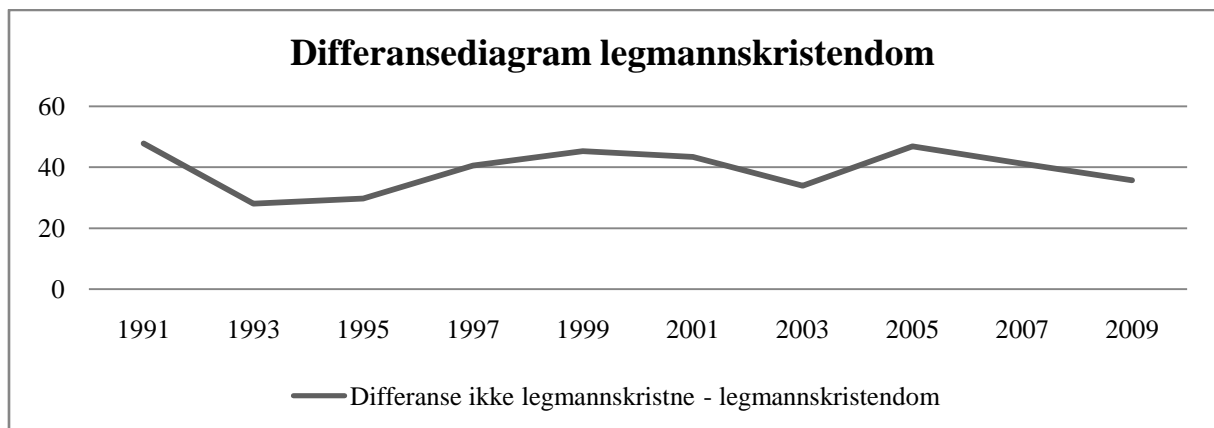

Diagram 6.21 Differansediagram for legmannskristendom.

Analysen ga et klart og vedvarende resultat, hvor de som ofte deltok på religiøse møter i større grad enn de som sjeldent eller aldri var på slike møter var mer negative til norsk EU-medlemskap. Differansen i 1991 var på nesten femti prosentpoeng, men differansen ble redusert i tiden rundt folkeavstemningen, til cirka tretti prosentpoeng. Differansen økte igjen i etterkant av folkeavstemningen, og holdt seg på et høyt nivå frem til 2009. Det forekom dermed noen variasjoner i prosentdifferansens størrelse, ettersom differansen var forholdsvis ”lav” i tiden rundt folkeavstemningen. Det kan imidlertid hevdes at betydningen av den tradisjonelle religiøse skillelinjen ikke var endret i meget stor grad, det var en betydelig forskjell mellom legmannskristne og ikke legmannskristnes holdning til norsk EU-medlemskap ved alle årene undersøkelsen omfatter, som i stor grad gir støtte til hovedhypotesen.

6.1.12 Avholdssak.

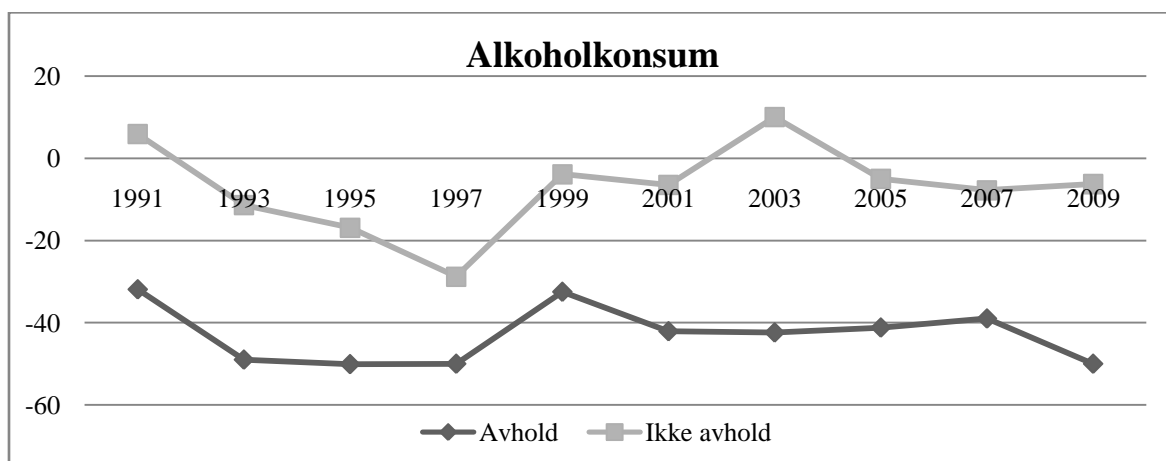

Diagram 6.22 Bivariat analyse av alkoholkonsum og holdning til norsk EU-medlemskap.

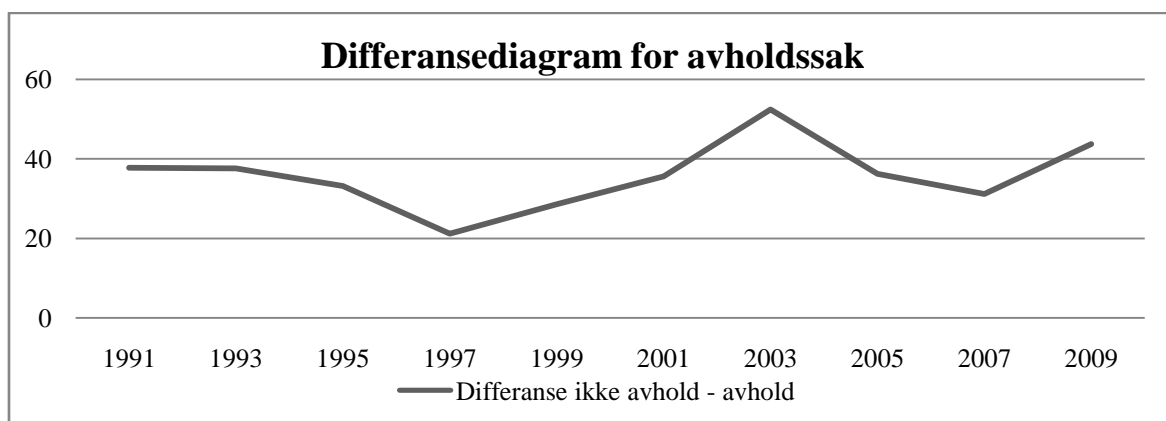

Diagram 6.23 Differansediagram for alkoholkonsum.

Resultatene av den bivarierte analysen i diagram 6.23 viser at de som drakk alkohol hadde en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap sammenlignet med de som ikke drakk alkohol ved alle årene undersøkelsen omfatter, og at prosentdifferansen var relativt markant. I 1997 hvor differansen var på det minste var den fortsatt på cirka tjue prosentpoeng, mens i 2003 hvor prosentdifferansen var størst var den på cirka femti prosentpoeng. Differansen har med andre ord variert noe, men den har generelt vært ganske stor ved alle årene, og skillet har ikke jevnet seg ut i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Dette gir til en viss grad støtte til hovedhypotesen, selv om man kan se noen kortvarige endringer i prosentdifferansens størrelse.

6.1.13 Kulturvariablene og næring.

Resultatene av de bivariate analysene viste at differansene i holdning til norsk EU-medlemskap for de ulike kulturvariablene og næringsvariabelen var stort sett svært store. For disse variablene har imidlertid den ene verdien hatt en relativt lav oppslutning ved alle årene, ettersom det var få respondenter som hørte hjemme i motkulturene eller arbeidet i primærnæringen. Selv om man finner klare og store differanser for disse variablene, tilsier ikke det nødvendigvis at de er de viktigste skillelinjene. Det blir også færre og færre som tilhører motkulturene og primærnæringen, og dermed har kanskje ikke disse skillelinjene blitt mer sentrale med tiden, selv om analysene gir uttrykk for at betydningene var store (Bjørklund 2001:57). Det faktum at det er forholdsvis få respondenter med verdiene motkultur og primærnæring, medfører også at endringene fra år til år kan være noe tilfeldige. Dermed kan det være fornuftig å undersøke hvorvidt det har forekommet markante differanser mellom verdiene fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, og ikke fokusere på mindre endringer fra et år til neste. I så fall kan man til en viss grad finne støtte for hovedhypotesen for næring og de tre kulturvariablene, ettersom det var relativt store og vedvarende differanser i holdning til norsk EU-medlemskap mellom verdiene, men betydningen av disse verdiene må imidlertid ikke overdrives.

6.2 Ideologiske dimensjoner.

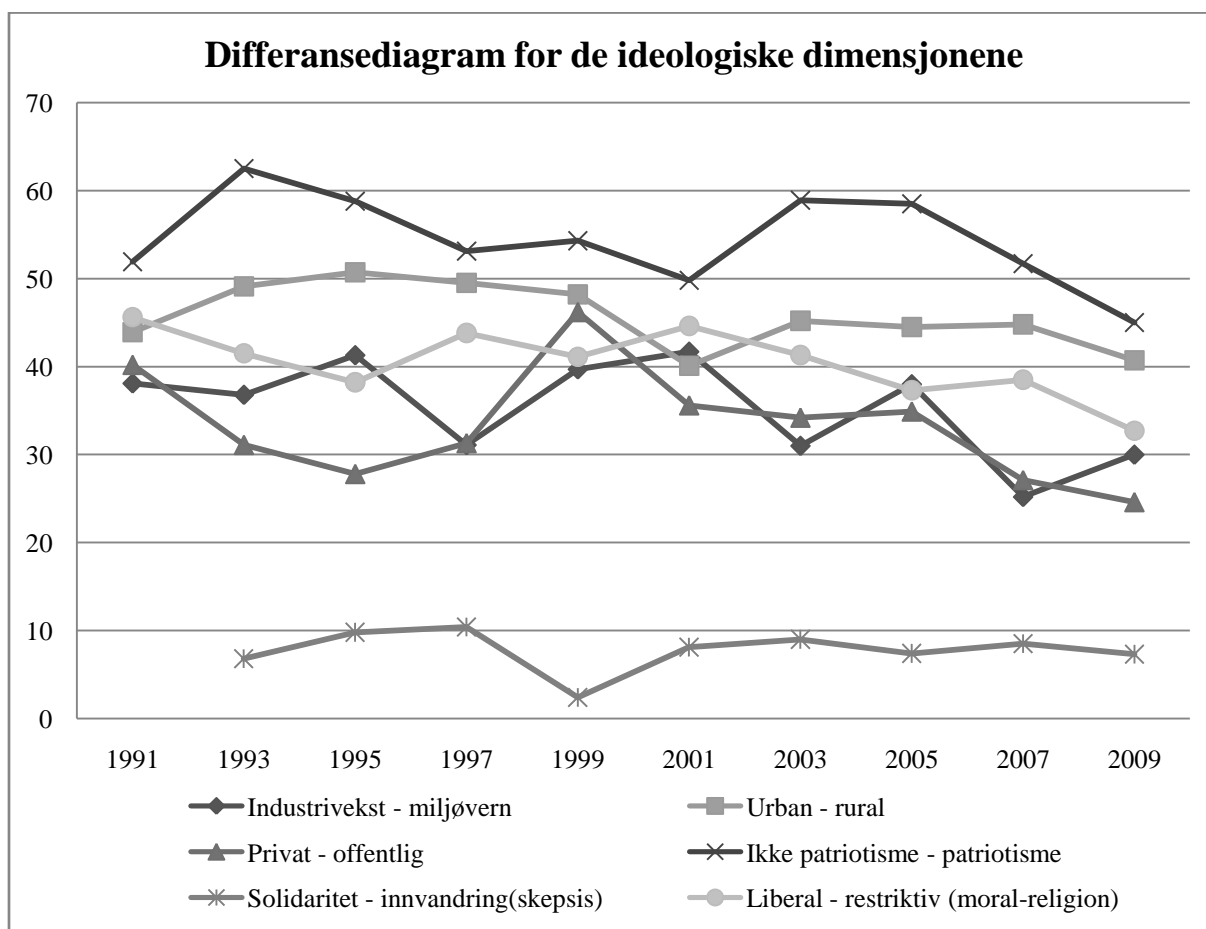

Diagram 6.24 Differansediagram for de seks ideologiske dimensjonene.

Diagram 6.24 viser differansen mellom forovervekt for høy verdi og forovervekt for lav verdi, for de seks ideologiske dimensjonene.

6.2.1 Nasjonal/internasjonalt-orientering.

Av Aardal og Valens ideologiske dimensjoner var patriotisme – ikke patriotisme, også kalt nasjonal/internasjonalt-orienteringsdimensjonen, den dimensjonen hvor differansen var størst på de ulike tidspunktene. De med en internasjonal orientering, var i mye større grad positive til norsk EU-medlemskap, enn de med patriotismeverdien, det vil si de som vektla nasjonal stolthet stor betydning. Differansen har vært på over femti prosentpoeng ved nesten alle årene undersøkelsen omfatter, men med en nedadgående trend de siste årene frem til 2009 hvor differansen var på førtifem prosentpoeng. Det er hevdet i tidligere forskning at de med en nasjonal orienteringsverdi i større grad var imot norsk EU-medlemskap enn de med en mer internasjonal orientering, men at sammenhengen var noe uklar og ikke spesielt sterk i 1994.

Resultatene her tyder imidlertid på at det var et klart skille spesielt i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, men at dette skillet også forble relativt stort i tiden etter. Hvilket er et resultat som til en viss grad støtter oppgavens hovedhypotese, men også den tredje hypotesen, fordi differansen var større i tiden rundt folkeavstemningen enn tiden før og etter.

6.2.2 Moral/religion.

For den moralsk-religiøse dimensjonen fant man at de liberale i større grad enn de restriktive var positive til norsk EU-medlemskap. Differansen varierte noe fra år til år, men holdt seg på cirka førti prosentpoeng frem til 2007. I 2009 var prosentdifferansen imidlertid blitt noe redusert, og var på cirka trettito prosentpoeng. Med andre ord kan det virke som at den moralsk-religiøse ideologiske dimensjonen hadde litt mindre betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i 2009 enn tidligere, men denne endringen var ikke markant slik at også for den moralsk – religiøse- dimensjonen finner man i stor grad støtte til hovedhypotesen.

6.2.3 Sentrum/periferi (urban-rural).

Forskjell i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de med en sentrumsorientering og en periferorientering holdt seg relativt stabil på mellom førti og femti prosentpoeng, hvor de sentrumsorienterte i større grad enn de periferorienterte var positive. Resultatene gir dermed støtte til hovedhypotesen, ettersom det tilsynelatende ikke forekom markante endringer i dimensjonens betydning for holdning til norsk EU-medlemskap.

6.2.4 Venstre/høyre (offentlig-privat)

I tiden rundt folkeavstemningen i 1994 var prosentdifferansen mellom de med verdiene privat og offentlig på cirka tretti prosentpoeng, hvor de med en privat/høyreorientering i større grad var positive til norsk EU-medlemskap, enn de med en offentlig/venstreorientering. Differansen økte frem til 1999, hvor den var på førtiseks prosentpoeng, før den gradvis ble redusert til ca tjuefem prosentpoeng i 2009. Dermed kan det se ut til at betydningen av dimensjonen på holdning til norsk EU-medlemskap var blitt noe redusert, men endringene har ikke vært så markante at resultatet går direkte imot hovedhypotesen.

6.2.5 Miljøvern/industrivekst.

Diagram 6.24 viser at miljøvernorienterte i større grad var negative til norsk EU-medlemskap sammenlignet med industrivekstorienterte ved alle årene. Differansen mellom miljøvernorienterte og industrivekstorienterte var relativt stor ved alle årene, men differansen var spesielt stor i 1995, på i overkant av førti prosentpoeng, som til en viss grad støtter opp om den tredje hypotesen. Videre varierte prosentdifferansen mellom tretti til førti prosentpoeng frem til 2005, før prosentdifferansen var noe mindre de to siste årene. Det forekom altså noe variasjon, men det kan hevdes at resultatene gir støtte til hovedhypotesen, ettersom endringene ikke var veldig markante.

6.2.6 Innvandring/solidaritet.

Respondenter med en solidaritetsverdi var i alle år mer positive til norsk EU-medlemskap enn de mer innvandrings skeptiske. Differansen er likevel vesentlig mindre enn for de andre ideologiske dimensjonene. Prosentdifferansen lå stort sett i underkant av ti prosentpoeng, og i 1999 var på den på kun 2,4 prosentpoeng, det vil si tilnærmet ingen forskjell. Det er kanskje et uttrykk for at betydningen av solidaritet–innvandring– dimensjonen ikke har vært særlig stor i tiden etter den andre folkeavstemningen, i likhet med hva Aardal (1995:171, Aardal mfl 1998:248-249) fant var gjeldene i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Siden skillet har vært stabilt fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og i tiden etter, kun med unntak av 1999, støtter resultatet i stor grad hovedhypotesen.

6.3 Hypotese 2.

Den andre hypotesen går ut på at de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap er blitt større på bekostning av de strukturelle skillelinjenes betydning i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Resultatene av de bivariate analysene bekrefter ikke slike endringer. De ideologiske dimensjonene fikk tilsynelatende ikke økt betydning etter folkeavstemningen, og betydningen av de strukturelle skillelinjene ble ikke markant redusert. Hypotese to vil imidlertid bli grundigere testet ved hjelp av multivariate analyser.

6.4 Hypotese 3.

Den tredje hypotesen påstod at det forkom en polarisering for de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Resultatene av de bivariate analysene viste tegn til polarisering for henholdsvis husstandsinntekt, region, bosted, stilling og til en viss grad sektor blant de strukturelle skillelinjene, samt patriotisme- ikke patriotisme og til en viss grad miljøvern- industrivekst blant de ideologiske dimensjonene. Dermed blir det ikke funnet støtte til den tredje hypotesen for alle de uavhengige variablene, men ettersom syv av variablene som inngår i analysen tilsynelatende hadde en spesielt stor betydning i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, er hypotesen fortsatt av interesse. Når resultatene av de bivariate analysene ble diskutert ble det antydnet at sammenhengen mellom de nevnte variablene og holdning til norsk EU-medlemskap ble svakere i etterkant av folkeavstemningen, og at betydningen av disse variablene kanskje ble noe redusert. Grunnen til det kan dermed være at betydningene var spesielt store i tiden rundt folkeavstemningen, noe som var kortvarige endringer, og at sammenhengene ellers har vært forholdsvis stabile.

7 Multivariat regresjonsanalyse.

7.1 Valg av analysemetode.

Så langt er det de bivariate sammenhengene mellom de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene på holdning til norsk EU-medlemskap som har vært gjennomgått. Disse forteller hvor store forskjeller det er mellom grupper inndelt i forhold til en enkelt egenskap. For å kunne si noe mer om hva de enkelte uavhengige variablene i seg selv betyr, det vil si hva som er deres direkte effekt på EU-holdning, gjøres en multivariat regresjonsanalyse. Direkte effekt vil si sammenhengen mellom en variabel og den avhengige variabelen etter at det er kontrollert for alle de andre variablene (Hellevik 2002b:464). En multivariat analyse vil gi et klarer bildet av de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonenes egne betydninger for holdning til norsk EU-medlemskap, ettersom det kan antas at flere av variablene korrelerer med hverandre.

To tidsperioder er valgt for de multivariate analysene, henholdsvis tiden rundt folkeavstemningen, 1993 og 1995, og de siste årene det er resultater for, 2007 og 2009. På den måten kan man undersøke om betydningen av de ulike uavhengige variablene har endret seg markant ved at tiden rundt folkeavstemningen blir sammenlignet med det nærmeste man kommer nåtid, det vil si 2007/2009.

Først inkluderes alle de strukturelle skillelinjene i en multivariat analyse av holdning til norsk EU-medlemskap, som gjør det mulig å se hvordan den enkelte strukturelle skillelinjens effekt endres fra de bivariate analysene, når det samtidig blir kontrollert for de andre strukturelle skillelinjene. Ved så å inkludere de ideologiske dimensjonene i neste steg av analysen, vil man kunne undersøke hvordan de strukturelle skillelinjenes effekter endres når de også kontrolleres for de ideologiske dimensjonene, samt undersøke om de ideologiske dimensjonene hadde en direkte effekt når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene og de øvrige ideologiske dimensjonene. Med andre ord er det ikke en full dekomponering av de ulike variablene, ettersom det ikke er en og en variabel som inkluderes i analysen, men heller to grupper av variabler, de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene. For det første er det vanskelig å vite kausalordenen for de ideologiske dimensjonene. For det andre er formålet med undersøkelsen i hovedsak å undersøke de direkte effektene, samt sammenligne

de to gruppene av forklaringsvariabler, dermed fungerer det bra med en regresjonsanalyse med to steg.

Hovedpoenget med kapittelet vil fortsatt være å undersøke oppgavens tre hypoteser, men nå med et kausalt perspektiv. Dermed vil det bli undersøkt hvorvidt betydningen av de ulike strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene for holdning til norsk EU-medlemskap, var blitt endret i etterkant av folkeavstemningen i 1994. Det vil si hvorvidt de uavhengige variabelenes direkte effekter på holdning til norsk EU-medlemskap var uendret, vesentlig sterkere eller vesentlig svakere. Den andre hypotesen vil også bli undersøkt i dette kapittelet, ved å se på hvor mye av variansen til holdning til norsk EU-medlemskap, de strukturelle skillelinjene samlet sett og de ideologiske dimensjonene samlet sett har forklart, fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009. Den tredje hypotesen vil bli undersøkt ved hjelp av multivariate analyser for tiden rundt folkeavstemningen, samt tiden før og etter. Dermed vil man kunne se hvorvidt effekten av de uavhengige variablene var større i 1993/1995, i forhold til tiden før og etter.

For å kunne trekke slutninger om endring i variabelens betydning for holdning til norsk EU-medlemskap må disse endringene være markante. Kun små endringer kan være uttrykk for tilfeldigheter.

7.1.1 Hvorfor OLS?

I denne analysedelen blir lineær regresjonsanalyse benyttet, såkalt OLS-regresjon, som gir resultater det er relativt enkelt å tolke. At den avhengige variabelen er tredelt kan være problematisk, ettersom den da kanskje ikke er på intervallnivå eller forholdstallsnivå, som vil si at man kan måle avstanden mellom kategoriene. Det er da en utbredt oppfatning at en bør benytte logistisk regresjonsanalyse (Hellevik 2009). Ifølge Hellevik (2003; 2009) er det ikke problematisk å benytte lineær regresjonsanalyse, i forhold til logistisk regresjonsanalyse, når den avhengige variabelen er dikotom. Med andre ord kan den avhengige variabelen omkodes til en dikotom variabel. Et alternativ er da å utelukke respondenter som har svart vet ikke. Det vil medføre at det kun er to verdier, henholdsvis for og imot. Imidlertid kan det argumenteres for at dette kan være en dårlig operasjonalisering, ettersom det er forholdsvis mange som har svart vet ikke, og at man da vil utelukke en stor andel av respondentene fra analysen. Det kan også argumenteres for at vet ikke-gruppen er av interesse for spørsmålet om holdning til norsk

EU-medlemskap. Et annet alternativ vil være å slå vet ikke-gruppen sammen med enten for- eller imot- gruppen, og på den måten få en dikotom avhengig variabel. I så fall må det antas at vet ikke- gruppen i stor grad hører sammen med enten for- eller imot- gruppen. Forutsetter man imidlertid at vet ikke-verdien befinner seg relativt midt i mellom for- og imot- verdiene, kan det en lineær regresjonsanalyse benyttes, ettersom det da vil være tilnærmet lik avstand mellom verdiene.

Den avhengige variabelen er kodet -100, 0 og 100 for henholdsvis imot, vet ikke og for. Koeffisientene i regresjonsanalysen vil da vise forskjeller i prosentovervektovervekten av EU-tilhengere over EU-motstandere for ulike skalaverdier på den uavhengige variabelen. For eksempel dersom fordelingen i gruppen med høy verdi på den uavhengige variabelen er 50 prosent for, 20 prosent vet ikke og 30 prosent imot, blir prosentovervekten $50 - 30 = 20$. I gruppen med lav verdi er fordelingen 30 prosent for, 30 prosent vet ikke og 40 prosent imot, da blir prosentovervekten $30 - 40 = -10$. Regresjonskoeffisienten blir da $20 - (-10) = 30$. Dermed kan man når resultatene skal tolkes si at prosentovervekten eventuelt øker eller synker med så og så mange prosentpoeng ved en økning på en skalaenhet på den uavhengige variabelen, eventuelt at prosentovervekten for en dummykategori er høyere eller lavere enn for referansegruppen (Olaussen 2009:63). I motsetning til resultater fra logistisk regresjon, som det kan være vanskelig å forstå (Hellevik 2009:73), er disse resultatene tolkbare og interessante, videre vil det fungere godt i denne oppgaven ettersom resultatene kan sammenlignes med resultatene fra de bivariate analysene. Dermed styrker det argumentet for å benytte en lineær regresjonsanalyse.

7.2 Operasjonalisering av uavhengige variabler til bruk i de multivariate analysene.

Operasjonaliseringen av den avhengige variabelen er allerede nevnt, hvor verdiene imot, vet ikke og for har henholdsvis verdiene -100, 0 og 100. Operasjonaliseringen av flere av de uavhengige variablene må endres før de kan benyttes i en multivariat analyse. Variabler i lineære regresjonsanalyser bør være på intervall eller forholdstallsnivå, eventuelt dikotome. Fordi en dikotom variabel kun har ett intervall, trenger man ikke bekymre seg om hvorvidt måleenheten har ulik betydning ulike steder på skalaen. Dermed kan dikotomier tillegges det målenivået som man ønsker og man står fritt til å benytte statistiske teknikker uansett hvilket

målenivå de forutsetter (Hellevik 2002b:178/182). Ved å omgjøre variabler hvor avstanden mellom verdiene ikke kan måles, det vil si variabler på nominal eller ordinalnivå, til dummyvariabler vil man kunne oppnå dikotomiens fordeler når det gjelder adgang til å benytte analyseteknikker som forutsetter høyt målenivå, uten at man blir nødt til å slå sammen verdier til det som fort kan bli en unøyaktig og ”grov” dikotomi (Hellevik 2002b:183). Når man skal gjøre om en variabel som har flere enn to verdier til dummyvariabler må man først velge ut en verdi som skal være referansekategori, så definerer man dummyvariabler, en for hver verdi. Så kan man undersøke effekten av de ulike dummyvariablene sammenlignet med referansekategorien (Skog 2004:314-315). Hvilke av verdiene som utgjør referansekategoriene blir bestemt på bakgrunn av tidligere forskning, samt resultatene av de bivariate analysene, hvor de verdiene som antas at i størst grad predikerer negativ holdning til norsk EU-medlemskap settes som referansekategori.

7.2.1 Strukturelle skillelinjer.

De strukturelle skillelinjene er variabler det kan hevdes ikke er på intervall eller forholdstallsnivå, dermed vil de variablene som ikke allerede er dikotomier bli omgjort til dummyvariabler. Enkelte av de uavhengige variablene hadde verdier som ikke var av relevans for oppgaven og ble ikke undersøkt i de bivariate analysene. Å utelukke en større andel respondenter i en multivariat analyse er imidlertid ikke ønskelig, fordi respondentene da blir utelukket fra hele analysen. Dermed er det for de variablene som har verdier uten interesse for oppgaven, blitt dannet dummyvariabler bestående av verdiene. Disse dummyvariablene blir det ikke videre gjort rede for, selv om de er med i analysen.

Bortsett fra for inntekt og næring vil operasjonaliseringen av de øvrige strukturelle skillelinjene i stor grad være den samme som i de bivariate analysene. Husstandsinnkomst er opprinnelig en variabel i form av en flerdelt skala med en rekke verdier. Denne husstandsinnkomtsvariabelen er operasjonalisert på ulike måter i 1993 og 1995, slik at den opprinnelige variabelen ikke kan benyttes i analysen for 1993/1995. En tredelt husstandsinnkomtsvariabel som var med både i 1993 og i 1995 vil derfor benyttes, selv om en variabel med flere enn tre verdier kanskje ville vært fordelaktig. Videre vil det være problematisk å benytte den samme operasjonaliseringen av husstandsinnkomst i 2007/2009, som den som blir benyttet for 1993/1995, ettersom det er den relative inntekten og ikke den absolutte inntekten som skal måles. Husstandsinnkomst blir dermed operasjonalisert slik at

andel som tilhører lav, middels og høy verdi for årene 1993/1995 og 2007/2009 vil være cirka like store. Det vil si at lav verdi, som i 1993/1995 tilsvarte en samlet husstandsinntekt på opp til 300.000 kr, tilsvarer opp til 399.000 kr i 2007/2009. Middels verdi var for 1993/1995 en husstandsinntekt mellom 300.000 kr. og 500.000 kr., og i 2007/2009 mellom 400.000 og 599.000 kr. Høy verdi tilsvarte i 1993/1995 en samlet husstandsinntekt på over 500.000, mens i 2007/2009 en husstandsinntekt over 600.000 kr. Det kan rettes kritikk mot å benytte husstandsinntektsvariabelen som en kontinuerlig variabel, ettersom operasjonaliseringen er forholdsvis grov og noe unøyaktig. Videre er det ikke like stor avstand mellom lav og middels verdi, og middels og høy verdi. Derfor er husstandsinntektsvariabelen omgjort til dummyvariabler med lav husstandsinntekt som referansekategori.

Tidligere forskning, og den bivariante analysen har vist at ansatte i primærnæringen avviker i stor grad fra andre, ved å ha vært langt mer negative til norsk EU-medlemskap. Dermed vil ansatte i primærnæringen få verdien 0, mens resten av respondentene vil ha verdien 1. Dette er en noe annen operasjonalisering enn den som ble benyttet i de bivariante analysene, i og med at denne operasjonaliseringen ikke skiller mellom ansatte i sekundær og tertiærnæringen, samt at respondenter som ikke var i arbeid også er inkludert i analysen, for å få et lavt antall missing. Resultatet er en dikotom variabel, som viser forventet endring på avhengig variabel når man går fra respondenter som jobbet i primærnæringen til de som ikke jobbet i primærnæringen.

Operasjonalisering av de strukturelle skillelinjene		
Kjønn	Lav verdi	Kvinne
	Høy verdi	Mann
Alder	Referansekategori	Lav alder (15-30)
	Dummyvariabler	Middels (31-60) og høy alder (61+)
Utdanning	Referansekategori	Folkeskole/ungdomsskole/realskolenivå
	Dummyvariabler	Videregående/gymnasnivå og universitetsnivå
Inntekt	Referansekategori	Lav husstandsinntekt
	Dummyvariabler	Middels og høy husstandsinntekt, <i>samt ikke svart*</i>
Region	Referansekategori	Nord-Norge
	Dummyvariabler	Møre og Romsdal/Trøndelag, Vestlandet, samt Oslo og Østlandet ellers
Bosted	Referansekategori	Land
	Dummyvariabler	Tettsted/småby og storby
Næring	Lav verdi	Primærnæring
	Høy verdi	Ikke primærnæring
Sektor	Referansekategori	Offentlig sektor
	Dummyvariabler	Privat sektor <i>og ikke svart</i>
Stilling	Referansekategori	Lav stilling
	Dummyvariabler	Høy stilling <i>og resterende stillingsalternativer inkludert de som ikke hadde svart</i>
Kulturvariabler	Lav verdi	Motkultur
	Høy verdi	Bykultur

Tabell 7.1 Operasjonalisering av de strukturelle skillelinjer.

*Kursiv vil si verdier som ikke vil bli diskutert videre.

7.2.2 Ideologiske dimensjonene.

De ideologiske dimensjonene er operasjonalisert ved bruk av ulike stridsspørsmål, hvor det har blitt dannet additive indekser. I forkant av de bivariante analysene ble indeksene oppdelt i verdipar, mens det nå vil være de opprinnelige additive indeksene som benyttes. Det medfører at man har skalaer som går fra lav til høy verdi. Indeksene blir først normert slik at alle de ideologiske dimensjonene har en skala som går fra 0 til 10. 0 er lav verdi og tilsvarer den

verdien som antas predikerer en mer negativ holdning til norsk EU-medlemskap, mens 10 tilsvarer verdien som antas at predikerer en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap. Det vil si at 0 tilsvarer patriotisme, rural, miljøvern, restriktiv moral/religiøs verdioppfatning, offentlig (venstreverdi) og innvandringsmotstand. Verdien 10 tilsvarer den motsatte enden av de ulike ideologiske dimensjonene, henholdsvis ikke-patriotisme, urban, industrivekst, liberal moral/religiøs- verdioppfatning, privat (høyreverdi) og vektlegging av solidaritet. Dermed vil effekten av de ideologiske dimensjonene være en forventet forandring på den avhengige variabelen dersom de ideologiske dimensjonene øker med en skalaenhet, kontrollert for de andre variablene. Det kan dermed forventes at de ustandardiserte effektene til de ideologiske dimensjonene vil være mindre enn de ustandardiserte effektene til en del av de strukturelle skillelinjene, ettersom skalaene for de ideologiske dimensjonene har flere verdier, mens de strukturelle skillelinjene er dikotomier eller omgjort til dummyvariabler.

7.3 Resultater av de multivariate regresjonsanalysene.

Tabell 7.2 viser resultatene av de multivariate analysene som ustandardisert koeffisienter, B, som utgjør forventet forskjell på den avhengige variabelen dersom forskjellen på den uavhengige variabelen er en skalaenhet, mens de andre variablene holdes konstant (Christophersen 2009:144).

	1993/1995			2007/2009		
	Bivariat	Blokk 1	Blokk 2	Bivariat	Blokk 1	Blokk 2
	B	B	B	B	B	B
Kjønn	19,2*	16,9*	8,3*	18,6*	15,4*	9,9*
Middels alder 31-60 år	-1,4	-4,2	0,3	21,8*	14,0*	18,9*
Høy alder 61-95 år	4,3	14,6*	26,5*	25,1*	28,2*	37,4*
Videregående/Gymnas	15,7*	7,7*	2,7	1,1	-4,7	-4,1
Universitet	29,3*	12,7*	5,1	18,9*	4,4	0,6
Middels husstandsinntekt	11,0*	13,0*	11,7*	11,4*	7,0*	5,9*
Høy husstandsinntekt	33,1*	26,9*	24,1*	23,9*	16,0*	13,5*
Møre og Romsdal/ Trøndelag	17,5*	10,5*	11,1*	9,0*	13,4*	13,7*
Vestlandet	27,4*	17,2*	16,7*	13,2*	17,4*	15,5*
Oslo og Østlandet ellers	46,3*	31,1*	30,9*	26,7*	22,1*	20,5*
Tettsted	27,3*	13,2*	8,3*	19,3*	12,8*	7,8*
Storby	42,8*	24,1*	12,5*	25,1*	16,3*	7,2*
Næring	50,3*	38,6*	26,3*	57,3*	47,4*	35,9*
Privat sektor	12,5*	9,4*	5,2	10,4*	7,4*	2,4
Høy stilling	37,0*	22,5*	17,6*	29,1*	16,3*	12,7*
Målsaken	40,6*	24,7*	16,8*	34,2*	23,9*	14,5*
Legmannskristendom	28,6*	17,7*	6,6	38,4*	25,4*	17,1*
Alkoholkonsum	35,3*	22,9*	18,1*	37,5*	20,3*	13,5*
Patriotisme - ikke patriotisme	11,0*		7,8*	8,8*		6,2*
Rural - urban	6,4*		2,9*	5,2*		2,7*
Miljøvern - industrivekst	5,9*		4,3*	4,0*		2,9*
Moral - religion	7,2*		4,2*	6,9*		3,8*
Offentlig-privat	6,5*		4,7*	5,8*		6,3*
Innvandring - solidaritet	1,2*		1,1*	1,1*		1,6*

Tabell 7.2 Multivariat regresjonsanalyse for 1993/1995 og 2007/2009.

*Signifikant på 0,05 nivå.

Den første kolonnen for de to tidsperiodene viser den bivarierte sammenhengen, det vil si når det ikke er kontrollert for andre variabler. De bivarierte sammenhengene er for de variablene hvor operasjonaliseringen ikke er endret, de samme resultatene som man kan finne i de ulike differansediagrammene i kapittel 6. Resultatene av de multivariate regresjonsanalysene er organisert i to blokker, hvor de tradisjonelle og strukturelle variablene er i den første blokken, i den andre blokken er i tillegg de ideologiske og verdibaserte variablene inkludert.

Det ble også utført en multivariat regresjonsanalyse med de uavhengige variablene og samspillsvariabler for de uavhengige variablene og tidsperiodene (1993/1995 og 2007/2009), inntekt og sektor var ikke med fordi operasjonaliseringen var ulik for de to periodene. På den måten får man en indikasjon på om forskjellene i effekter mellom 1993/1995 og 2007/2009 var signifikante på 0,05- nivå. Det må imidlertid tas et visst forbehold ettersom to av variablene ikke ble inkludert i analysen.

7.3.1 Kjønn.

Når man går fra kvinne til mann, var det en forventet forskjell på 16,9 skalaenheter for holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995 i blokk 1. Som sagt tidligere viser regresjonskoeffisienten overvekten av det ene standpunktet over det andre, målt i prosent, det vil si at overvekten av for over imot er 16,9 prosentpoeng høyere for menn enn for kvinner, kontrollert for de strukturelle skillelinjene. Den bivarierte sammenhengen mellom kjønn og holdning til norsk EU-medlemskap var på cirka 19 prosentpoeng i 1993/1995. Med andre ord kan man se at effekten av kjønn ble noe mindre når det ble kontrollert for de andre strukturelle skillelinjene, men det var fortsatt en klar signifikant forskjell mellom kvinner og menns holdning til norsk EU-medlemskap. Effekten av kjønn var imidlertid langt mindre i blokk 2 når de ideologiske dimensjonene var inkludert i analysen. Med andre ord kan det antas at omtrent halvparten av forskjellen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom menn og kvinner forklares av verdioppfatninger. I 2007/2009 hadde kjønn fortsatt en klar og signifikant effekt på holdning til norsk EU-medlemskap i blokk 1, og effekten av kjønn ble igjen redusert i blokk 2. Det var ikke store forskjeller mellom effekten av kjønn i 1993/1995 og 2007/2009, slik at man i stor grad finner støtte for hovedhypotesen.

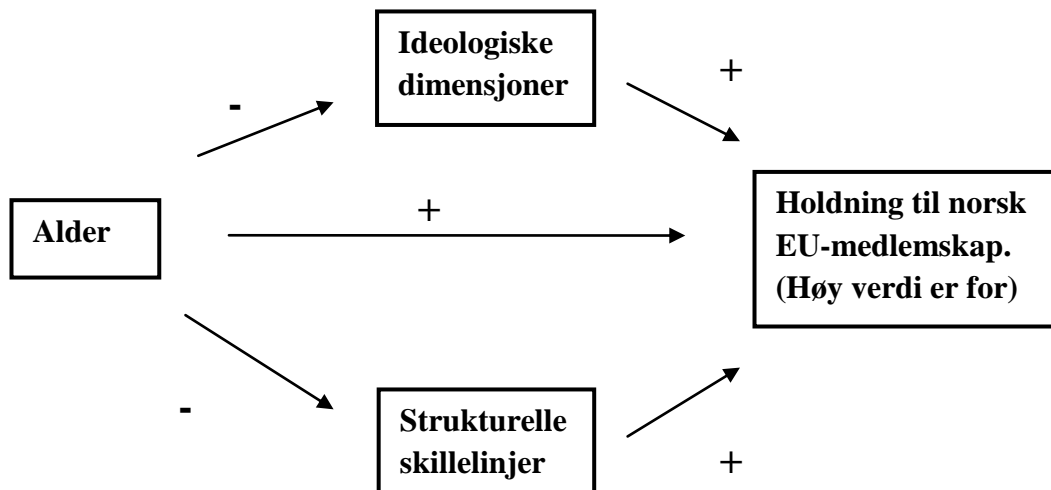
Tidligere er det gjort rede for ulike tolkninger som har blitt lansert for å forklare hvorfor kvinner i mindre grad enn menn var positive til norsk EU-medlemskap. En av tolkningene

gikk ut på at kvinners negative holdning til norsk EU-medlemskap var et sosialstrukturelt fenomen, ettersom mange kvinner var ansatte i offentlig sektor. Effekten ble noe mindre når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene, sektor inkludert, i forhold til den bivariate sammenhengen mellom kjønn og holdning til norsk EU-medlemskap. Derimot er endringen såpass liten at tolkningen om at fenomenet var sosialstrukturelt ikke er en fullgod forklaring. En annen teori som ble presentert var at kvinner og menn har ulike verdier og ideologiske orienteringer. Resultatene av de multivariate analysene gir denne forklaringen en viss støtte, ettersom man kan se en betydelig reduksjon i effekten av kjønn når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene.

7.3.2 Alder.

I de bivariate analysene av alder og holdning til norsk EU-medlemskap var det et ”rotete” bilde i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, som ga inntrykk av at det ikke var spesiell forskjell i yngre, middelaldrende og eldres holdning til norsk EU-medlemskap. Den multivariate analysen for 1993/1995 viste at middels alder ikke hadde signifikant effekt i blokk 1, som betyr at det ikke var noen særlig forskjell mellom yngre og middelaldrendes holdning til norsk EU-medlemskap, når det ble kontrollert for de øvrige strukturelle skillelinjene. Med andre ord et resultat man kunne forvente ut ifra den bivariate analysen. Effekten av høy alder derimot var signifikant i blokk 1, eldre var i større grad enn de yngste positive til norsk EU-medlemskap når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene. Prosentovervekten for høy alder var 14,6 prosentpoeng større enn for lav alder. Når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene var effekten av middels alder i forhold til lav alder fortsatt ikke signifikant, mens effekten av høy alder var på hele 26,5 prosentpoeng. Når effekten av høy alder øker fra den bivariate analysen til blokk 1, samt fra blokk 1 til blokk 2, viser det at indirekte effekt via de strukturelle skillelinjene og verdivariablene var negativ. Det vil si at unge og eldre generelt hadde ulike verdier på de strukturelle skillelinjene og ulikt verdisyn. Dersom man undersøker de bivariate korrelasjonene mellom alder og de strukturelle skillelinjene, så korrelerer alder negativt med alle variablene med unntak av region. Videre er alder negativt korrelert med alle de ideologiske dimensjonene, med unntak av miljøvern-industrivekst- og offentlig–privat- dimensjonene. Det betyr at yngre i større grad enn eldre hadde verdioppfatninger som predikerte en positiv holdning til norsk EU-medlemskap. De strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene nøytraliserte til en viss grad effekten av alder på holdning til norsk EU-medlemskap når de ikke ble kontrollert for i den bivariate

analysen, som figur 7.1 viser. Variablene er kodet slik at høy verdi øker sannsynligheten for en positiv holdning til norsk EU-medlemskap, dette vises ved positive effekter i siste ledd av modellen i figur 7.1.

Figur 7.1 Kausalmodell for alder og holdning til norsk EU-medlemskap.

Den bivariante sammenhengen var i 2007/2009 signifikant for både middels og høy alder, i motsetning til i 1993/1995. Det var en klar positiv effekt av middels alder på holdning til norsk EU-medlemskap i 2007/2009 når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene, men noe redusert i forhold til den bivariante sammenhengen. Effekten var noe sterkere for høy alder i blokk 1. Med andre ord kan det hevdes at middelaldrende var mer positive til norsk EU-medlemskap enn unge, mens eldre i enda større grad var positive til norsk EU-medlemskap. I blokk 2, når det også ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene, kan man se en markant økning av effekten både til middels og høy alder i forhold til i blokk 1. Resultatene fra 2007/2009 viste at yngre på den ene siden og middelaldrende og eldre på den andre siden til en viss grad hadde ulike verdioppfatninger, hvilket medførte at effekten av middels og høy alder ble sterkere når de verdibaserte ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen. Alt i alt kan det hevdes at betydningen av alder på holdning til norsk EU-medlemskap var blitt større i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Prosentovervekten for middels alder var 18,9 prosentpoeng høyere enn for lav alder, mens prosentovervekten for høy alder var hele 37,4 prosentpoeng høyere enn for lav alder, når det ble kontrollert for alle variablene i 2007/2009, som er markant større enn resultatet fra 1993/1995. For å undersøke hvorvidt endringen var signifikant ble det testet om det forelå samspill mellom tidsperiodene for undersøkelsen (1993/1995 og 2007/2009) og aldersvariablene. Det fremkommer da at

endringene for både middels og høy alder var signifikante når 2007/2009 sammenliknes med 1993/1995.

Årsakene til at aldersforskjeller i holdning til norsk EU-medlemskap kan for det første være en livsfaseeffekt, det vil si at man har et skifte i verdisyn som følge av å bli eldre. Dermed kan man anta at unge har et annet verdisyn enn eldre, men at unges verdisyn endres ved økende alder. Eventuelt kan det tenkes at ulike generasjoner har ulike særpregete og stabile verdisyn. Det eksisterer kanskje kulturelle generasjonsforskjeller på bakgrunn i endring av oppvekstvilkår, som Inglehart (1977) vektlegger i sin teori om ”den stille revolusjonen”. Dermed kan man anta at de som tilhører en generasjon vil ha et annet verdisyn og andre holdninger enn generasjoner før og etter. Ettersom effekten av alder ble sterkere når de ideologiske dimensjonene ble inkludert, kan man hevde at unge og eldre til en viss grad hadde ulikt verdisyn, som fikk betydning for holdning til norsk EU-medlemskap. På den annen side var de indirekte effektene via de ideologiske dimensjonene omtrent de samme i 1993/1995 og 2007/2009, som vil si at det ikke er endringer i forskjellen mellom aldersgruppens verdisyn som er årsaken til at aldersforskjellen har blitt større. Det kan imidlertid tenkes at det er tilstede en periodeeffekt, det vil si at spesielle hendelser i samtiden påvirker individers verdioppfatning. Kanskje kan de som var unge og i sosialisingsfasen ved folkeavstemningen i 1972 og opplevde EF-striden, ha fått en annen holdning til norsk EF/EU-medlemskap enn generasjonen etter, som ikke opplevde den striden i 1972, eller eldre generasjoner hvor inntrykkene ble filtrert gjennom og dempet av lag av tidligere erfaringer (Hellevik 1996:76-78). Ettersom det var de yngste som var de mest negative til norsk EU-medlemskap, tilsvarer det kanskje aldersgruppen som opplevde EU-striden i 1994, når de var unge og i sosialisingsfasen. Eventuelt kan det være at eldre har opplevd både EF- og EU- striden, mens mange av de yngste ikke har opplevd de store stridene om norsk EF/EU- medlemskap.

7.3.3 Utdanning.

De bivariate sammenhengene mellom utdanning og holdning til norsk EU-medlemskap var forholdsvis store i 1993/1995, men effektene ble noe redusert når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene. Det var i blokk 1 fortsatt signifikante effekter, som tilsa at de med middels utdanning i større grad var positive til norsk EU-medlemskap enn de med lav utdanning, mens de med høy utdanning i enda større grad var positive. Når det også ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene, var imidlertid effekten hverken av utdanning på

videregående/gymnasnivå eller universitetsnivå signifikante. Årsaken til at man finner såpass sterke effekter av utdanning i den bivariante analysen, samt signifikante resultater når det blir kontrollert for de andre strukturelle variablene, kan dermed være fordi de med ulik utdannelsesgrad også til en viss grad hadde ulike verdioppfatninger. Dette finne man støtte for dersom man undersøker korrelasjonen mellom utdanning og de seks ideologiske dimensjonene for 1993/1995. Respondenter med høyere utdanning hadde i større grad enn respondenter med lav utdanning, verdier som predikerer en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap, henholdsvis verdiene ikke-patriotisme, urban, solidaritet og en liberal moral/religion-oppfatning.

De bivariante sammenhengene mellom utdanning og holdning til norsk EU-medlemskap var svakere i 2007/2009 i forhold til i 1993/1995. Disse resultatene kan man finne igjen i den multivariate analysen for 2007/2009. Effekten av videregående utdanning var negativ, men ikke signifikant i den første og andre blokken. Effekten av universitetsutdanning var heller ikke signifikant i blokk 1 eller 2 i 2007/2009. Det vil si at i 2007/2009 fant man ikke store forskjeller i holdning til norsk EU-medlemskap blant de med ulikt utdannelsesnivå når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene.

Med andre ord kan det hevdes at betydningen av utdanning hverken hadde særlig betydning i tiden rundt folkeavstemningen, eller i tiden etter, når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene. Betydningen av utdanning har altså ikke endret seg i stor grad i tiden etter folkeavstemningen, som støtter hovedhypotesen.

7.3.4 Inntekt.

Det er en signifikant positiv effekt i blokk 1 av middels husstandsinnkomst, og en enda sterkere effekt av høy husstandsinnkomst på holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995. Det forekom ikke store endringer i effekten av hverken middels eller høy husstandsinnkomst når de ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen, effektene ble kun noe mindre. Resultatene av den multivariate analysen for 2007/2009 viste at effektene av både middels og høy husstandsinnkomst var blitt betydelig redusert, både i blokk 1 og 2 i forhold til i 1993/1995. Med andre ord kan det virke som om betydningen av husstandsinnkomst på holdning til norsk EU-medlemskap var blitt mindre i tiden etter folkeavstemningen i 1994. I tolkningen må det

imidlertid tas hensyn til at operasjonaliseringen av variabelen var noe ulik for de to tidsperiodene, hvilket kan ha påvirket resultatene.

	Fordelingen av husstandsinntekt				
	Lav	Middels	Høy	Ubesvart	Total
1993-1995	23,9%	32,6%	27,9%	15,6%	100.0%
2007-2009	29,7%	25,0%	41,8%	3,4%	100.0%

Tabell 7.3 Frekvensfordelingen for husstandsinntekt for 1993/1995 og 2007/2009.

For det første var andelen som ikke hadde svart på spørsmålet om husstandsinntekt større i 1993/1995, enn i 2007/2009. Videre var det en større andel respondenter med lav og høy husstandsinntekt i 2007/2009 enn i 1993/1995, hvor det var en større andel med middels husstandsinntekt. Ved at høy husstandsinntekt bestod av flere i 2007/2009 enn i 1993/1995 så kan høy husstandsinntekt i 2007/2009 i større grad også ha fanget opp dem med en mer middels husstandsinntekt sammenlignet med i 1993/1995. Dersom høyere husstandsinntekt medførte en mer positiv holdning til norsk EU-medlemskap, kan operasjonaliseringen ha medført at det man fikk mindre effekt av høy husstandsinntekt i 2007/2009, enn hva man kanskje ville fått med lik gruppestørrelse slik den var i 1993/1995. Ved at operasjonaliseringen kan ha hatt en betydning for resultatene, kan man ikke uten videre konkludere med at husstandsinntekt har fått en redusert betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994.

7.3.5 Region.

Den multivariate analysen for 1993/1995 viser et lignende mønster som den bivariante analysen, men effektene ble redusert i blokk 1 i forhold til den bivariante sammenhengen, imidlertid endres ikke effektene nevneverdig når man går fra blokk 1 til blokk 2. Nord-Norge er referansekategori, og når man undersøker de andre regionene i forhold til Nord-Norge kan man se at respondenter fra Møre og Romsdal/Trøndelag var noe mer positive til norsk EU-medlemskap, respondenter fra Vestlandet var i enda større grad positive, mens respondenter fra Oslo og Østlandsområdet i større grad enn respondenter fra alle de øvrige regionene var positive til norsk EU-medlemskap.

Effekten av Møre og Romsdal/Trøndelag var noe større i 2007/2009 i blokk 1, og effekten endret seg ikke når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene. Effekten av

Vestlandet var så å si lik i 2007/2009 som i 1993/1995 både i blokk 1 og 2. For Oslo og Østlandet ble effekten imidlertid markant redusert i blokk 1 og 2 i 2007/2009 i forhold til i 1993/1995. Endringen var signifikant, som tilsier at betydningen for holdning til norsk EU-medlemskap av å bo i Oslo og Østlandsområdet var blitt noe mindre i tiden etter folkeavstemningen i 1994, når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene, mens det ikke hadde forekommet betydelige endringer for de øvrige regionene. Resultatene for Oslo og Østlandsområdet går til en viss grad imot hovedhypotesen om ingen endring av betydningen i etterkant av folkeavstemningen.

7.3.6 Bosted.

Variabelen bosted er delt inn i følgende kategorier, land (som er referansekategori), tettsted/småby og storby. Resultatene av blokk 1 de multivariate analysene for 1993/1995 viste at de som bodde i storbyer var mer positive enn de som bodde i tettsteder/småbyer, som igjen var mer positive enn de som bodde på landet. Effekten var imidlertid markant redusert i forhold til sammenhengen i de bivarierte analysene. Dermed kan man anta at bosted korrelerer med noen av de øvrige strukturelle skillelinjene. Spesielt næring kan antas at korrelerer med bosted, i og med at bosatte på landet i større grad enn de som bor i byer vil være ansatt i primærnæringer. Dersom man holder næring utenfor analysen blir effekten av bosted sterkere. Det samme er tilfellet hvis man holder de tre kulturvariablene utenfor analysen, og det indikerer at de som er bosatt på landet i større grad hadde motkulturtilhørighet, enn de som bodde i byer. Når man kontrollerer for de ideologiske dimensjonene reduseres effekten ytterligere, størst endring var det for kategorien storby, hvilket kan tolkes i retning av at de ideologiske dimensjonene påvirker holdning til norsk EU-medlemskap og at de som bodde på landet hadde andre verdier enn de som bodde i tettsteder/småbyer og spesielt storbyer. Uansett viser resultatene av analysene at når det blir kontrollert for de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene så hadde variabelen bosted ikke så stor egen betydning, det vil si direkte effekt på holdning til norsk EU-medlemskap, fordi bosted korrelerer med en rekke av de andre uavhengige variablene.

I 2007/2009 var de bivarierte sammenhengene mindre enn i 1993/1995, men effekten av tettsted/småby var derimot ikke særlig endret fra 1993/1995 når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene, og effekten ble i like stor grad som i 1993/1995 mindre fra blokk 1 til blokk 2. Effekten av storby derimot var redusert i blokk 1, for mens prosentovervekten økte

med 24,1 prosentpoeng når man gikk fra land til storby i 1993/1995, så økte prosentovervekten med 16,3 prosentpoeng i 2007/2009. I likhet med i 1993/1995 ble effekten av storby mindre i blokk 2, noe som medførte at det ikke var noen spesiell forskjell mellom effekten av tettsted/småby og storby på holdning til norsk EU-medlemskap i 2007/2009, når det ble kontrollert for alle variablene. Dermed kan man hevde at det ikke var særlig forskjell mellom respondenter som bodde i småbyer/tettsteder og storbyer, og som hadde like verdioppfatninger. Videre kan det hevdes at betydningen av bosted for holdning til norsk EU-medlemskap var blitt noe mindre i tiden etter den andre folkeavstemningen, særlig betydningen av å bo i storby i forhold til på landet.

7.3.7 Næring.

Den multivariate analysen for 1993/1995 viser at ansatte i primærnæringen var langt mer negative til norsk EU-medlemskap, enn resten av respondentene når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene, men effekten av næring reduseres betydelig sammenlignet med den bivariante analysen. Effekten ble også betydelig redusert når de ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen. Dermed kan det antas at ansatte i primærnæringen og de som ikke var ansatt i primærnæringen til en viss grad hadde ulike verdioppfatninger. Når korrelasjonen mellom næringsvariabelen og de ideologiske dimensjonene blir undersøkt, viser det seg at ansatte i primærnæringen i større grad enn de øvrige hadde en ruralverdi, nasjonal orientering, var mer innvandrings skeptiske, samt mer restriktive når det kom til den moralsk-religiøse-dimensjonen. Derimot forklarer ikke de ideologiske dimensjonene fullstendig forskjellen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom ansatte i primærnæringen og andre, ettersom primærnæring fortsatt hadde en klar positiv effekt.

I 2007/2009 var effekten av næring enda større i blokk 1, men effekten ble igjen redusert når de ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen. Den bivariante analysen (diagram 6.13) viste at differansen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom de som arbeidet i primærnæringen og de som arbeidet i sekundær- og tertiærnæringen var forholdsvis liten i 1995 i forhold til de andre årene. Dermed er det ingen overraskelse at effekten av næring var mindre i 1993/1995 enn i 2007/2009. Med andre ord kan det ved første øyekast virke som at effekten av næring var blitt vesentlig større i tiden etter den andre folkeavstemningen, men det kan da komme av at effekten var spesielt lav kun i året 1995. Det må igjen påpekes at det var forholdsvis få respondenter som arbeidet i primærnæringen, det medfører at endringen av

nærings effekt fra 1993/1995 til 2007/2009 ikke var signifikant, selv om forskjellen var relativt stor. Dermed kan det ikke trekkes sikre slutninger om en eventuell endring i betydningen av næring på holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen.

7.3.8 Sektor.

Prosentovervekten var 9,4 prosentpoeng høyere for privat enn offentlig sektor, når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene i 1993/1995, som kun er en liten reduisering fra den bivariante sammenhengen. Effekten av sektor ble redusert når de ideologiske dimensjonene inkluderes i analysen, slik at effekten av privat sektor ikke var signifikant. Med andre ord så fant man ingen spesiell forskjell i holdning til norsk EU-medlemskap mellom ansatte i privat og offentlig sektor med like verdier på de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene. Effekten av sektor på holdning til norsk EU-medlemskap var i 2007/2009 redusert i forhold til i 1993/1995, men effekten var fortsatt signifikant i blokk 1, mens den ikke var signifikant i blokk 2. Med andre ord kan det virke som om sektors egne betydning for holdning til norsk EU-medlemskap ikke hadde endret seg betydelig i tiden etter folkeavstemningen i 1994, ettersom effekten ikke var signifikant hverken i 1993/1995 eller i 2007/2009, når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene.

Det kan forventes at en av grunnene til at man fant et skille mellom ansatte i offentlig og privat sektor i de bivariante analysene, samt en større effekt i den første blokken enn i den andre blokken i den multivariate analysen, var fordi sektor var korrelert med den ideologiske dimensjonen offentlig-privat. Det forklarer at sektor får en såpass stor effekt dersom man ikke kontrollerer for denne ideologiske dimensjonen, ettersom det da forekommer en indirekte effekt via offentlig-privatdimensjonen.

7.3.9 Stilling.

Resultatene av den multivariate analysen viser at effekten av stilling på holdning til norsk EU-medlemskap var klar og positiv i 1993/1995, også når det ble kontrollert for de andre strukturelle skillelinjene, men den var betydelig redusert fra den bivariante analysen. Det eksisterte en positiv effekt når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene, men effekten ble igjen noe redusert. Resultatene av den multivariate analysen for 2007/2009 viser

at effekten av stilling var signifikant positiv, men effekten var redusert fra 1993/1995 i den første blokken. I likhet med i 1993/1995 ble effekten av stilling redusert når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene i 2007/2009. Effekten av stilling var mindre i blokk 2 i 2007/2009 enn i 1993/1995, og det kan hevdes at betydningen av stilling for holdning til norsk EU-medlemskap kanskje var blitt noe mindre i etterkant av folkeavstemningen.

7.3.10 Målsak.

Når man går fra nynorsk til bokmål, var det en forventet forskjell på 24,7 prosentpoeng i holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995, i analysen med de strukturelle skillelinjene. Når de ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen ble effekten av målsaken betydelig redusert, ettersom forskjellen da var på 16,8 prosentpoeng. Bokmålstilhengere var i 2007/2009 fortsatt mer positive til norsk EU-medlemskap sammenlignet med nynorsktilhengere, selv når de strukturelle skillelinjene var tatt med, og det var liten forskjell i effekten fra 1993/1995. Effekten av målsaken ble også i 2007/2009 redusert når de ideologiske dimensjonene ble inkludert, som medførte at den direkte effekten ikke var veldig ulik den direkte effekten i 1993/1995. Dermed kan det tenkes at nynorsktilhengere og bokmålstilhengere både i en viss grad hadde ulike verdier, samt ulik holdning til norsk EU-medlemskap. Videre kan det hevdes at betydningen av målsak ikke var markant endret i tiden etter folkeavstemningen, som støtter opp om hovedhypotesen.

7.3.11 Religiøs legmannsbevegelse.

Resultatene av den bivariate analysen (diagram 6.21) viste at differansen mellom legmannskristne og ikke legmannskristnes holdning til norsk EU-medlemskap var minst i 1993/1995. Det kan man finne igjen i den multivariate analysen, selv om legmannskristendom hadde en signifikant positiv effekt i 1993/1995 i blokk 1, var effekten ikke signifikant i blokk 2. Effekten var også betydelig større i 2007/2009, både i blokk 1, samt i blokk 2 hvor effekten også var signifikant.

Det er grunn til å anta at den religiøse kulturvariabelen, legmannskristendom, korrelerte med noen av de andre variablene, og da kanskje i hovedsak de andre kulturvariablene. Med andre ord kan man anta at det er en del overlapping blant de tre kulturvariablene, og motkulturenes samlede styrke er med andre ord ikke lik summen av medlemmene i de tre bevegelsene, men

heller et spørsmål om andeler av velgerne som tilhører en eller flere av motkulturene (Aardal og Valen 1995:122). Dette kommer klarere frem i en multivariat analyse hvor man kan se at de tre kulturvariablene får en betydelig redusert effekt når det kontrolleres for de strukturelle skillelinjene, i forhold til i de bivarierte sammenhengene. Dersom man undersøker korrelasjonen mellom legmannskristendomsvariabelen og de ideologiske dimensjonene, så korrelerer legmannskristendomsvariabelen signifikant med den moralsk-religiøse-dimensjonen, hvilket medfører at legmannskristendomsvariabelen også får en redusert effekt når de ideologiske dimensjonene inkluderes i analysen. Videre var ikke endringen av den direkte effekten mellom 1993/1995 og 2007/2009 signifikant, selv om endringen var markant, som sannsynligvis kommer av at få respondenter hadde legmannskristendomsverdien. Med andre ord kan det ikke trekkes sikre slutninger om hvorvidt legmannskristendomsvariabelens betydning for holdning til norsk EU-medlemskap var endret i tiden etter folkeavstemningen.

7.3.12 Avholdssak.

Resultatene av den multivariate analysen for 1993/1995 viser at alkoholkonsum hadde en klar og positiv effekt i blokk 1, men effekten ble noe redusert når de ideologiske dimensjonene ble inkludert, i likhet med de andre kulturvariablene. Effekten av alkoholkonsum var i 2007/2009 redusert noe i blokk, 1 i forhold til 1993/1995. Når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene var effekten av alkoholkonsum på holdning til norsk EU-medlemskap enda mindre, men fortsatt signifikant med en direkte effekt på 13,5, en reduisering fra 18,1 i 1993/1995. Siden effekten av alkoholkonsum på holdning til norsk EU-medlemskap ble redusert når det ble kontrollert for de ideologiske dimensjonene, kan det antas at alkoholkonsum er korrelert med en eller flere av de ideologiske dimensjonene. Når man undersøker korrelasjonen mellom alkoholkonsum og de ideologiske dimensjonene viser det seg at det har vært tilstede en vesentlig korrelasjon mellom alkoholkonsum og den moralsk-religiøse-dimensjonen. Det vil si at de som aldri drakk alkohol også hadde en mer restriktiv moralsk-religiøs oppfatning, som sannsynligvis predikerte en negativ holdning til norsk EU-medlemskap. Dermed reduseres den direkte effekten av alkoholkonsum når det blir kontrollert for den moralsk-religiøse-dimensjonen. Ettersom dette var en tendens som i like stor grad var tilstede ved begge tidsperiodene, forklarer ikke det at betydningen av alkoholkonsum var mindre i 2007/2009 enn i 1993/1995. Endringen kan imidlertid komme av tilfeldigheter, ettersom det er få respondenter som aldri drakk alkohol, og det var tilfellet at endringen fra 1993/1995 til 2007/2009 ikke var signifikant.

7.3.13 Ideologiske dimensjoner.

Patriotisme–ikke patriotisme dimensjonen hadde en sterk effekt i den bivariante analysen, men effekten ble redusert i de multivariate analysene, selv om effekten fortsatt er relativt sterk. Prosentovervekten økte med 7,8 prosentpoeng ved en økning på en skalaenhet på patriotisme–ikke patriotiske dimensjonen i 1993/1995. Betydningen av patriotisme–ikke patriotisme dimensjonen ble tilsynelatende redusert i 2007/2009 i forhold til tiden rundt folkeavstemningen i 1994, ettersom prosentovervekten i 2007/2009 økte med 6,2 prosentpoeng ved en økning på en skalaenhet på dimensjonen. Denne forskjellen i effekten av dimensjonen ved de to tidsperiodene var signifikant. Med andre ord var det ved begge tidsperiodene en forventet økning i positiv retning når det kom til holdning til norsk EU-medlemskap, jo mindre patriotisk man var, men betydningen av den ideologiske dimensjonen nasjonal/internasjonalt-orientering var blitt noe mindre.

Effekten av rural–urban- dimensjonen ble redusert fra den bivariante analysen til de multivariate analysene, men effekten på holdning til norsk EU-medlemskap var fortsatt positiv signifikant i 1993/1995 og i 2007/2009. Effekten endret seg ikke betraktelig fra 1993/1995 til 2007/2009. Dermed kan det hevdes at den ideologiske dimensjonen rural–urban, ikke i stor grad hadde fått en endret betydning for holdning til norsk EU-medlemskap i 2007/2009, i forhold til tiden rundt folkeavstemningen i 1994.

Miljøvern–industrivekstdimensjonen fikk en redusert effekt i de multivariate analysene i forhold til den bivariante analysen, men effekten var fortsatt signifikant. Effekten av miljøvern–industrivekstdimensjonen ble imidlertid redusert i 2007/2009 i forhold til i 1993/1995, og forskjellen var signifikant. Fortsatt var det slik at de som vektla miljøvern i større grad var negative til norsk EU-medlemskap, enn de som vektla industrivekst, men betydningen av denne ideologiske dimensjonen var blitt noe mindre i 2007/2009, enn det den var i tiden rundt folkeavstemningen i 1994.

Resultatene av de multivariate analysene viste at det var en signifikant positiv effekt av den moralsk-religiøse- dimensjonen på holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995, men denne effekten var noe redusert, men fortsatt signifikant og positiv i 2007/2009. Dermed kan det hevdes at den ideologiske dimensjonen moral-religions betydning kanskje var blitt noe

mindre i 2007/2009 i forhold til tiden rundt folkeavstemningen i 1994, men endringen i effekt var ikke veldig stor, og det var fortsatt slik at de liberale var mer positive enn de restriktive.

Som diskutert under avsnittet om sektor (7.3.8), er den ideologiske dimensjonen offentlig-privat korrelert med sektor, men verdivariabelen hadde en signifikant direkte effekt på holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995 og 2007/2009. Effekten er, i motsetning til resultatene for sektor, større i 2007/2009 enn i 1993/1995. Det kan dermed virke som om betydningen av den ideologiske dimensjonen offentlig-privat var blitt større i 2007/2009 enn det den var i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Med andre ord finner man et avvikende resultat i de multivariate analysene, fra hva man fant i den bivariante analysen. Den direkte effekten av offentlig-privat- dimensjonen var blitt signifikant sterkere i etterkant av folkeavstemningen i 1994, mens sammenhengen mellom offentlig-privat- dimensjonen og holdning til norsk EU-medlemskap ble svakere i etterkant av folkeavstemningen i 1994 når det ikke ble kontrollert for andre variabler.

Det er kanskje noe overraskende at innvandring–solidaritet hadde en signifikant effekt på holdning til norsk EU-medlemskap i 1993/1995, ettersom tidligere forskning hadde kommet frem til at det ikke var noen klar forskjell mellom de med et positivt og negativt syn på innvandring og solidaritet, i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Det var imidlertid ikke en veldig sterk effekt av innvandring–solidaritetsdimensjonen i de multivariate analysene, i forhold til de andre ideologiske dimensjonene, med en ustandardisert effekt på 1,1. Effekten var noe større i 2007/2009, men fortsatt ikke veldig sterk. En økning på en skalaenhet på innvandring–solidaritetsdimensjonen, det vil si mer positive til innvandring og solidaritet, tilsvarer en forventet økning på 1,6 skalaenheter på avhengig variabel. Betydningen ble kanskje noe større etter folkeavstemningen i 1994, men endringen var forholdsvis liten, og betydningen var dermed ikke veldig stor hverken i tiden rundt folkeavstemningen eller etter.

7.4 Hypotese 3- Polarisering?

Resultatene av de bivariante analysene viste tegn til at det forekom en polarisering for noen av variablene i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. De multivariate analysene som så langt er utført tar ikke hensyn til en eventuell polarisering, ettersom tidsperioden 1993/1995 sammenlignes med 2007/2009. Ved derimot å sammenligne resultatene av den multivariate analysen for tiden rundt folkeavstemningen, 1993/1995, med resultatene av multivariate

analyser for henholdsvis 1991 og 1997, vil man kunne undersøke om det forekom en polarisering. 1997 er forholdsvis kort tid etter folkeavstemningen i 1994, og kanskje ville en eventuell polarisering gi seg utslag i resultatene for 1997. Todal Jenssen (1997:4-5) viser imidlertid at kun et forsvinnende lite mindretall av velgerne ved stortingsvalget i 1997 var spesielt opptatt av EU- saken. I forkant av stortingsvalget i 1993 var det EU-saken som opptok velgerne i størst grad, mens det i 1997 i stor grad var helse- og eldrepolitikk som stod i fokus, og kun 8 promille anså EU-saken som den viktigste. Med andre ord slår Todal Jenssen fast at EU-saken ikke preget den politiske dagsordenen i 1997.

	1991	1993/1995	1997
	B	B	B
Kjønn	7,5*	8,3*	4,4
Middels alder (31-60 år)	4,4	0,3	7,3*
Høy alder (61-95 år)	24,5*	26,5*	33,8*
Videregående/Gymnas	4,5	2,7	2,5
Universitet	12,7*	5,1	15,9*
Middels husstandsinntekt¹	8,8*	11,7*	-2,6
Høy husstandsinntekt	16,5*	24,1*	8,9*
Møre og Romsdal/ Trøndelag	8,3	11,1*	6,7
Vestlandet	6,8	16,7*	8,9
Oslo og Østlandet ellers	14,8*	30,9*	22,1*
Tettsted	9,9*	8,3*	14,5*
Storby	12,5*	12,5*	11,1*
Næring	38,2*	26,3*	23,1*
Privat sektor	6,0	5,2	1,1
Høy stilling	3,2	17,6*	15,8*
Målsaken	27,6*	16,8*	4,0
Legmannskristendom	33,8*	6,6	26,5*
Alkoholkonsum	9,3*	18,1*	-1,8
Patriotisme - ikke patriotisme	6,7*	7,8*	6,7*
Rural - urban	1,8*	2,9*	2,9*
Miljøvern - industrivekst	3,8*	4,3*	3,5*
Moral - religion	2,9*	4,2*	4,3*
Offentlig-privat	7,1*	4,7*	5,2*
Innvandring-solidaritet		1,1*	0,6

Tabell 7.4 Multivariat regresjonsanalyse for 1991, 1993/1995 og 1997. Ustandardiserte effekter.

* Signifikant på 0,05-nivå.

¹Husstandsinntekt er operasjonalisert ulikt i 1991 fra 1993/1995 og 1997. 1991: Lav= under 200.000 kr, Middels= 200.-400.000 kr, Høy= over 400.000 kr. 1993/1995/1997: Lav= under 300.000 kr. Middels= 300.-500.000 kr. Høy= over 500.000.

Resultatene av de bivariate analysene viste tegn til polarisering i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 for husstandsinntekt, region, bosted, stilling og til en viss grad sektor blant de strukturelle skillelinjene, og patriotisme – ikke patriotisme og til en viss grad miljøvern – industrivekst blant de ideologiske dimensjonene.

Resultatene av de multivariate analysene samsvarer til en viss grad med resultatene av de bivariate analysene. Det var tegn til polarisering i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 for husstandsinntekt, region, alkoholkonsum og til en viss grad stilling blant de strukturelle skillelinjene, samt for patriotisme- ikke patriotisme og til en viss grad miljøvern- industrivekst blant de ideologiske dimensjonene. Med andre ord gir resultatene av de multivariate analysene ikke støtte for hypotese 3 for bosted og sektor, mens det blir funnet støtte for hypotese 3 for alkoholkonsum, sett i forhold til resultatene av de bivariate analysene. Man kan til en viss grad også se tegn til polarisering for kjønn i de multivariate analysene, imidlertid er forskjellen i kjønnns effekt fra 1991 til 1993/1995 relativt liten.

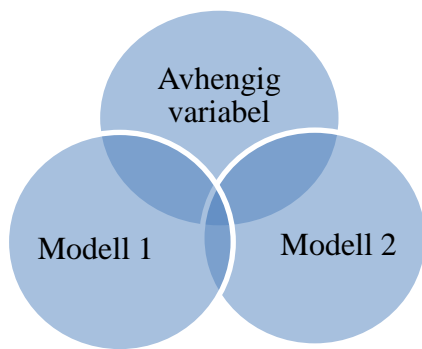
Resultatene av de multivariate analysene gir ikke støtte til hypotese tre for alle de uavhengige variablene. Det var imidlertid en tilsynelatende spesielt stor betydning for enkelte av variablene i tiden rundt folkeavstemningen, blant annet region som Bjørklund (2001:37) vektla, som igjen kan ha medført at betydningen av disse variablene ble betydelig endret i etterkant av folkeavstemningen i 1994. Det ble ut fra resultatene av de multivariate analysene i tabell 7.2 antydnet at betydningen av husstandsinntekt, det å bo i Oslo eller Østlandsområdet, stilling, alkoholkonsum, patriotisme- ikke patriotismedimensjonen og miljøvern- industrivekstdimensjonen var blitt noe redusert i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Med andre ord kan betydningen av disse variablene på holdning til norsk EU-medlemskap ha blitt mindre i tiden etter folkeavstemningen, fordi variablene hadde en spesiell stor betydning av i tiden rundt folkeavstemningen i 1994. Videre kan grunnen til at man ikke finner noen særlig endring i betydningen av regionene Møre og Romsdal og Vestlandet på holdning til norsk EU-medlemskap i de multivariate analysene, være at betydningen var spesielt stor i 1993/1995 sett i forhold til 1991 og 1997. Dersom man sammenligner effektene av de to regionene i 2007/2009 med effektene fra 1991 og 1997, kan det hevdes at betydningen var blitt noe større.

7.5 Forklart varians.

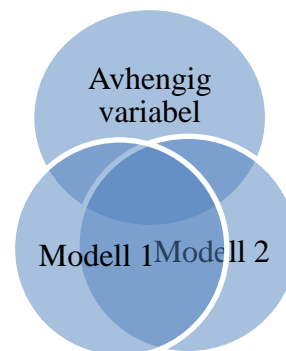
Opgavens andre hypotese gikk ut på at de ideologiske dimensjonene dannet på bakgrunn av stridsspørsmål og verdimotsetninger fikk en økt betydning i tiden etter folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, mens de strukturelle skillelinjene fikk en redusert betydning. Hypotesen ble dannet på bakgrunn av nypolitikkteori, hvor betydningen av individers plassering i den sosiale strukturen blir nedtonet på bekostning av en økt betydning av livsstilspreferanser og verdier for valg av parti, samt mer spesielt Valen og Aardals (1995:69) antagelser om at standpunkt til politiske stridsspørsmål har fått en økt betydning i forhold til sosial bakgrunn når det kommer til valg av parti. Den andre hypotesen tar dermed utgangspunkt i at en slik utvikling også har forkommet for holdning til norsk EU-medlemskap. Resultatene av analysene som har blitt utført til nå har ikke medført støtte til den andre hypotesen, ettersom man ikke kunne se en økt betydning av samtlige ideologiske dimensjoner og en redusert betydning av samtlige strukturelle skillelinjer for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994. For å undersøke den andre hypotesen nærmere blir det nå sett på hvor mye av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap de strukturelle skillelinjene samlet har stått for, fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, samt hvor mye av variansen de ideologiske dimensjonene samlet har stått for i den samme perioden. Dersom de strukturelle skillelinjene forklarer mindre av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen i 1994, mens de ideologiske dimensjonene forklarer en større andel, kan det hevdes at man finner støtte til den andre hypotesen.

Det er utført multivariate analyser for alle årene undersøkelsen omfatter, det vil si annethvert år fra 1991 til 2009, først kun bestående av de strukturelle skillelinjene, og så multivariate analyser kun bestående av de ideologiske dimensjonene. På denne måten vil man se hvor mye av den forklarte variansen for holdning til norsk EU-medlemskap de to gruppene av forklaringsvariabler står for, uten at de blir kontrollert for hverandre. Ettersom R^2 , som vil si predikert, statistisk forklart, varians er systematisk for høy, bør den korrigeres, dermed er det fornuftig å benytte justert R^2 (Christophersen 2009:141). Deretter vil også de multivariate analysene bli utført på samme måte som det ble gjort tidligere i oppgaven, sekvensielle OLS-regresjonsanalyser, hvor først de strukturelle skillelinjene blir tatt med i analysen, mens de ideologiske dimensjonene blir inkludert i neste steg av analysen. Ved da å undersøke hvor stor justert R^2 er for modell 1, som inneholder de strukturelle skillelinjene, og hvor mye den

justerte R^2 øker når de ideologiske dimensjonene blir inkludert i analysen, vil man kunne undersøke om de ideologiske dimensjonenes egne forklaringskraft har blitt større. Når det kontrolleres for flere uavhengige variabler som antas å ha en effekt på avhengig variabel, kan man forvente en økning i forklart varians. Hvor stor denne økningen er, vil derimot være avhengig av i hvor stor grad forklaringsvariablene fra modell 1 og 2 overlapper seg imellom. Det vil dermed være avhengig av i hvilken grad forklaringsvariablene er korrelert med hverandre (Skog 2004:270).

Liten korrelasjon, de to modellene vil sammen forklare en vesentlig høyere del av variasjonen til holdning til norsk EU-medlemskap enn hva hver modell alene gjør.

Høy korrelasjon, de to modellene vil sammen bare forklare noe mer av holdning til norsk EU-medlemskap enn hva hver modell alene gjør.

Figur 7.2 Forklart varians og korrelasjon.

Dersom variablene i modell 1 i stor grad korrelerer med variablene i modell 2, vil de ulike variablene i de to modellene stort sett kun forklare de samme variasjonene når det kommer til holdning til norsk EU-medlemskap, og ikke bidra til økning i forklart varians. I så fall vil de ideologiske verdibaserte variablene ikke ha noen særlig egen forklaringskraft, det vil si at disse variablene ikke er selvstendiggjort i forhold til de strukturelle skillelinjene. Dette vil svekke den andre hypotesen dersom det har vedvart ved alle undersøkelsens år, ettersom betydningen av de ideologiske dimensjonene da vil ha vært liten i forhold til betydningen av de strukturelle skillelinjene.

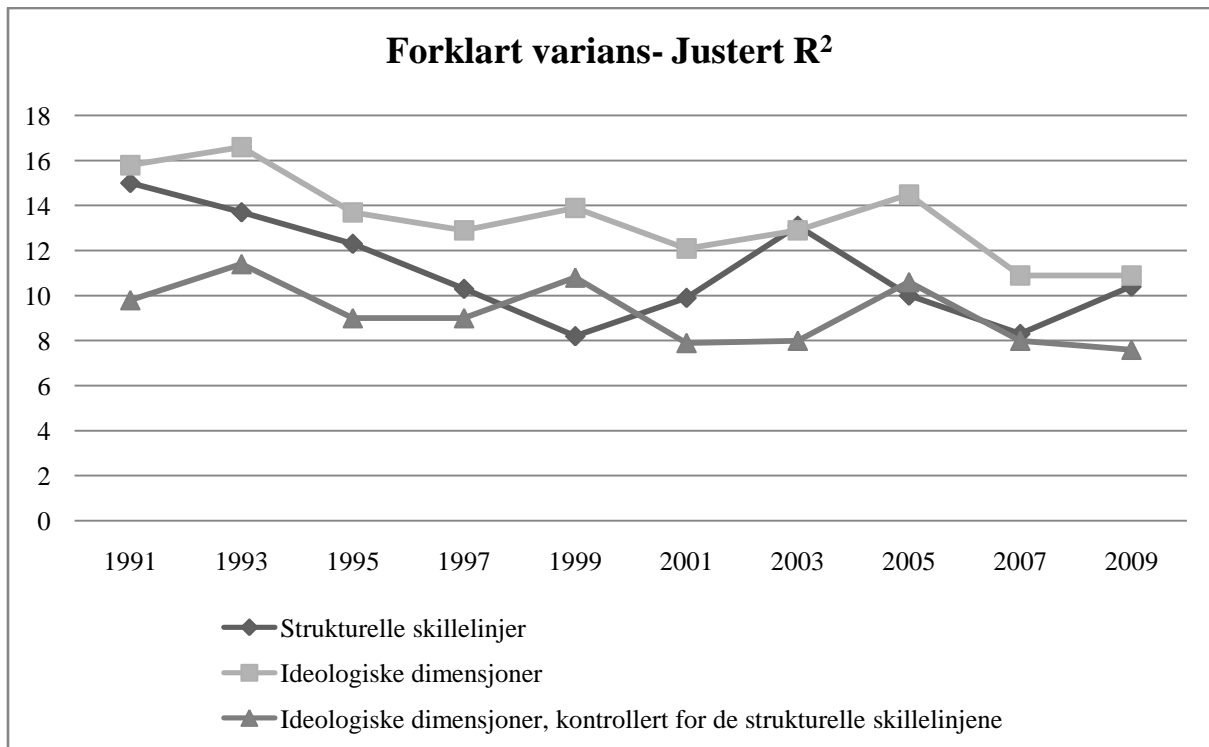

Diagram 7.1 Justert R².

Diagram 7.1 viser den forklarte variansen, som henholdsvis de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene står for. Det er også en linje i diagrammet som viser hvor mye den forklarte variansen øker fra modell 1 når de ideologiske dimensjonene inkluderes i analysen, det vil si forklart varians for de ideologiske dimensjonene når det er kontrollert for de strukturelle skillelinjene.

Hovedhypotesen i oppgaven går ut på at betydningen av de ulike skillelinjene og dimensjonene ikke har endret seg mye i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Dersom betydningen har vært konstant i årene etter folkeavstemningen vil linjene ligge stabilt på samme nivå som den gjorde i tiden rundt 1994.

Diagram 7.1 viser at både de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene forklarte en relativt stor andel av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap i 1991, cirka 15 prosent for de strukturelle skillelinjene og cirka 16 prosent² for de ideologiske dimensjonene. Deretter reduseres andelen varians som de strukturelle skillelinjene forklarer frem til 1999 til cirka 8 prosent. I 2003 forklarte de strukturelle skillelinjene en noe større andel av variansen igjen, på cirka 13 prosent, men den ble deretter redusert, og lå på mellom 8

² I 1991 er ikke innvandring – solidaritetsdimensjonen med i analysen.

og 10 prosent de siste årene. Den forklarte variansen som de ideologiske dimensjonene stod for ble også redusert fra 1993, og var på et lavere nivå i årene etter folkeavstemningen i 1994 og frem til de siste årene hvor den var på cirka 11 prosent.

Med andre ord kan man hevde at det har forekommet visse endringer i de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonenes betydning i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Det forekom en reduisering av betydningen av begge forklaringsmodellene i tiden etter folkeavstemningen i 1994, og man kan dermed hevde at det ikke blir funnet støtte til den andre hypotesen. Det virket som om betydningen av de strukturelle skillelinjene ble mindre i etterkant av folkeavstemningen, med et unntak i 2003, uten at betydningen av de ideologiske dimensjonene økte.

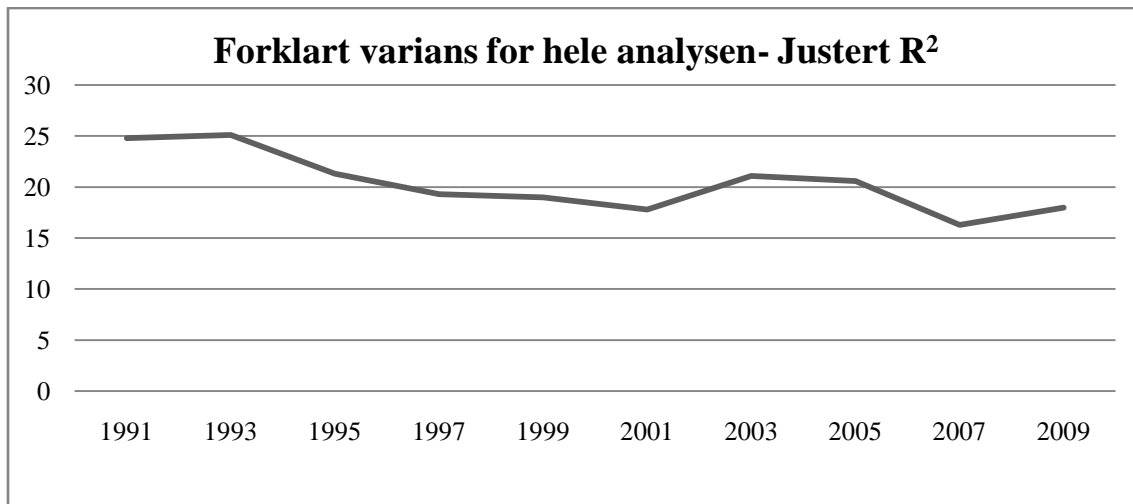
Når det blir undersøkt hvor mye den forklarte variansen økte fra modell 1 til modell 2, når de ideologiske dimensjonene ble inkludert i analysen, så var andelen forklart varians som de ideologiske dimensjonene stod for på et nokså stabilt nivå. Dermed ser det ut til at det i størst grad er de strukturelle skillelinjene som får en redusert betydning, mens det ikke forekommer noen særlig endring av de ideologiske dimensjonenes betydning, kontrollert for de strukturelle skillelinjene. Med andre ord kan det hevdes at det fortsatt ikke blir funnet støtte for den andre hypotesen, ettersom betydningen av de ideologiske dimensjonene ikke ble større. På den annen side om man ser på hvor stor andel av den forklarte variansen som de ideologiske dimensjonene svarte for av hele analysen, så var denne andelen blitt større i 2005 og 2007, siden de ideologiske dimensjonene og de strukturelle skillelinjene svarte for cirka 50 prosent hver av den forklarte variansen. Sånn sett kunne det se ut som at man til en viss grad fant støtte for den andre hypotesen, men andelen forklart varians som de strukturelle skillelinjene stod for økte igjen i 2009, samtidig med en reduisering av variansen som de ideologiske dimensjonene svarte for.

2003 var et noe spesielt år. For det første kunne man se av frekvensfordelingen for holdning til norsk EU-medlemskap at det var flere som var positive til norsk EU-medlemskap enn det var som var negative i 2003. Videre kan man nå se at de strukturelle skillelinjene hadde en relativ stor betydning når det kom til holdning til norsk EU-medlemskap, sammenlignet med 2001 og 2005. Dersom man ser bort fra det noe spesielle året 2003, hvor de strukturelle skillelinjene svarte for en relativt stor andel av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap, kan det hevdes at betydningen av de strukturelle skillelinjene på holdning til

norsk EU-medlemskap har blitt redusert i tiden etter folkeavstemningen i 1994, mens de ideologiske dimensjonene ikke har fått en vesentlig økt betydning. Det samsvarer til en viss grad med Oddbjørn Knutsens alternativ til både Ingleharts og Flanagans perspektiver. Knutsen (1985:426) tar utgangspunkt i at nypolitikk-teoretikerne ikke har dokumentert at verdikonflikter har blitt viktigere enn tidligere, men at tendensen til klassestemmegivningen har blitt svakere. Med andre ord kan betydningen av de strukturelle skillelinjene ha blitt mindre, uten at det har medført at de ideologiske og verdibaserte dimensjonene har fått noen særlig økt betydning. Knutsen hevder imidlertid at den tradisjonelle venstre-høyre- konflikten i økt grad er tilstede som en verdikonflikt. Den politiske venstre-høyre- konflikten er selvstendigjort i forhold til de sosiale og økonomiske motsetningene som en gang skapte den. Med andre ord legger han stor vekt på verdikonflikten som favner om alle venstre/høyre-konfliktens klassiske stridsspørsmål. Resultatene av de multivariate analysene viste at den ideologiske venstre-høyredimensjonen hadde fått en økt betydning i 2007/2009 sammenlignet med tiden rundt folkeavstemningen i 1994, selv når det ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene.

7.5.1 Forklart varians for hele analysen.

Det kan virke som om de tradisjonelle og strukturelle skillelinjene på den ene siden og de ideologiske dimensjonene på den andre siden supplerer hverandre i å forklare nordmenns holdninger til norsk EU-medlemskap. Derfor er det til slutt ved hjelp av simultan analyser, det vil si hvor alle de uavhengige variablene legges inn samtidig, undersøkt hvor stor andel varians for holdning til norsk EU-medlemskap som blir forklart av alle variablene samlet fra 1991 til 2009.

Diagram 7.2 Justert R² for hele analysen.

Diagram 7.2 viser at variablene samlet sett forklarte mindre av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter enn før folkeavstemningen i 1994. Det er ikke overraskende, ettersom man så at de strukturelle skillelinjene og til en viss grad de ideologiske dimensjonene forklarte en forholdsvis stor andel av variansen tiden rundt folkeavstemningen, men at den ble redusert i etterkant. Mens alle variablene står for cirka 25 prosent av variansen i 1991 og 1993, så forklarer alle variablene cirka 16-18 prosent av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap i 2007 og 2009. Justert R² på 25 prosent kan hevdes å være relativt høyt sett med samfunnsvitenskapelige øyne, og det kan hevdes at modellen forklarte en god del av forskjellene i holdning til norsk EU-medlemskap. Ved at justert R² ble redusert i tiden etter folkeavstemningen betyr det at variablene ikke i like stor grad forklarte hvorfor nordmenn har ulike holdninger til norsk EU-medlemskap, og at det dermed er en større andel av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap som analysen ikke svarer for. Derimot viser diagrammet at både de strukturelle skillelinjene og ideologiske dimensjonene fortsatt kan benyttes til å forklare nordmenns holdning til EU-medlemskap, men at de kan suppleres av andre forklaringsmodeller.

8 Konklusjon.

Tema for denne oppgaven er nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap, spesielt utviklingen etter folkeavstemningen i 1994. Mye av forskningen som er gjort om dette temaet, har vist at nordmenns holdningsmønster relatert til EF/EU- saken har vært relativt stabilt i tiden mellom folkeavstemningene. Hensikten med oppgaven har vært å undersøke om dette mønsteret også vedvarte i tiden etter folkeavstemningen i 1994. Problemstillingen har vært om de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap endret seg markant etter folkeavstemningen og frem til 2009. For å presisere problemstillingen er det satt frem tre hypoteser. Det er utført bivariate tabellanalyser og multivariate regresjonsanalyser for å teste hypotesene. Konklusjonskapittelet tar for seg de tre hypotesene og hvorvidt det ble funnet støtte for dem i de ulike analysene.

I oppgavens hovedhypotese, hypotese 1, er påstanden at det ikke har forekommet markante endringer i de strukturelle skillelinjene eller de ideologiske dimensjonenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap fra tiden rundt folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009. Det ble til en viss grad funnet støtte for hypotesen, men med visse modifikasjoner.

Resultatene av de bivariate analysene viste at sammenhengen mellom de ulike uavhengige variablene og holdning til norsk EU-medlemskap i stor grad var den samme etter 1994, slik at mønsteret som tidligere forskning hadde avdekket ble videreført. Menn var mer positive enn kvinner. Høyt utdannede var mer positive enn de med lav utdanning. De med høy inntekt var mer positive enn de med lav inntekt. Bosatte i Oslo og Østlandet forøvrig var mer positive enn bosatte i andre regioner, spesielt Nord-Norge. Bosatte i urbane strøk var mer positive enn de som var bosatt i periferien. Ansatte i primærnæringen var mer negative enn øvrige, mens ansatte i privat sektor var mer positive enn ansatte i offentlig sektor. De med en såkalt høy stilling var mer positive enn de med en såkalt lav stilling. Nynorsktilhengere, legmannskristne og avholdsfolk var mer negative enn henholdsvis bokmålstilhengere, religiøst passive og de som ikke var avholdsfolk. Videre viste resultatene at sammenhengen mellom de ulike ideologiske dimensjonene og holdning til norsk EU-medlemskap i tiden etter folkeavstemningen var relativt lik det tidligere forskning hadde funnet for tiden rundt folkeavstemningen. De med en nasjonal orientering, periferorientering, miljøvernengasjement, restriktiv religiøs-moraloppfatning, venstreorientering og et mer negativt syn på innvandring og solidaritet, var mer negative til norsk EU-medlemskap enn de

med henholdsvis en internasjonal orientering, sentrumsorientering, industrivekstorientering, liberal religiøs-moraloppfatning, høyreorientering og et mer positivt syn på innvandring og solidaritet.

Selv om mønsteret i tiden etter 1994 viste seg i stor grad å være det samme som tidligere forskning hadde funnet var gjeldene rundt folkeavstemningene i 1972 og spesielt i 1994, så avdekket resultatene fra både de bivariante og multivariate analysene at det hadde forekommet endringer i noen av variablenes betydning for holdning til norsk EU-medlemskap. Resultatene av de multivariate analysene viste at den ideologiske venstre-høyredimensjonen tilsynelatende fikk en større betydning i etterkant av folkeavstemningen, hvilket kan tyde på at den politiske venstre-høyrekonflikten til en viss grad var blitt selvstendiggjort i forhold til de sosiale og økonomiske motsetningene som en gang skapte den, og at konflikten i økende grad var tilstede som en verdikonflikt.

Den variabelen som i størst grad gikk imot hovedhypotesen var alder, hvor man fant en markant endring i betydningen for holdning til norsk EU-medlemskap. Tidligere forskning har ikke gitt et entydig svar på hvordan forskjellene mellom ulike aldersgrupper har vært når det gjelder holdning til norsk EU medlemskap frem til 1994. Resultatene av de bivariante tabellanalysene viste at det i tiden rundt folkeavstemningen i 1994 ikke var klar statistisk sammenheng mellom alder og holdning til norsk EU-medlemskap, men at dette endret seg markant på 2000-tallet. Yngre var da langt mer negative enn middelaldrende og eldre, og forskjellen i holdning til norsk EU-medlemskap mellom aldersgruppene økte frem til 2009. Resultatene av den multivariate analysen for tidsrommet rundt folkeavstemningen viste imidlertid at det var en forskjell i holdning til norsk EU-medlemskap mellom unge og eldre når det ble kontrollert for de øvrige strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene. Men betydningen av alder ble markant større fra 1993/1995 til 2007/2009, hvor yngre i større grad var negative til norsk EU-medlemskap enn middelaldrende, som igjen var mer negative enn eldre. Dermed kan man konkludere med at sammenhengen mellom alder og holdning til norsk EU-medlemskap hadde endret seg betraktelig, hvilket går imot den fremsatte hovedhypotesen.

De bivariante og multivariate analysene avdekket at betydningen av husstandsinntekt, det å bo i Oslo eller på Østlandet, stilling, patriotisme-ikke patriotismedimensjonen og miljøvern-industrivekst-dimensjonen tilsynelatende ble redusert i etterkant av folkeavstemningen.

Resultatene av analysene for disse variablene ga imidlertid en viss grad av støtte til den tredje hypotesen, fordi betydningen av variablene for holdning til norsk EU-medlemskap var større i tiden rundt folkeavstemningen i 1994, enn i tiden før og etter. Det kan se ut som om det at EU-saken sto i sentrum for den politiske debatten har ført til en viss polarisering og forsterking av sosiale forskjeller, et fenomen som ikke vedvarte. Det var heller ikke et fenomen som forekom for alle variablene, slik at det kun ble funnet støtte for hypotese tre for enkelte av dem. Videre forekom det variasjoner i næringsvariabelen og de ulike kulturvariablenes betydning, men fordi antallet respondenter som hørte hjemme i primærnæringen og motkulturene var så lavt, kan det ikke trekkes sikre slutninger om endring i betydning for disse variablene.

Ettersom resultatene av analysene overveiende gir støtte til hovedhypotesen, taler det imot at man ville finne støtte for hypotese 2, ettersom disse to hypotesene er motstridende. Hverken resultatene av de bivariate eller multivariate analysene viser at de ideologiske dimensjonene fikk en økt betydning for holdning til norsk EU-medlemskap på bekostning av de strukturelle skillelinjene, i tiden fra folkeavstemningen i 1994 og frem til 2009, slik påstanden var i hypotese 2. Det ble undersøkt hvor mye av variansen for holdning til norsk EU-medlemskap som ble forklart av henholdsvis de strukturelle skillelinjene og de ideologiske dimensjonene. Resultatene viste at for begge gruppene av forklaringsvariabler skjedde det en reduksjon i andel forklart varians i tiden etter folkeavstemningen. Når de ideologiske dimensjonene ble kontrollert for de strukturelle skillelinjene, var imidlertid andelen forklart varians som de ideologiske dimensjonene tilførte analysen på et relativt stabilt nivå frem til 2009. Så selv om betydningen av de strukturelle skillelinjene for holdning til norsk EU-medlemskap ble noe mindre etter 1994, fant man ikke støtte for den andre hypotesen ettersom betydningen av de ideologiske dimensjonene ikke økte i nevneverdig grad.

På tross av at betydningen av de strukturelle skillelinjene kanskje ble noe mindre, så er hovedresultatet i oppgaven at i tiden etter 1994 og frem til 2009 har de strukturelle skillelinjenes og de ideologiske dimensjonenes betydning for nordmenns holdning til norsk EU-medlemskap i hovedsak vært uforandret. Endringer i variabelenes betydning var stort sett små, mens de endringene som var mer uttalte kunne man til en viss grad tilskrive en polarisering for variablene rundt folkeavstemningen. Samlet sett kan man derfor si at resultatene av analysene i oppgaven viser at bortsett fra for alder, er mønsteret som var

tilstede før folkeavstemningen om norsk EU medlemskap i 1994 på mange måter blitt videreført i tiden etter.

9 Litteraturliste.

Berglund, Frode (1997). *Nølende tilhengere, standhaftige motstandere. Utviklingen i nordmenns holdninger til EU under valgkampen i 1994*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Berglund, Frode (2003). "Valget i 2001- skillelinjemodellens endelikt?", kap. 5 i Bernt Aardal (red.): *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget i 2001*. Oslo: N. W. Damm & Sønn AS.

Bjørklund, Tor (1993). "Sentrum mot periferi. Norsk EF-strid belyst ut fra ulike sentrum-periferi modeller", kap. 2 i Nils Asbjørnsen og Gunnar Vogt (red.): *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Forskningsrapport nr. 2. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Bjørklund, Tor (1999). *Periferi mot sentrum. Landsomfattende folkeavstemninger i Norge*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Bjørklund, Tor (2001). "Hvor godt egnet er "skillelinjemodellen" til å forklare norske velgeres partivalg i tidsrommet 1945-1997?", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 42: 31-62.

Christophersen, Knut-Andreas (2009). *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Unipub.

Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan og Paul Allen Beck (1984). *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.

Gallagher, Michael, Michael Laver og Peter Mair (2006). *Presentative Governments in Modern Europe. Institutions, Parties and Governments*. McGraw-Hill Companies.

Galtung, Johan (1964). "Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position", *Journal of Peace Research* 1: 206-230.

Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik (1977). *Kampen om EF*. Oslo: Pax.

Hagen, Kåre og Ulf Sverdrup (2003). ”Isfrontene tiner i synet på norsk EU-medlemskap”, *Horisont* 3: 12-27.

Hellevik, Ottar (1996). *Nordmenn og det gode liv. Norsk monitor 1985-1995*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, Ottar (2001). ”Nordmenns oppfatninger om det gode liv og det gode samfunn”, kap. 2 i Anders Barstad (red.) *På vei mot det gode samfunn?* Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Hellevik, Ottar (2002a). ”Forskning på verdier: Eksempler fra kvantitativ samfunnsforskning”, s. 11-31 i Kai Ingolf Johannesen og Ulla Schmidt (red.) *Verdier – flerfaglig perspektiver*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.

Hellevik, Ottar (2002b). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, Ottar (2003). “Kvantitativ analyse: Statistisk raffinement versus mening”, *Sosiologisk tidsskrift* 11: 54-74.

Hellevik, Ottar (2009). “Linear versus logistic regression when the dependent variable is a dichotomy”, *QualQuant* 43:59-74.

Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald (1984). “The Changing Structure of Political Cleavages in Western Societies”, kap.2 i Russell J. Dalton m.fl. (red.): *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Jenssen, Anders Todal (1993). *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge*. Oslo: ad Notam Gyldendal.

Jenssen, Anders Todal, Ola Listhaug og Per Arnt Pettersen (1995). ”Betydningen av gamle og nye skiller”, kap. 7 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.). *Brussel midt i mot*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Jenssen, Anders Todal (1997). *EU-saken i norsk politikk 1972-1997 og i framtida*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet, NTNU.

Kluchohn, Clyde (1951). ”Values and Value-Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification”, kap 4.2 i Talcott Parsons og Edward A. Shils (red.). *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Knutsen, Oddbjørn (1985). *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi – Den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Knutsen, Oddbjørn (1988). ”Partipolitiske skillelinjer i avanserte industrisamfunn”, *Tidskrift for Samfunnsforskning* 29: 155- 175.

Knutsen, Oddbjørn (1989). ”Cleavage Dimensions in Ten West European Countries: A Comparative Empirical Analysis” *Comparative Political Studies*. 21:495-533.

Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (1967). *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

Molandsveen, Sverre (2004). *Skillelinjer i EU-debatten. En studie av nordmenns holdninger til norsk EU-medlemskap*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Olaussen, Martin Fladvad (2009). *Kjønnsforskjeller i standpunkt til EU. Et spørsmål om sosiale kjennetegn og verdier?* Masteroppgave. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Ringdal, Kristen og Henry Valen (1998). "Structural Divisions in the EU Referendums", kap. 8 i Anders Todal Jenssen, Pertti Pesonen og Mikael Gilljam (red). *To Join or Not to Join*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rokeach, Milton (1969). "The Roles of Values in Public Opinion Research", *Public Opinion Quarterly*. 32(4): 547-559.

Rokkan, Stein (1987). *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ryghaug, Marianne og Anders Todal Jenssen (1999). *Den store styrkeprøven. Om EU-avstemningen i norsk politikk*. Trondheim: Tapir forlag.

Skog, Ole-Jørgen (2004). *Å forklare sosiale fenomener en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal.

Sverdrup, Ulf (2011). "Utenfor og innenfor - Norge og EU." *EU-delegasjonen*, 10. januar
<<http://www.eu-norge.org/Aktuelt/penn/Utenfor--Innenfor---Norge-og-EU-/>>

[Lesedato 20.04.2011]

Valen, Henry (1973). "Norway: No to EEC", *Scandinavian Political Studies* 8: 214-226.

Valen, Henry og Bernt Aardal (1983). *Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981*, Samfunnsøkonomiske studier, nr. 54. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Vogt, Gunnar (1993). "Norsk EF-opinion 1972-1993: Gamle og nye mønstre", kap. 1 i Nils Asbjørnsen og Gunnar Vogt (red). *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Forskningsrapport nr. 2. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Aardal, Bernt og Henry Valen (1989). *Velgere, partier og politisk avstand*. Sosiale og økonomiske studier 69. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Aardal, Bernt (1994). "Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig gjennomgang", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 35: 218-249.

Aardal, Bernt (1995). "Ideologi på tvers?", kap. 8 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.). *Brussel midt i mot*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Aardal, Bernt og Henry Valen (1995). *Konflikt og opinion*. Oslo: NKS-forlaget.

Aardal, Bernt, Anders Todal Jenssen, Henrik Oscarsson, Risto Sänkiaho og Erika Säynäsallo (1998). "Can Ideology Explain the EU Vote?", kap. 11 i Anders Todal Jenssen, Pertti Pesonen og Mikael Gilljam (red.). *To Join or Not to Join*. Oslo: Universitetsforlaget.